

Palócföld

LII. ÉVFOLYAM • 2006. 2. szám

IRODALMI, MŰVÉSZETI, KÖZÉLETI FOLYÓIRAT

A TARTALOMBÓL

Tózsér Árpád utazása
Pozsonyból Balassagyarmatra,
a Madách-ünnepségre

Határ Győző, Papp Tibor
írásai

A szécsényi kocsmáros lánya
Solymár József portréja
Ács Irénről

Droghelyzet Nógrádban
Sulyok László tényfeltáró írásának
befejező része

Mikszáth Angliában
Petróczi Éva írása

Váradi Péter Pál fotója:
Marosvásárhelyi temetőkapu
(részlet)

MEGEMLEKEZÉS MADÁCH IMRE SZOBRÁNÁL

2006. január 17-én, Balassagyarmaton

(részlet)

Minden nemzetnek vannak nagy pillanatai, amikor a sors különleges kegye folytán megszületnek a századokra hatással bíró szellemi nagyságok. 1823 ilyen esztendő volt. *Január 1-jén* megszületik a lánglelkű *Petőfi*, *január 21-én Madách*. A két ikercsillag, kiknek sorsa oly különböző, annyira más, hogy egymás ellenpólusának is mondhatjuk őket. Az üstökösként feltűnő és ragyogó Petőfi mellett ott látjuk a tűnődő, tépelődő, önmagát emésztő, gondokkal és gondolatokkal küszködő Madáchot. Mindkettőjük életében meghatározó erővel bír majd 1848. Az egyik életét adja a szabadságért, a másik az elbukott forradalom, az átélt szenvedések, a személyes sorcsapások hatására megírja *Az ember tragédiáját*.

Néha a természet bőkezűen bánik a nagyságokkal: egy évben, egy hónapban két ilyen nagy sorsra szánt életet indít útjára! *Nem pazarlás ez?* Úgy hiszem nem, ez inkább bölcs előrelátása a sorsnak: hatalmas a feladat, amit eléjük állít és számít arra, ha az egyik korán elmegy, a másik folytassa a megkezdett utat. Legyen tanúja történelmünk legdicsőbb napjainak, számoljon be róla. Madách lesz Petőfi hitének igazolója.

Kiskörös és Alsósztrégova egymástól távoli települések, mégis 1823 telének, januárjának legfényesebb színhelyei. A fiúk megszületnek, a feladat előttük áll, a sors keveri a lapokat, egyéni drámák mélyítik, örömök színezik életüket, de az utókor számára a teljesítmény marad, a létrehozott életmű, a megmaradt sorok, a versek, a levelek, a drámák.

Az életművek előttünk állnak, ismerjük, tanuljuk, tanítjuk, beszélünk róla! De ismerjük-e igazán? Megtanultuk-e érteni a sorokat? Beépült-e Petőfi és Madách igazsága az életünkbe? Hivatkozunk-e eleget rájuk? Ment-e általuk a világ elébb?

Igen! Kérdések sorjáznak az emberben, s most, 2006. január 17-én, Balassagyarmaton, Madách Imre szobránál, a Madách emlékünnepségen joggal és bátran vethetjük fel ezeket a kérdéseket, és tétován, mindenki magában válaszokat is kereshet a kérdésekre.

(Péliné dr. Bán Éva)

Tartalom

Papp Tibor	Bűvös négyzetek (versek)	103
	Kávéházi szövegek József Attila 100 évére (Handó Péter; Deme Károly; Gréczi-Zsoldos Enikő)	105
Határ Győző	Fülöp herceg színeváltozása	116
Írókról, költőkről, nyelvről		
Fodor Miklós	Virágot legelő szabadság (esszé)	120
Juhani Nagy János	Nyelvvilágvége? (esszé)	125
Gintli Tibor	Szépirodalmi műfajok napjainkban (tanulmány)	129
Tőzsér Árpád	Érzelmes utazás az Északi Génusz régióiban	136
Palóc tükör		
Balás Róbert	Kasza Marton Lajos verssel köszöntötte a 80 éve várossá avatott Salgótarját (interjú)	140
Kasza Marton Lajos	Salgó körül	146
Bozó Andrea	A trianoni határon átívelő kapcsolatok a Medves- alján (tanulmány)	147
Baráthi Ottó	Fél évszázad a gyógyítás szolgálatában / Interjú dr. Cseplák György főorvossal	154
Sulyok László	Drog – a pénzért vett halál / 3. rész	165
Irodalmi műhelyhangok		
Szabó Andrea	Középkori miniatűr	185
Udvardy Balázs	Az álmodozó kertészek; Szép társamban valami meghasadt... (versek)	187
Csák Gyöngyi	Míg pergett időm...; Napok óta (versek)	188
Dömény Veronika	Utolsó világ; Kérés (versek)	189
Ignác Krisztián	Nosztalgia és a többi (vers)	190
Merényi Krisztián	A pontyóhalfaj kihalása	191
Jeles palócok		
Solymár József	A szécsényi kocsmáros lánya / Lapozgatás Ács Irén fotóalbumában	195
'56 ötven éve		
Bátonyi László	Közös ünnep legyen közös forradalmunk (interjú)	201
Könyvszemle		
Petrőczy Éva	Mikszáth csapást vágott magának	204
Kovács Tibor	Tájtörténet két falumonográfia tükrében	206
Cs. Varga István	A szeretet és a remény könyve	208
	Pályázati felhívás	

E számunkat Váradi Péter Pál fotóival illusztráltuk.

Nógrád megye irodalmi, művészeti, közéleti folyóirata • Főszerkesztő: Praznovszky Mihály; fõmunkatársak: Nagy Pál (*Párizsi Magyar Műhely*), Pál József (*Salgótarján*); szerkesztők: Handó Péter, Keller Tamás, Bagyinszky Istvánné (*szerkesztõségi titkár, telefon: 32/310-140*) • Kiadja a Balassi Bálint Megyei Könyvtár (*3100 Salgótarján, Kassai sor 2.*); Felelõs kiadó: Bódi Györgyné dr. • Készült a Polar Stúdióban (*Salgótarján*)

Levélcím: 3101 Salgótarján, Pf. 270; Telefon: 32/416-777; Fax: 32/416-482; Internet: www.bbm.k.hu/palocfold; e-mail: palocfold@bbm.k.hu • Terjeszti a Balassi Bálint Megyei Könyvtár; előfizethető ugyanitt • Budapesten megvásárolható az Írók Boltjában (*VI. kerület Andrássy út 45.*) • 2006-ban megjelenik 6 alkalommal • Egy szám ára 300,- Ft; előfizetési díj egy évre 1 500,- Ft • Kéziratokat és rajzokat megőrzünk, de nem küldünk vissza • ISSN 05555-8867 • INDEX 25925

Támogatónk:

A *Palócföld* elismerései:

Nógrád megye Madách-díja (2004) és Salgótarján Pro Urbe-díja (2005)

Búvös négyzetek

nº 9

J	A	V	A	M
A	P	A	P	Á
V	A	S	Á	R
A	P	Á	C	A
M	Á	R	A	D

Nekem nincs **javam**. Nincs javasasszonyom.
 A költészet aranypénze minden vagyonom.
 Pá! Pá! **Apa, pá!** Menekültömben **vasár-** és ünnepnap
 kihullanak zsebemből a csillagok.
 Eljön hozzám a böjt, miként a **vas ár**,
 csak a költők olcsóbbak, olcsóbban kínálják magukat.
 Ritmikus **apáca**. Szerelmes szem. Líra-tördelék.
 Aki **már ad** valamit magára, adjon rám ruhát.
 És adjon enni – korpám, **darám** fogyóban.
 Fél tőlem a **cápa**. Főleg mióta rá **sav** fröcsögött.
Á papa, jeges homlokodon a nagy postabélyeg
 tegnap zsír volt, talán olaj, **ma vaj** és
 szél fújta betűsorok. Lelkizést romboló úthengerek.
 Az ébredő ezüst legyen velünk, ne az apáca nyomorúsága
 és szemünkben legyenek toronycsodák.

R	A	K	Ó	S
A	Z	A	H	Ó
K	A	J	A	K
Ó	H	A	Z	A
S	Ó	K	A	R

Nagyon **rakós az a hó**. Kirakós. Mint a fecskék
 hurokja az alkonyat szürke taván.
 Fürdik benne az élvezet. Siklik benne a **kajak**,
 Vizünkön a napsugarak keresztrovása.
 Reggelizünk egy képzelt virradatban.
 A tökéletes eredet első villanása vajon milyen volt?
 Milyen volt az **óhaza**? S milyen most?
 A kőkemény **só kar**. Az vigasztal,
 hogy a leányok nagyon óvatosak.
 Csak ajkaikat nedvesítik kaporral.
 Hajamat az idő fésüli, hajadat az idő fésüli.
 A tettek megvetik bizalmasukat.
 A hold sarlója elvágja a nyakad.
 Mire az égről eltűnsz – én már vak vagyok.

Úgy gondolom, a jelenlét a lét egyetlen autentikus formája, melyben nem valahol, hanem övéi között van az ember, ott, ahol a hallgató a beszélőt, a beszélő a hallgatót jelenlétével tünteti ki. Úgy vélem tehát, ebben a közegben ez kiemelkedően fontos; s azzal, hogy kitüntető figyelmük előtt mint jelenlévő nyilvánulhatok meg, számomra megtiszteltetés. Megtiszteltetés többszörösen is, hiszen az Önök értő és diskurzusra fogékony tekintetét tudhatom magamon, s így szerepem kiváltságos szereppé lép elő, még akkor is, ha nem hiszem-hihetem azt, hogy az adott témában bárkinél illetékesebb lennék. Megtiszteltetés, mivel akiről, akivel kapcsolatosan beszélnem kell, megértéshorizontomon (vagy inkább eszméléshorizontomon?) belül kiváltságos pontot foglal el: ugyanis a József Attila-i költészet egyetemes egyedisége az egyik lehetséges határt jelöli ki a líra egén, mely felé magam is időnként kíváncszom. Megtiszteltetés, mert az e hely teremtetten együttgondolkodás olyan intellektuális örömmel párosul, ami a világból egyre inkább kiveszőben van, ami nélkülözhetetlen ahhoz, hogy az ember ember maradhasson.

Hogy miért is mondom ezt? Talán Önök jobban tudják: nem csak egy új évezredbe, egy új korszakba is léptünk, amelyben a polgári értékrend és a polgári magatartás egyre láthatóbban szertefoszlik, s amelynek ma még nehéz lenne megmondani az emberiségre vonatkoztatható kimenetelét. Mindenesetre az ide vezető folyamat a József Attila-i időbe vezethető vissza. Abba az időbe, amikor a világ – két legnagyobb katarzisa között – krízisek sorozatán esik át. Abba az időbe, ami Attilánk eszmélését és munkásságát hatja át, illetve határozza meg.

Ma már köztudott, ám akkor még csak néhány gondolkodó számára volt világos, nem lehet a korábban elfogadottnak tekintett módon leírni a világot, a benne zajló eseményeket, folyamatokat. A világ több és mérhetetlenül bonyolultabb, mint a benne zajló dolgok összessége, s pusztán ok-okozati összefüggések láncolataként nem ragadható meg, sőt a felé irányuló megértő-szándékunk eleve homálytól övezett, mert nem tudunk máshonnan szemlélődni, mint ahol eleve vagyunk. Ez pedig az a történeti és kulturális ágy, amelybe beleszülettünk, intézményei révén belenevelődtünk, s amelynek eszközkészletéből felépítettük saját magunk. Eszméletünk, világban való jelenlétünk tehát épp annyira miénk, mint a világ, amit a benne talált dolgok megnevezésével realizálunk. Mint ahogy azt Wittgenstein az első világháború lövészárkaiban készített jegyzeteinek könyvbe rendezett változata nyitótételként megfogalmazza: „a valóság a felfogott tények összessége”, vagyis a tudatosult, mondatokban rögzült tényeké. Amit végülis a közben eltelt idő, a – már bekövetkezett vagy még folyamatban lévő – korszakváltás alaposan devalvál, ugyanis a tájékoztatás, a tájékozódás új módjai révén a szó fokozatosan háttérbe szorult, s egyre inkább a képileg rögzített vált kizárólag valóságossá, vagyis a nyelv, a nyelviség elveszítette meghatározó-szerepét, s talán jelentőségét is. Pedig a képi beszéd közlő,

(A Palóc Parnasszus 2005. december 22-i rendezvényén elhangzott gondolatok és vallomások József Attiláról.)

kijelentő, és csöppet sem polémikus. Egy rendszert működtetni képes, de nem képes előre vinni, nem képes értelmezni és vitatni. Emocionális érzelmeket generál, de intellektuálisan parlagon hagy.

József Attila esztétikai írásaiban – mint arra Fehér M. István felhívja a figyelmet – egy hármass fogalmi tért alkot meg, melynek legalsó szintjén a konkrét, az egyesre vonatkozó intuíció áll. A következő mezőt a fogalom tölti fel, a megértő módon való lét, amelyben mindig és minden újra értelmeződik, új és új értelmet kap, illetve ahol az egyes fogalmak kicserélhetők, mivel a valóságot csak láttatják, de soha nem érik el. A legfőbb szintje ennek az intellektuális térnek az ihlet, amely belső szükséglet által vesz fel szóalakot, azaz a valóság rögzült állapotaként manifesztálódik, vagy talán egyenesen maga a valóság. Ahogyan József Attila fogalmaz: „A fogalom időtlen örökkévalóságával szemben az ihlet határolt végtelenség”. Vagyis az ihlet a végtelent jeleníti meg, miközben végterméke, a költemény minden egyes pontja, jele, szóköze, sora rögzített, kimért, és csak a végtelen megsemmisítése árán változtatható meg. Ebben az összefüggésben talán fogalmazhatunk úgy is, a vers maga az öröklét, az örök jelenlét. Így méltán vélem úgy, József Attila jelen van. Nem csak itt és most, hanem mindig és mindenütt. És örökké. Miképpen Hamvas Béla egy helyütt kifejtette: az ember nem pusztán egy papírra ír, hanem a világra; amikor szavasít, megnevez vagy néven nevez, nem csupán tesz valamit, hanem világot is teremt, s ez a világ nem elpusztítható, mert a végtelenről és a végtelenbe íródik. A papírt meg lehet semmisíteni, de a szó rendje, tökéletes formába szerveződése innentől van, jelen van, jelenlétességgel bír. Ahogyan László Ervin fogalmaz: a lét szellemi lenyomata minden további világok számára ott marad a kozmoszban, s mintegy katalizátora lesz azoknak.

Bár szavaink túlnyomó többségét készen kapjuk, s jelentése árnyalásánál ritkán jutunk messzebb használatra során – hiszen a hozzá kapcsolódó konvenció ezt csak akkor igényli, ha az eredeti közegétől túlzottan eltávolítjuk –, a szóval való élés teremtmény. S ha a mindennapi használatban az, százszorosán is az a versben, a tagolt, ritmizált szövegben. A versben való beszéd tehát olyan teremtmény, amely a világban uralkodó kaotizmussal szemben a rendet, az anyag-szellem-lélek hármasságának egységét teremti meg. A vers a tökéletességre, az istenülésre törekvő jelenlét. S miképp az tisztán látható, József Attila számára – élete utolsó éveiben egyre inkább – az egyetlen hiteles és élhető jelenlét. Vagyis a líra kristálytökéletességű képletét mutatja föl a megbomlott világrenddel szemben.

Nem tudom, hogy létezik-e ennél súlyosabb küldetésstudat, de a nem mitizáltan ismert történetből – s itt hangsúlyozottan nem történelmet mondok, mert a történelem egy szelektáló értelmezői magatartás következménye, a történet viszont olyan narratíva, amely az ember által belátható időhorizonton belüli eseményekből táplálkozik, személyes arculata van, így önmagát értelmezi – nehéz lenne hasonló kaliberű vállalkozásra lelteni. József Attila mindenről lemond a poézisért, életét költészetté teszi, feláldozza a költészet oltárán.

Kortársai, elemzői számtalanszor leírták, József Attila költészete iránt elég nagyfokú érdektelenség mutatkozott életében, s ezt halála szinte egy csapásra megváltoztatta. Mitől lett a halál ily mértékben átértékelő? Mert ami értéket létrehozott, azt életében, jelenlétében, jelenvalóságában tette. Mégis fizikai jelenvalósága megszűnt hozta el számára azt a létezést, amelyben mindig is jelen volt, amelyről kevesen tudtak, s talán ők sem vették komolyan.

Úgy gondolom, nem eveznék vak vizekre, ha párhuzamokat próbálnék kimutatni Krisztus életművével. Azzal az életművel, amelyet annak komplexitása, realizálódása és végkifejlete igazol. Az az egyszeri áldozathozatal, amely a szó – a mondott szó, az írott szó – végső jelentésére rávilágít. Nem ezt a példát hoznám, hanem egy irodalmit. Bizonyára többen – meglehet sokan fanyalogva – olvasták Határ Győző abszurd regényét, az *Éjszaka minden megnő* címűt. Bizonyára emlékeznek arra az emberre, aki egyszer csak arra ébred, az emberi létezés megszűnt körötte, övé a világ, belakhatja, uralhatja, kiélheti; saját bírása és mértéke lehet. Aztán arra eszmél, hogy az emberi világ előbbre való, mint önnön létezése, önnön jelenvalósága. Áldozatot kell hoznia. Ám az áldozat csak önmaga lehet.

S mikor tudatosul ez benne, onnantól képtelen másra gondolni, a belső zajt, elhivatottságot képtelen elnyomni, elfojtani. Amire sohasem érezte elég erősnek magát, hirtelen minden idegszálával afelé mozog. Tudja, hogy sorsa elől nem térhet ki, mégis menekül. Menekül, miképpen József Attila Mártához, Judithoz, Edithez, Flórához. A Határ Győző-i embertelen térben még Márta, Judit, Edit, Flóra sincs (s meglehet a József Attila-i intellektuális térben sem volt). Nincs menekvés, meg kell konstruálnia megfeszítettetése keresztjét. S az készülhet akár hungarocellből is, aminek el kell jönnie, eljön. Csupán csak halogatható a végső tett: majd holnap. Ezen a ponton nem segíthet sem Flóra, sem a tökéletlen szerkezet, az elhibázott alapanyag-választás. „...játszani is engedj szép, komoly fiadat!” A kísértés nagy: a művet be kell fejezni, meg kell próbálni, hogy működik-e. Könnyű szülés kell a rendhez. Mintha „csak” megtörténne. Csak így és csak akkor... Jön a szerelvénnyel vagy elindulnak a csörlők... Véletlen és balfogás? Ki állíthatja meg a vonatot? A rossz helyre szaladó lándzsát? „Ime, hát megeltem hazámat...”

Határ Győző művében az áldozathozatal által az emberiség kapja vissza jelenvalótlát. József Attila „tette” által költészete válik jelenvalóvá, jelenvalótlétté.

Talán ez utóbbit hangsúlyozzuk mostani jelenlétünkkel. Mert tagadhatatlanul – és visszavonhatatlanul – jelen vagyunk, s jelen van József Attila is. Méghozzá abban az egyetlen formájában a jelenvalótlatnak, amelyben a tökéletesség iránti vágya, és ennek elérésére való törekvése beteljesülhetett, vagyis eleven költészetként, a maga szóbazárt időszerűségében. Eszmélésében „hibátlanul”.

Handó Péter

József Attila költészete arra készlet, hogy azokat a forrásokat kutassam, melyből az fakad. Ebben kiindulási pont a költészetről alkotott személyes meggyőződés.

Azok közé tartozom, akik a felszínen megjelenő dolgok mögé szeretnek tekinteni. S nem csupán öncéllal. Amit látok, értek, azt többnyire láttatnom, az általam elérhető közelségben levőkkel megismertetnem kötelességem. Ami életemet gazdagítja, boldogítja, mások örömeire továbbadnom *belső kényszer* hajt. Ami veszélyeztetheti az emberi élet kiteljesedését, vagy egyenesen támadást jelent ellene, attól őrizkednem kell, de a mellettem élőket is intenem *felelősségem*. Mindez a megfeszített, de feltámadott, élő Krisztussal való közösségemből fakad.

Mindnyájan tudjuk, hogy ami látszólag taszító, korántsem biztos, hogy értéktelen, és fordítva is igaz, ami gyönyörködteti a „külső embert”, a „belső embert” romlásba viheti, elveszejtheti.

Édesapámnak volt egy különös szokása. Amikor számunkra ismeretlen vidéken jártunk, azt a vizet kóstolgatta, amelyből az ott élők isznak. Nem csupán a szomjúság kielégítésére tette ezt, hanem elsősorban azért, hogy azoknak az embereknek mintegy az életmódját is alapvetően meghatározó tényezőt ismerjen meg. Nem tartom elvetendőnek következtetéseit.

A költői „szellem” forrása széles folyamra növekedve *embermillióknak válik sorot, sőt nemzetet frissítő erőforrássá, vagy éppen a lét értelmét csak pillanatnyi testi örömeiben ajánló, az emberi képességeket meghaladó, a „felülről” érkező segítség elvetésével a halál-pocsolya tetszetősen palackozott italává.*

Aki „költő” szakmát választ – miként József Attila –, annak *tudatosan kell az embert elérni, megszólítani, az ÉLET értelmének elérésében segíteni.* Ehhez első sorban emberismeretre van szükség. A *bibliai antropológia* elvetése miatt sok költő elbukott a célba vezetés terén, mivel az ember életének értelmét és célját meg sem sejtette. Az embert alkotja a *test* (sarx = hústest), a *lélek* (psyché = értelem, érzelem, akarat, az ember énjének, öntudatának székhelye), és a *szellem* (pneuma = örökkévalóságra megmaradó rész, amely a Teremtő Szellemének munkája a Krisztus váltságának megismertetése által az istennélküliség alvásából felébresztve, Megváltójával eggyé válva örök istenközelségre, ÉLETRE, vagy ennek elvetése által örök szenvedésre, HALÁLRA jut). Az *ember pneumájához* Isten az ember tudatos részén, az ajtón át lép be, amennyiben Fia helyettes áldozatát elfogadva megnyílik előtte. Az Isten és ember ellensége nem vár ajtónyitásra. Az ember tudatalattiján keresztül próbálkozik betörni (pl. álmok, babonások, jóslatok, spiritizmus stb.), befolyását gyakorolni, a teljes kétségbeesés „egyetlen megoldásába” az öngyilkosságba juttatni.

Nagy a felelőssége Isten és emberek előtt azoknak, akik az ember lelki, szellemi területéhez nyúlnak. (Ezek közé tartoznak a költők, írók, miként a tanárok, politikusok, az un. művészeti világhoz tartozók, orvosok, és mindazok, akik „nevelnek”, még ha csak egyetlen saját gyermeket is.) Krisztus ismerete és vezetése nélkül, *szakavatatlanul belenyúlni az ember „belső világába” – tragédiához vezet.* Miként pl. egy kiváló kertész, akinek beoltott gyümölcsfái gyönyörű termést hoznak, nem alkalmas egy szív-műtét lebonyolítására.

Lehet a sanyarú sors ábrázolásával beletörődöttséget előidézni. De lehet fiatal szíveket lázítani, forradalmi szikrát bennük elhelyezni, sőt így felhevítve prédává az ellenség elé vetni, s ezáltal a Teremtőtől felkínált megoldást meg sem ismerve elveszíteni.

A „testi vágyak” (concupiscentia) kiélését elősegítő „költemények”, „megjelenítések”, „reklámok” a szabadoság mélységeibe taszítanak, a másik embert csak tárgynak tekintő erőszakos önzés világába, s ezzel együtt pszichikai zavarokat idézhetnek elő, az ember pneumatikus részét mélyebb álomba nyomva. Ellenben a pneumatikus rész felébresztése által az ember értelmi, érzelmi, akarati része céltudatossá válik, a sarx pedig szolgai szerepet tölt be a valóság, mint örökkévalóság elérése érdekében.

József Attilán át egy „szellemi folyam” árad. A szegénységből, árvaságból, „sanyarú sors”-ból fakadhat állandó halálközelsége, de ugyanakkor a költői dicsvágy - a legtökéletesebbet alkotni, a legnagyobbak között helyet kiérdemelni - is.

Verseiben megjelenik a forma és a tartalom közötti óriási különbség. Formailag költészetében csúcsra törekvő. Verselése könnyed, kifejezésvilága nagyon gazdag. Fogalmak, új szavak bátor alkotója. Váltakozó verselési ritmusokkal ringatja hallgatóit, olvasóit, így teszi átélhetővé leírásait; még a mozdulatlanságot is. Mindez csodálatra méltó, megragadó. Ő ezt tudja, ezért nem is érti, hogy miért nem kapnak versei után, s miért nem jelennek meg mecénásai.

Ugyanakkor verseinek gyakori tartalma nyers, intelligenciát nélkülöz, érzéketlenül nyúl az élet és halál kérdéseihöz, sőt könnyedén táncol az élet és a halál mezsgyéjén. Több verse alapján úgy tűnik, hogy *nem érték számára az élet*, ezért nem is vigyáz magára. Szívének e vakmerő tartalma miatt iskolát vesztett, barátokat, támogatókat kellett nélkülöznie. Ugyanakkor megjelenik a megváltozhatatlanba való beletörődés gondolata: *meghajlás a szegénység és a halál hatalma előtt*. A *Holt vidékben* írja: „Kis szobában kis parasztok. / Egy pipázik, de harasztot. / Ezeken nem segít az ima. / Gondolkodva ülnek ím a / sötétben.” [1932] Könnyed gondolatokat röpít ki szívéből *a halállal kacérkodva (Tiszta szívvel)*. „Tiszta szívvel betörök, / ha kell, embert is ölek. / Elfognak és felkötnek, / áldott földdel elfödnek / s halált hozó fű terem / gyönyörű szép szívemen.” [1925] Kettősségét vállalja: „Isten vagyok s a leghitványabb koldus!” (*Költőszerelem teremő estje* [1923]).

1930-ban kapcsolatba lép az illegális kommunista párttal. Reménysugár ébred benne költői álmainak megvalósulására. A *marxizmus* klasszikusait megkedvelte. A hányatott életút, a nélkülözés készteti arra, hogy a sorstársakkal együtt kiutat találjanak, majd mutassanak az „urak” elnyomó hatalmának szorításából.

Hamarosan rá kellett döbbsennie arra, hogy a kommunista pártok irányítói között is ott vannak a teljhatalommal rendelkezők. „Nem tartják őt eléggé osztályharcosnak”, mivel nem az ő szlogenjüket fújja. Nem tűnnek meg egyénieskedő, sajátos hangvételt. Hogy „rossz lóra ült”, csak akkor kezdi észrevenni, amikor a német baloldal csúfos szereplését látja a fasiszmus terjedésével szemben, és őt Moszkvából a fasiszmus táborában látják.

A *freudizmus* hatásának enged ekkor. Újonnan szerzett ismereteivel bírálja a marxizmust: – nem fordít kellő figyelmet a tudatmozgásokra, nincs igazi lételmélete, egyoldalú a történetfilozófiája, stb. Bírálja a bolsevizmust. A freudizmussal „átnyergelt egy másik lóra”, melynek gyeplőjét ugyanaz a szellemi hatalmasság tartja kézben.

József Attilának a pszichikus része nagyon beteg volt. Orvosi megállapítás szerint személyiségzavarban szenvedett. Előidézhetette ezt hányatott sorsa. Három évesen apátlanná lett. Öt évesen menhelyre adja anyja – kisebbik lánytestvérével – Öcsödre. Majd nyomorgó ferencvárosi évek következnek. Kilenc évesen(!) kísérli meg először az öngyilkosságot. Tizennégy éves, amikor elveszíti édesanyját. Gyámja kispapnak küldi Nyergesújfalura. Tanulmányait a körülmények – valamint egyénisége – miatt nem tudja folyamatosan végezni. Makóra kerül gimnáziumba. Egy-egy támogatója, bátorítója, biztatója akad csupán. Tizenhét éves, amikor megismerkedik Juhász Gyulával, aki felkarolja őt.

Tizennyolc évesen a *Lázadó Krisztus* c. költeménye miatt per indul ellene közbotrányozás és istenkáromlás vádjával.

Tizenkilenc évesen szegedi bölcsészhallgató magyar-francia-filozófia szakon. Azonban a *Tiszta szívvel* című költeménye miatt eltanácsolják a tanári pályától.

A megpróbáltatások – de a rendszertelen, felelőtlen életmód (éjszakázások), valamint a csalódások – következménye a beteges állapota (pl. gyomorbetegség, idegrendszeri zavarok) az öngyilkossági kísérletek, a pszichiátriai kezelés.

Tagadhatatlan, hogy van sok egészséges költői szüleménye, de életútja és alkotásai, mint megnyilatkozások együttevén jeleznek valamit abból, hogy *a forrás zavaros*. Akik ebből a forrásból isznak, valamilyen „fertőző betegséget” kaphatnak. Ezzel magyarázom, hogy a József Attila kútjából fakadó „vizet” kóstolgotók közül vannak, akik nem kívánnak belőle sokat, és újra inni.

Szoktak beszélni istenes verseiről, istenkereséséről.

Nem keresést fedezek fel nála, hanem inkább szembesülést az Isten-kérdéssel.

A nyomorúság, az árvaság, a nélkülözés szembesíthet az istenkérdéssel. Az öcsödi menhelyen milyen hatás érhetette? Édesanyjának elvesztése után mit tapasztalhatott Nyergesújfalun? Csak sejtéseink lehetnek erről.

Az istenkeresés egyik alapkérdése a nyitottság, a lehetőség megadása annak, aki ha valóban létezik, ha valóban mindennek alkotója, ha valóban szeret, akkor meggyőzhessen erről.

Az istenkeresés másik alapkérdése a szív mélyéből felfakadó kiáltás. A mély kútba esett életnek kimentője csak olyan valaki lehet, aki nincs a kútban. Erőtlenségben, tehetetlenségben az egyedüli élő-reménység hangja a kiáltás. Sok embernek ez az első imádsága. Bizalmamat vetem abba, akit még nem ismerek. Az egész emberiség halál-mélységéből csak az emelhet ki, akinek hatalma van a halál felett.

Gyermekként ismerkedik meg Ady verseivel, ami miatt elkötelezi magát a költői pálya mellett. (Adynál talál az istenes versekre, de Petőfinél és Babitsnál is.)

Még a filozófiát nem kezdi el tanulni, de istenképe már filozofikus. A filozófia kiindulásában tagadja Istennek, mint örökké élőknek a létét. Keresi az archét, hipotéziseket fogalmaz meg, de magát az embert helyezi mindennek fölé.

1926-ban, párizsi tanulmányai alatt nagy hatással van rá Villon szabados gondolkodása. A marxizmussal való foglalkozása, majd Freud hatása sem készíti istenkeresésre, csupán az istenkérdéssel való szembesülésre.

Bibliai fogalmakat gyakran alkalmaz, Istent sokszor megszólítja, de úgy, mint aki a nem-létezővel beszél, mintegy az emberi elme szüleményével (Isten [1925]), ezért

hangvétele többnyire csúfolódó, cinikus, az istenfélelemben élők fülének erkölcs-telen és istenkáromló.

Ember is; magyar is; magam is című verse Istennek (a nem-létezőnek?) a hibázta-tása (a „ha van Isten, akkor az csak gonosz lehet”-módján). „No, valaki itt szép rakásra hordta / A szenvedést – s ez élet? és örök?”; „S Istent keresni: Nagy Bírót, ki büntet...”; „S az égre fölhörögni, nem találván, / És szitkozódni – hátha észre vesz / S tovább loholni elrúgottan, árván, / Mert Ismeretlenünknek tetszik ez!”; „Ó szörnyű Úr, kit ember sohse látott, / Nem görnyedek már több litániát, / Robban-jon össze százezer világod, / Nem lesz itt úgyse boldogabb világ!”

A *Lázadó Krisztus* [1923] Istennel való perlekedés, és mint aki móresre tanítja a mindenség Urát: „Tanulhatnál még tőlem is, Uram...”; „S munkámban, Uram, érek annyit, mint Te / Nagy passziódban...”. A *bűn* [1935] hitvallását fogalmazza meg: „Zord bűnös vagyok, azt hiszem, / de jól érzem magam. / Csak az zavar e semmi-ben, / mért nincs bűnöm, ha van. / ...Én istent nem hiszek s ha van, / ne fáradjon velem; / majd én föloldozom magam; / ki él, segít nekem.” *Tudod, hogy nincs bocsá-nat* [1937]: „Emlékezz, hogy hörögtél / s hiába könyörögtél. / Hamis tanúvá lettél / saját igaz pörödnél. / Atyát hívtál elesten, / embert, ha nincsen isten. / S romlott kölkökre leltél / pszichoanalízisben.”

Uram! [1923]: „Átlátsz, tudom, a bűnök cifra gyolcsán, / Erény rongyán, bátor-ság mentebőren, / Mégis mindent levetkezem, Uram, / S elődbe küldöm lelkem szűzi pőrén.” A bűnlátásból e versében sem ér el a következő „lépcsőfokig”, a bűn-bánatig. Pedig eljuthatott volna ilyen állapotban a bűnbocsánat elfogadásából fa-kadó új életig is már 18 évesen.

Luther híres énekét, az evangélikusok himnuszát a következőképpen fordítja, bizonyos részeket nem értve:

Martin Luther Erős vár a mi Istenünk

Erős vár a mi Istenünk,
Kemény vasunk és vértünk.
Ínségben együtt van velünk,
Megvált és harcol értünk.
Kél az ősi rossz,
Bajvető gonosz,
Csel vad fegyvere,
Erőszak ővele.
A földön ő az első.

Önnön erőnk csak délibáb,
És bizony esnénk esten;
De harcba küldte Egy Fiát
Értünk maga az Isten.
Kérded-é, ki az?
Jézus, az igaz.

Erős vár a mi Istenünk,
Jó fegyverünk és pajzsunk.
Ha, Ő velünk, ki ellenünk,
Ő a mi oltalmunk.
Az ő ellenség
Most is üldöz még,
Nagy a serege
Csalárdság fegyvere,
Nincs ilyen több a földön.

Erőnk magában mit sem ér,
Mi csakhamar elesnénk.
De küzd értünk a hős Vezér,
Kit Isten rendelt mellénk.
Kérdezed: Ki az?
Jézus Krisztus az,

Sok had, Egy a fő,
Nincs Isten más csak Ő,
Krisztus, a Győzedelmes!

Isten szent Fia,
Az ég és föld Ura,
Ő a mi diadalmunk.

S ha földön ördög nyüzsgene,
És elnyelni akarna,
Meg nem riadnánk – ellene
Győz hitünk diadalma.
A világi úr
Tombolhat vadul,
Semmit sem tehet;
Ő megítéltetett.
Megrendül egy szavunkra.

E világ minden ördöge
Ha elnyelni akarna,
Minket meg nem rémítene,
Mirajtunk nincs hatalma.
E világ ura
Gyúljon bosszúra:
Nincs ereje már,
Reá ítélet vár,
Az Ige porba dönti.

Él, áll az Ige igazul,
Akárki vesse-hányja.
Táborainkra száll az Úr
Szent Lelke, adománya.
Jó hír, nő, család,
Jószág, test, világ
Veszhet – vihetik
Veszendő kincseik' –
Miénk marad az Ország.

Az Ige kőszálként megáll,
Megszégyenül, ki bántja.
Velünk az Úr táborba száll,
Szentlelkét ránk bocsátja.
Kincset, életet,
Hitvest, gyermeket:
Mind elvehetik,
Mit ér ez önekik!
Mienk a menny örökre!

(ford. József Attila)

(Ev. Énekeskönyv 256. éneke.)

Tanulságok, következtetések a magam számára:

József Attila nem ragadta meg azt, aki felemelhette volna. Önmagától egyetlen ember sem képes kitörni a materiális világból és általmenni a transzcendensbe, a látható világból a láthatatlanba, ami nem jelenti azt, hogy „kívülről” jövő segítség se lenne. Ezért tollal harcol reménytelenül, s nyeli el az a hatalom, amelyet bár nem tisztelt, de legyőzhetetlen erejében hitt. A tragikus sorsú költőóriás költészetében sem lehetett diadalmas. Ezért az a személyes véleményem, hogy „csak tisztító szűrőn” keresztül kínálható, fogyasztható irodalma.

Deme Károly evangélikus lelkész

Tanulmányaim, olvasmányaim során sokféle, egymástól gyakran eltérő József Attila-értékeléssel, megközelítés- és látásmóddal találkoztam. Már gyermekkorban szinte minden kicsinek skandálják szülei, nevelői a gyermekverseknek titulált *Altatót* és *Mamát*, hogy aztán gyönyörködjenek gyermekeikben, amint megtanulva ismételtetik e versek sorait. Abban a korban voltam általános iskolás, amikor kisdobosként, úttörőként – odaillően vagy éppen az eszméhez nem is közelítően – ünnepségeken szavaltuk verseit. Gimnazistaként szeretett magyartanárom és a tankönyv újabb és újabb szempontokat adott a József Attila-költészet megismeréséhez. Magyar szakos egyetemistaként Szőke György tanár úr pszichológus-irodalomtörténészként a lélektani vonalat erősítette bennünk Mindeközben az irodalomtörténeti tanulmányok, az akadémiai és a „nem hivatalos” megközelítésmódok alakították a bennem kialakult József Attila-képet. Aztán jött a nagy feladat: magyartanárként meg kellett formálnom diákjaimnak a sokat vitatott, sokféle szempontból megközelíthető életmű recepcióját. Jelen „ötletelőmben” (ahogy a Palóc Parnasszus élő irodalmi újság szerkesztői nevezik) egy merőben új szempont hálójába helyezem a nekem oly kedves József Attila-i költői nyelvet. Olyan látásmóddal közelítek felé, amely vitatható ugyan, de belőlem fakad. (Hozzáteszem: a szerkesztők is ezt várták tőlünk, amikor megkértek egy-egy új vagy legalábbis egyéni József Attila-kép megalkotására.)

A doktori iskola éveitől kezdve szükségyszerűen eltávolodtam az irodalom tudományos művelésétől; a nyelvészet, többek között a *szociolingvisztika* területén végeztem kutatásaimat. E nyelvészeti diszciplína a társadalom, ezen belül a szociolingvisztikai tényezők (úm. életkor, foglalkozás, iskolai végzettség, származás, vallás, nem) és a nyelvhasználat összefüggéseit vizsgálja. Megközelítésmódomnak is ez adta az alapját, ti. a szociolingvisztikának azon elve, amely szerint a nyelv és a kultúra szorosan összefügg egymással. *Kultúra* alatt ez esetben mindazt a tudásmennyiséget értjük, amelyet egy személynek birtokolnia kell ahhoz, hogy meg tudja oldani a mindennapi élet feladatait, amit tudnia kell ahhoz, hogy társadalmi lény legyen.

Garai László azt írja a szociális identitásról, hogy egy társadalomban a személyeknek és a csoportoknak a másokhoz való viszonya érdekes, mert ők meg ezek a mások nem azonos tempóban változnak, így *szociális identitásuk* e viszonyok változása során másként alakul.¹ Azt állítja, hogy József Attilának nem volt egyetlen, egyértelmű viszonya, identitása semmihez, mert ugyanabban a dologban benne van az ellenkezője is. Ezt a kategorikus kijelentést meg lehet támadni, én magam is vitatkozom egyértelműségével, ugyanakkor példát lehet találni költészetében az ellentétpárok megjelenésére. A *bűn* című verse paradoxonokra épül: „Zord bűnös vagyok”, ugyanott: „Mi bűnöm van, ha van?”; „e bűnt keresem én”, „bár szívem nem kemény”; „Leszúrtam az apám. / Elnéztem, amint vére folyt / az örök éjszakán.” és a vers végén: „bűnöm gyermekes / és együgyű nagyon.”²

A nyelv és a kultúra kapcsolatával foglalkozó egyik elmélet szerint, amelyet Sapir-Whorf-hipotézisnek nevezünk, a nyelv struktúrája (grammatikája) meghatározza a nyelv használóinak világnézetét, illetve egy nép kultúrája (tudása) tükröződik adott nép nyelvében. Eszerint a természetet az anyanyelvünk által lefektetett vonalak mentén elemezzük, ezáltal nyelvünk korlátozza vagy éppen kiterjeszti

világnézetünket. (Pl. a magyar nyelv többes számú mennyiségjelző után egyes számú jelzett szót használ, a páros szervek nevei is egyes számúak, szemben az indoeurópai nyelvekkel, amelyekben a szószerkezetek többes számú meghatározó tagja után minden esetben többes számú alaptag áll. Az indogermán nyelvek alárendelőek, a magyar alapvetően mellérendelő nyelv.) Anyanyelvünk ennek következtében látásmódbeli és gondolkodási szokásokat kényszerít ránk.

Megfogalmazhatjuk az elmélettel egyetértő megjegyzéseinket, vagy éppen feltehetjük azt bíráló kérdéseinket. Minden magyar nyelvű beszélő nyelvhasználatát egyforma jegyek jellemzik? József Attila költői nyelve, gondolkodás- és látásmódja semmiben sem különbözik egy átlag magyar beszélőtől? Gyorsan meg is válaszolhatjuk ezeket a költői kérdéseket: dehogynem. Minden nyelvhasználónak van csak magára jellemző beszéd módja, ún. idiolektusa. Mivel nincs két ember, akinek a története azonos, még ha ugyanannyi idősök, ugyanolyan iskolai végzettségűek, netán ikrek, akkor sem azonosak tudattartalmaik. A nyelvünk (az a jelrendszer, amelyet gondolataink kifejezésére használunk) annyira egyéni, mint a génállományunk. Ugyanaz a kommunikációs és a szimbólumrendszerünk, mégis minden ember számára mást jelent akár egy hétköznapi szó is. Ha azt mondjuk: pohár, mi magyarul beszélők értjük a szót, mégis mindannyiunk gondolatában másfajta pohár képe jelenik meg (egyikünk egy boros pohárra, másikunk egy kupicára vagy egy egyszerű vizes pohárra gondol), azaz mások az *asszociációink*.

A *pszicholingvisztika* elméletét hívhatjuk segítségül, ha ennek nyelvi vonatkozásait akarjuk feltárni. E tudományág művelői szerint a beszédtevékenységnek két komponense van, amelyek szorosan kapcsolódnak egymáshoz: a beszéd megalkotása és a beszédértés. A beszéd létrehozásának folyamatában megkülönböztetünk egy szemantikai szintet (mit akarok mondani) és egy szintaktikai szintet (hogyan, milyen formában).

Ha azt állítjuk, hogy a szavak minden embernél más tudattartalmat hívnak elő, akkor hogyan értjük meg egymást? Természetesen úgy, hogy a különbségek ellenére nagy átfedések vannak minden ember belső tudattartalmai között. Csak a bennünket körülvevő valóság azonos, de azt egyénileg másként éljük meg, így másként is fejezzük ki szavainkkal. Létezik a szó, amely tulajdonképpen egy szimbólum. Szótáraink leírják használati körét, mégis egyénenként, helyzetenként, beszédhelyzetként másképp használjuk azt fel.

Elméleti bevezetőmet egy gimnazista korom óta kísérő versrészlet szövegén keresztül szeretném bemutatni. Magyartanárként emelte ki annak idején József Attila költészetéből azt a néhány sort, amelyet azóta legkedvesebb verssoraimként citálok. Véleményem szerint ez a versrészlet a magány, az elidegenedés egyik leghívebb kifejezése a világirodalomban:

„A semmi ágán ül szívem,
kis teste hangtalan vacog,
köréje gyűlnek szeliden
s nézik, nézik a csillagok.”

(*Reménytelenül*)

Íme, egy idiolektus! Mondhatta volna így is: magányos vagyok. Csak az nem fejezné ki azt a sok-sok belső tudattartalmat, amelyet rejt és sugall ez a néhány sor.

A szív József Attila költészetében sajátos metafora, szimbólum. Nyelvünkben léteznek hétköznapi metaforák is a szív szóval, melyeket egy-egy másik kifejezéssel könnyedén helyettesíthetünk: pl. elszorul a szíve 'elszomorodik', kőből van a szíve 'érzéketlen', valakiért dobog a szíve 'szeret valakit', és sorolhatnánk. De próbáljuk meg a József Attila-i tudattartalmakat egy szóba vagy akár csak egy szókapcsolatba sűríteni! Nem sikerülne, mert az egyéni gondolatok szépségét, igazát, tisztaságát nem tudnánk teljesen pontosan visszaadni.

1924-ben *A legutolsó harcok* című versében ezt írja: „Szép szívem óriás, piros virág / És villamos hullámok lengetik / Világbelengő, kitárult szagát.”. Az 1925-ös év végén *Isten* című versében így ír a költő: „Szeretnék nagy lenni, hozzád hasonló, / Hogy küszöbödre ülhessek, Uram. / Odatenném a szívemet, / De apró szívem hogy tetszene néked? / Roppant hegyeid dobogásában / Elvész ő gyöngé dadogása”. Íme, egy év eltéréssel a gondolati paradoxon: az erős, nagy és a gyöngé, apró szív kettőssége.

Sokáig nem találkoztam József Attilának olyan szövegével, amelyben a nyelvről, nyelvünkről tesz megjegyzést. Most, az emlékév kapcsán, egy folyóiratban bukkantam rá – Lengyel Andrásnak egy készülő kötetről szóló közlésében – egy eredeti kézírású szövegre. Ez a nem túl jól látható kézírás egy eddig még nyilvánosságra nem került szöveget takar. Mondandóm zárásaképpen ajándékként átnyújtom hallgatóságomnak ezt a részletet. Így vélekedik József Attila a magyar nyelvről, a költői nyelvről, de ennél tovább is mutat ez a néhány sor: felsejlik benne egyfajta magyarság-elemzés.

„Nyelvünk ízei gazdagon kiforrtak. A magyar szóból finom műszer lett, zajtalan sebességű gép, mellyel a mérnöki elme könnyedén alakíthatja fogalmait. De a lélek homályos vidékeit is lágyan kiemeli mélyeiből költőink ihlete. Nyelvünkkel megmintázhatjuk a kővágó motorok pergő zaját, s az udvar sarkában gubbasztó maroknyi szalmaszemét alig-alig zizzenő rebbenését. Egyszóval nyelvünk ősi és modern, erdei, mezei és városi, ázsiai és európai. Mi is ősieks és moderneks vagyunk, európai magyarok. Mérnökök, üzletemberek, szántóvetők és költők népe.”³

Gréczi-Zsoldos Enikő egyetemi adjunktus

JEGYZETEK:

1. Szénási Zsófia: „Megcsaltak, úgy szerettek, csaltál s így nem szerethetsz”. Interjú Garai Lászlóval József Attila identitásairól. In: *Könyvhét*, 2005. március, 106. p.
2. József Attila összes versei. Budapest, Századvég Kiadó, 1993, 537–538. p.
3. Lengyel András: József Attila három dedikációja. In: *Könyvhét*, 2005. március, 112. p.

Fülöp herceg színeváltozása

Kedélyes házirendezvény a félromos, kétemeletes házban, ahol az elcsavart vas-korlátok szurkái közt, a hiányos lépcsőfokokon átugrálva, nehéz közlekedni. A romokat benövik az akkantusz-formájú káposztalevelek, az ornamentális kutat középen felveri a cigányzab, a boroszlán, a gyom; a zöldeszüst penésszel teli dísz-medence körül bozótos krisztustövis, a kőkerítés mentén nádbuzogány. (A magas mennyezetekről ítélve valamikor patrícus-hajlék lehetett, de hol van az már?) Cirkuszra, ünnepi emlék-megemlékezésre alkalmatlan, a szögletes porond majdhogynem járhatatlan: kinek jutna eszébe itt esztrád-műsort rendezni, bohóc-rajkókkal, tűzkarikán átugrasztott tűznyelőkkel? Hát kinek: az Ön-kormányzatnak.

A szedett-vedett műsornak vége, a szedett-vedett közönség oszladozik, a zsebtolvajok elpárolognak; de a díszpáholynak beillő romnyílás a második emeleten még mintha élne. Annak félhomályában mintha alakok mozognának, díszarany székeken mintha ülnének. Nem győzők ámuldozni rajta: már látom is. Ők azok: Fülöp edinburghi herceg, a Fejedelmi Kan-Hitves és ujjnyival magasabb trónszékén Második Erzsébet, a királynő. Amilyen üde friss, ki hinné, hogy nyolcvanadik élet-évében van. Itt-ott bukdácsolva ugyan a romos ágyásokon, de sebj; fel a barlang-építmény oldalába iktatott, szabadon lógó lépcsőkaréjon, amiből még kilógnak az ottfelajtott betonvasak – sikerül felvergődnöm Őfelségéékhez, az ő csorba szintjük-re és két ornamentális óriásváza maradványa közt előlépve, udvarlásukra járulok.

Szívesen fogadnak. Van is egy kulacsocska nálam, ízeltő mintának. Előmutatom, mi mindennel szolgálhatok:

Törköly. Szilvórium. Füttyölő barack. De van kisüstim is.

Hol?

A túloldalon van a szállásom. Böven, mindenből. Hozzak?

Egy kóstolót. Hát persze! Hozzon!

De melyikből?

(Sorra kóstolgatják; adogatják egymásnak a kulacsocskát.)

Mindből!

Nyaktörő rohanás, bukdácsolás alattomos indákon, parajcsomókon. Egy csatornaszembe kis híja beleesem (hiányzik a fedlapja); de majomügyességgel sikerül felkapaszkodnom átlósan odaát a sarokban lógó visztárián – a folyondárköteg aprókat le-leszakad velem, mégis »partraérek«, kilépek a másodikon, a szállásunk ahol van. A szobában a társak már nincsenek sehol, csak a jópofa Bobó (?) (vagy Bubi?) épp frissen sült rősejbnit tölt egy fényes bőrészákba, a másik kezében demizson.

Ideadnád?

Úgy is olyan nehéz; meg sok is.

Most süttöted?

Sok is. Csak szabaduljak tőle.

Ideadja; szalad, eltűnik a sokadalomban: a közönség árad kifelé. Nosza amilyen sebesen csak tőlem telik, rohanok a rősejbnis szütyővel meg a fonatos demizsonnal

vissza fel őfelségéékhez, mert a fejedelmi pár nem vár: ki tudja, még ott találok-e őket. Légvonalban alig ötven méter: de egy félromos kétemeletes álmépületben félórás örökkévalóság.

*

A feneség, hogy a díszudvar megannyi torlasz. Jobban járok, ha kiugrom az utcára, megkerülöm a házat és a túlfelén behatolok a melléklépcső hátsó bejáratán. Az ám, alighogy kiérek, belekeveredem valami közkert vagy magánpark kiszögellésébe. Nekemjön és rámakaszkodik valami bűzös-rongyos csavargó, italos állapotban, valami csőlakó és talán drogos is. Kötözködik. Bizonygatja, hogy dehogy is haragszik rám, amiért elszerettem a kurváját: épp az kellett neki. Pizkos utolsó volt: ha letejelt, másnak tejelt le: ilyen lubnya volt. Kinek kell? Fene se futtatja. Utolsó rihonya –

Hagyjon kérem. Hagyjon nekem békét. Eresszen!

Mások is felfigyelnek.

Dani! Dani! – Hagyd az urat. Rádhozom a zsarut. Dani ne kekeckedj. Dani-iii!

Karommal kapaszkodik belém. Végre letépik rólam és odaigazítják a padjához, amin az éjszakákat tölteni szokta. Betakarják a morgó rongytömeget, tőlem meg jóindulatomat kérlik: Dani a kerület közismert csavargója, a kicsikkel el-eltréfálkozik: szeretik, etetik; mindenki-bolondja.

Valahára, hogy Dani karmaiból szabadulok, vágtaözva futok vissza a másik sarokra, ahol a második emeleten, ha szerencsém van, a fejedelmi pár még ott vár rám.

Felérek. Betoppanok a rompadlós díszpáholyba. Sehol senki. Egy árva szárnysegéd lézeng, az is csak tanonc.

Őfelségéék? Merre vannak?

Elmentek már.

Mikor? Már régen?

Még tegnap.

Még tegnap. Olyan régen.

Hát. Én csak takarítok utánuk.

Nagy ügyel-bajjal leereszkelem a romhágcsókon, térdig gázolok a zöldpenész dísz-medencében s a sodrásban odavész amit cipeltem, demizson, forró zsíros rósejbní, minden. Nincs más hátra, mehetünk haza. Haza, ahol az enyéim már várnak. De hol? A világ másik végén, valahol a Ligetnél. Meredek, előkelő úton felfelé baktatok. Kétfelől magas-pártázatú paloták, mélyerkélyek, márványos sor. Egy előkelő limuzingarázssá átalakított sziklabarlang előtt katonai kamionok meg egy harckocsi. Oroszok. Barátságosak. Barátságosak annyiban, hogy ügyet sem vetnek rám. Tőlük aztán hiába kérdezném, merre a földalatti, merre van a Liget. Tereferélnek, vastaghangú orosz bariton, majdnem saljapíni.

Nú-dá! Neuzseli!... Znájetye Pjotr Ivanovics Cimbalomszkavo?

Nyikágda nyeszlusál etovo... Nyikakovo Cimbalomszkavo... Szkazsika!

Múdroosztj agyín... Glúposzt agyín... Idiot!...

Vot ímenno!... Verojatno... Szamavo sziblya razuméjatszja... Nadja! Nagyjezsda!

Vo fszjákim óbrazom... Vologya! Vologyuska! Vot szabor. (A szavak végét a szél elkapkodja.)

Kapiskálom már: oroszok ugyan nem orosz, ez inkább valami távolkeleti, rontott orosz, szibirjanszkij csukcsok vagy mordvin; de teliszájú, szép dallamos tájszólás. Már én is látom, amit ők: hagymakupolás, roppant székesegyház, amelynek csiricsáré színpompája, majolikatetős, csupaszobros, agyonaranyzott tarkasága sehogy sem illik Londonhoz. Nem is tudtam, hogy a szomszédomban ilyen is van; de bemenni most? Nincs időm.

Keresném a földalattit, és persze nyoma sincs, sehol-de-sehol. Lefejele baktatvást, úgy száz lépésnyire gyérülnek az előkelő pártázatok. Alacsony párkánymagasság, falfirkák, gyárnegyed. Ha nem volnék londoni, elmennék mellette; de ösztönöm résen van: ihol a lejárati hozzát. A Tube. A földalatti. Kicsike Kiskapu: inkább lyuk, mint kapu; vaslépcső, azon le. A jegypénztár ablakpultja szokatlan magas; pipiskedve érem el.

Hová? – kérde valaki; a hang recsegős, gutturális, a cífferblattja láthatatlan.

A Liget felé.

Három hatvan. A hármásra átszállni.

Pipiskedve felnyújtom: leszúrom a három hatvanat (fontban), hogy majd a hármásra átszállva, elérkezem valahol a Liget tájára (forintban). De honnan tudom, mi az a hármás, hol és mikor kell kicsinálni? Sebaj: majd kiderül: valahol ki lesz írva.

A vágányok mellett, odébb, leülök az öntöttvaspad rácsülőkéjére (hideg), de legalább most van időm, megfogalmazhatom a Levelet (Felfolyamodványt), amelyben megmagyarázom késedelmem okát (Danit, a kerületi csavargót) és kimentem magam. Egyben –

Mit »egyben«?! Íme az Írás¹:

»Vitéz Nagybányai Horthy Miklós, a Kormányzó Úr Öfőméltósága (és a Kegyelmes Asszony)« – »Főmagasságú Uram! Pótolhatatlan veszteségnek érzem késedelmeskedésemet mind a törkölyrel, mind a szilvóriummal, mind pedig a fütyülős barackkal, a kisüstiről nem is beszélve.« Iparkodtam szélesebben eleget tenni Megtisztelő Magas »Kérésüknek, de mentségemre szolgáljon, hogy közbejött Dani, a kerület rokonszenves csavargója, aki tíz körömmel kapaszkodott belém egy magánügyéből kifolyólag, mellyel a Fenséges Címzettet terhelni nem áll szándékomban.« Természetesen »bármikor kész vagyok kiköszörülni a csorbát, ejtettem legyen akár a múltban, akár a jövőben«, csak hogy megnyerjem Főméltóságod (Ságtok) Magas Tetszését – – –

»Kívánatra ízelítő minták a fütyülős italokból megint, frissen sült ropogós róseibni« megint, és így tovább, és így tovább

...– a többi kigyelmetek képzelőerejére bízom.

[Míg fentieket a fenékhűtő hideg vaspadon, a vaspálya mellett üldögélve fogalmaztam, figyelmes lettem az előmondottak kísérezenejére zsigereimben. Hogy lám, íme: valamikor – úgy jó hetven éve – vérigsértő vitriolos szatírárt írtam Mű Főmagasságú Urunkról, miért ő hadbírái által halálra ítélni kegyeskedett. De most, hogy így megöregedtünk, mi két fehér-hajú öreg aggastyán már megengedhetjük azt a fényűzést, hogy összelemelegedjünk és úgy borítsunk fátyolt a múltakra, mint-ha a jóviszonyt közöttünk mi sem zavarta volna meg.]

¹ Még hozzá milyen írás! 18. századi kalligrafikus remek: a Nagy Há alatt sujtásos-kacsakaringós, sokemeletes cirkalom.

Ebben hát nincs semmi bökkenő. Csak azt az egyet nem értem – váltig próbálom szétszálazni-kielemezni, de hasztalan.

Hogy mikor történt és hogyan: miért lett Fülöp edinburghi hercegből Horthy Miklós, magyarhoni Gubernátor és Második Erzsébet most uralkodó angol királynőből (nyolcvanadik életévében) a Kormányzó Úr Magas Hitvесе, a Főmagasságú Kegyelmes Asszony...?!

(álom: 2005. 10. 26.)

A Bernádi György villa kapuja, Szováta

FODOR MIKLÓS

Virágot legelő szabadság

Nagy László: Köd-konda támadt

Nagy László poétikájában a bárki által megélhető élethelyzet szinte minden esetben verskezdő elem. E kezdetet talajként értelmezzük. Olyan helyként, ahová a műalkotás gyökerezik. A megélt élethelyzet azt jelenti, hogy a művész az éppen-most-adott valóságban minden érzékszervével és minden lelki szervével jelen van. Beszélhetnénk lázas művészi jelenlétről is. A versszövegben időben egymás után megidéződő képek, gondolatok és érzések olyanok, mint a fa évgyűrűi: egyre gazdagabb koncentrikus jelentéskörökké bővül a mondandó. Egyre mélyebbre hatol a művész abba a drámai történetbe, amit a XX. századi nyugati ember megél.

A jelentős művészek művekbe írt élettörténeteinek keresztül az általában vett emberi lélek sorsa tárul fel. A művészi én a teremtő lélek jelképe. Ebből következően a befogadás is – legyen az műélvezet vagy értelmezés – rituális jellegű, képzeletbeli famászás. A közönség beavatódik abba a tapasztalatba, melyet a vers megidéz. Ezt a folyamatot akkor nevezhetjük rituálisnak – tehát szentnek –, ha a mű által megidézett lélekállapot valóban a kor szívében lakik. Ekkor ugyanis a befogadók mindennapi-ságban elmerült lelkei a teremtő-befogadó Lélek fényébe emeltetnek. Ezt a fel-emeltetést végzi el a mű varázsa. A varázs egyfajta érzés. Olyan, mely éppen akkor keletkezik, amikor a lélek mélyebb és egyetemesebb hatalmai megszállják a felszíni rétegeket. De ez csupán szerkezeti és egyfajta erőáramlási magyarázat volna. Hozzá kell fűznünk a tartalmat is. A lélek a művészi varázs alkalmával a teremtő – világot, lelket, társas rendet újjáteremtő – erővonalakkal is érintkezésbe lép.

Szokása a költőknek, hogy két (esetleg több) képet egymásra vetítsenek. Az egymásra vetített képek magukkal hozzák jelentéseiket is. A művészi-esztétikai hatást a különböző jelentéskötegek feszültségéből érthetjük meg. Az így létrehozott értelmi-érzelmi feszültség megint csak nem pusztán formai történés. Az esztétikai hatást keltő jelentésfeszültség háttéréből a valóság válsága nyomul előtérbe. Ha nem akarjuk a művészetet öncélú játszadozásnak, a versolvasó művelt közönség pusztán szórakozásának gondolni, akkor nem kerülhetjük meg a kérdést: miféle valóságvonatkozást hordoz? A műalkotások, életművek éppen azért válnak jelentőssé, mert két valóság között képeznek hidat. A teremtett-létrejött valóság háttéré és a teremtődő valóság előre vetített tere – múlt és lehetséges jövő – között. Nem csak arról beszél a művész, hogyan érzi magát az általában vett lélek az adott világban, hanem arról is, mit sejt vagy mit szeretne a jövőben. A tényleges valóság jelentéssíkja feszült viszonyban áll a félt vagy vágyott jövőbeli valóság jelentéssíkjával. A tényleges valóság fenyegetheti a vágyképet azzal, hogy elnyeli; a vágyott valóság adhat oly erőt, mellyel a lélek harcba száll a tényleges megváltoztatásáért.

Nagy László *Köd-konda támadt* című versében köd és konda képeinek egymásra vetítése révén fogalmazódik meg a művészi mondandó. „Köd-konda támadt / rétemre, / virágaimat / megette”. A köd és a virágos rét reális élethelyzetet idéz. Valaki kinéz az ablakon, és azt látja, ködbe borult a virágos kertje. Valaki kimegy a rétre, és azt látja, disznócsorda legel rajta. A köd olyan, mint egy konda, a konda olyan, mint egy ködfelhő. Ha a két jelentéskört egyetlenként értelmezzük, alapmondatunk az lesz: ködből való konda. E képről azt mondhatjuk, bár a valóság két ismert eleméből származott, mégis képzeleti valóságot idéz. A képzeleti kép általában valamilyen lelki valóságra utal. A lelki valóság pedig valamilyen viszonyra. Milyen viszonyban áll az általában vett lélek az adott világgal? Hogyan érzi magát, mitől fél, mit szeretne, milyen sorsot vél maga előtt?

Mindennapi tapasztalatunk szerint a köd leszáll, majd felszáll. A virágos rétre leszálló köd lehet szép, lehet szorongást keltő. A virágok létét azonban nem fenyegeti. Ebben a versben viszont éppen a virágok – a virágzás – tragikus elpusztítása a központi történet. Ha csak ködről olvasnánk, akkor a világ természetes rendjének felborulását észlelnénk. Ez esetben a vers hatásának háttérében az az érzés húzódna meg, amit létszorongásnak nevezhetünk. A létszorongás annak a rejtőzködő igazságnak a kifejeződése, mely szerint a világ rendjének felborulása végső soron nem lehetetlen. A létszorongás értelmének pozitív oldala viszont azt sugallja, hogy a teremtés erői – amíg a világ fennáll – győznek a lebontó erők felett. Általánosságban is igaznak tűnik a felismerés: létszorongás és léteremtés vágyának kiirthatatlan drámája okozza az alkotó emberben azt a feszültséget, mely közlés- és formateremtő vágyként szabadul fel belőle. A művészet mindig is bensőséges viszonyban állt az eredendő emberi lét- és értékféltéssel. Ám a köd, nemcsak köd – egyben konda is. Mint konda megtámadja, lelegeli vagy letiporja a virágokat. Úgy viselkedik, mintha közönséges és erőszakos hatalom volna. A támadás és a pusztítás képzeleti előhívják a hadsereg képzetét. Ez a képzet azonban háttérben marad, hiszen a virágok nem fegyverrel pusztíttatnak el. Az evés közönséges életfenntartó cselekvés. A konda tehát nem gonosz. Pusztító cselekedetét nem a kíméletlen hatalom akarása, hanem az ártatlan élni akarás vezérli.

Az életkép mitikus színezetű képpé vált, s mint ilyen, alkalmas lett egy mély létfélelem vagy immár bekövetkezett léttörténet megidézésére, mely szerint a durva közönségesség – itt és most – letiporja a virágjában lévő, érzékeny szépséget. A ködkonda kép köd oldala a valóság káoszba hullásának rémét idézte, míg a konda oldal arról szólt, hogy a közönségesség a szépség kifinomult, emberi érzékét fenyegeti. Ha e kétféle félelem között kapcsolatot teremtünk, akkor arra jutunk, hogy *az emberi szépség létét a kereteit áttörő, szabad közönségesség veszélyezteti*. Miért nem volt elkerítve a virágos rét? Miért nem terelte kondás a disznókat? E kérdésekkel a „mitette lehetővé a tragédiát?” általánosabb kérdésére keressük a választ, mely a következőképpen tárul elénk: a megszokott kulturális keretek hiánya tette lehetővé a szabadság eldisznósodását.

E keretek hiánya rejtetten arra a történetfilozófiai drámára is utal, melynek során a természet szigorú szabályozásához alkalmazkodó, arra ráépülő szakrális kultúra-típust legyőzi az egyéniség (ezáltal a mesterségesen létrehozott csoportok, például cégek) szabadságát előnyben részesítő kultúra-típus. Egy egységes rendszert alkotó, jól működő kultúra letűnésével számolunk, amikor arra is felhívjuk a

figyelmet, hogy már a szavak alapjelentését sem értjük. Konda? Virágos rét? Mik ezek? Az archaikus, magyar kultúra legtöbb élménye már csak filmekből, egyéb műalkotásokból, visszaemlékezésekből, tudományos leírásokból idézhető fel. Tehát nem közvetlen, hanem emberi alkotásokban közvetített élményként. De mintha ebben a formájában még nagy szükségünk lenne rá... Mintha a könyvbe (és könnybe) költöző természetes és közösségi kultúra jelensége is megidéződne a később értelmezendő virágzó betű képe által!

Van olyan elmélet, mely szerint megérteni valamely emberi jelenséget, azt jelenti, megérteni, mely kérdésre adott válaszként született. E gondolatot az egyensúly érdekében ki kell egészítenünk azzal, hogy mely létválaszra rákérdező kérdés. Egy jó műalkotás kérdezi is a mindenkori hallgatóságát, válaszol is kérdéseire. Nézetem szerint azonban a kérdés-válasz fogalomkörnél tágabbra van szükségünk, hiszen az ember nem csupán fej, nem csupán értelem, hanem akarat, tett, érzékelés, ítélkezés, képzelet, vágy és érzés is egyben. A megértést vezérlő alapkérdés tehát inkább így hangzik: mi mozgatja a verset? E kérdés arra a homályos pontra mutat, ahonnan a versteremtő (kozmikus-társadalmi-lelki) erők előtörnek. Mi hozza mozgásba a versteremtő erőket? Milyen gondolati, milyen érzelmi, milyen akarati, milyen cselekvő igény? Beszéltünk már a létszorongás rejtőzködő, tudattalan érzéséről, melynek pozitív oldala a teremtés csodálata. Beszéltünk arról a mindenkori drámáról, melynek keretében az emberi minőség a természettől elkeríti a kultúrát, avagy ellenreakcióként a természet áttöri e mesterségesen megalkotott kereteket. Említést tettünk a modernizációnak is nevezett kultúraválságról. Nem beszéltünk azonban arról a vágyképről, mely az emberi alkotást delejesen vonzza: nem beszéltünk a virágzó rét képzetéről. Ez a képzet általában az ember gyermeki világára utal. A gyermeki világnak az a legfőbb jellemzője, hogy még nem ismeri az emberlét nagy szakadékát: a biztonságos világra rászálló deres sugallatot, az emberi szabadsággal kart karba öltő elképesztő gátlástalanságot (például a módszeres kínt). E vágykép bizalmat áraszt. Itt még az élni akarással együtt jár a szépséggel eljegyzett életút reménye. E vers mozgatórugói között a gyermeki világ elvesztésének tapasztalata és visszasírása lényeges szerepet kap. A virágos rétre ködkonda támad. E megidézett lelki dráma hatására vonul vissza a lélek a betűk – a versek, a művészet túlparti – világába. Mert a lét már csak itt virágzik. Kérdés, meddig virágozhat a lét a műalkotásban, ha odakint lelegetlik?

„Már csak a betű / virágzik, / eredő könnytől / elázik”. A jelképnek látott virágzás a valóság minden terén működő életmegújító akarat jele. Ez az akarat mindig reménnyel terhes. A remény a kibontakozás, a valóra váltódás reménye. Olyan jövőre irányuló várakozás, mely abban hisz, hogy a jövő biztonságos. A biztonság igénye – és így a remény is – az ember gyermeki világából származik. A remény drámája egyben az érett-lét drámája is. Az érett léthez hozzátartoznak a kudarcélmények, a kudarcokkal való számolás hozzáállása is. De hozzátartozik az a feladat is, hogy a következő nemzedék számára reményteli társadalmi-kulturális világot hozzon létre. Ha ez utóbbi feladat a valóság mezején csatát, esetleg háborút veszít, akkor merül fel a reménnyel terhes világ képének műalkotásokba, illetve könyvekbe rögzítése. De mit ér az üvegkoporsóban csücsülő konzervvirág? – kérdezhetnénk. Legfeljebb annyit, hogy melegíti a lelkeket, akikhez eljut, a végső kihűlés tele ellen – és ez nem kevés, adott esetben pedig a legtöbb, amit egy művész a következő

nemzedékekért tehet; bár ez a melegítés nem kecsegtet a valamikori kibontakozás reményével. A Nagy László-i remény lélekbe zárt remény, melyet talán a végtelen messzeségben felsejlő utódoknak tartogat az idő, de az is lehet, hogy senkinek... A verset a művészi személyiség felszínén a veszteség fölött érzett fájdalom felszakadásának igénye mozgatja. A gyermeki könnyek elengedésének vágya a férfiasan összeszorított néma ajkakkal szemben. Az írás, a mű megalkotása, olvasása, átélése és megértése a remény (a virágzó kibontakozás) utolsó menedéke.

Egy olyan világhelyzetben, ahol az eldisznósodott – szakrális kereteit, terelőit elveszített – szabadság került uralomra, a reménynek nincs realitása. Ez a fajta szabadság lebontja azokat a kulturális és lelki építményeket, amelyek az emberi minőséget a természet közegében és a saját társadalmi viszonyai közepette megőrzik illetve újjá teremthetik. „Pusztá világra / jön a tél, / árvaságomra / nincs föld.” A tél ebben az összefüggésben a végső kihülés, a halál erőit idézi, a föld az élet és az ember védekező rendszerét. A gyermeki lélek beavatódott. Látni kezdett. Megismerte a világformáló erőket, hatalmi viszonyaik rendjét, jó és rossz végleteit. A virágzásról, más szóval a „tündérkedésről”, a kifinomult értékérzékenységről és értékteremtésről azonban nem tudott és nem akart lemondani, mert akkor az emberi minőség akarásáról is le kellett volna mondania. Egyedül maradt. Többé nem remélheti, hogy védelmet kap a világ durva, közönséges és erőszakos hatalmaival szemben. A természeti-kozmikus és történelmi-kulturális kitettségben – mely sorsot a költőnek vállalnia kell – nem adatik szűrő.

Saját személyisége és az istenkép sorsa – Nagy László költői világlátásában – archaikus viszonyban áll egymással: az ihlet igéző állapotában a költői én azonosul lelke lényegével, az istenképpel. A mindennapi élményfolyam forgatagából azok a képek, érzések, gondolatok és történések emelkednek ki, melyek alkalmasak arra, hogy az istenkép világban való jelen állapotát és sorsesélyét példázzák. A valóságban elmélyült, érzékeny jelenlét az a költői állapot, melyben ihletre várakozik a személyiség. Ez az ihletődés annyiban szakrális, amennyiben a létezés alappárbeszéde, alapvitája, küzdelme és szeretete – Isten és a Világ sokrétű viszonya – bontakozik ki benne.

A valóságérzékelés bugyraiba merült Lélek a Világ rejtőzködő, de legégetőbb kérdését kérdezi. Hogy a Teremtő éppen erre válaszoljon. Hogy közvetíthesse a Választ – éppen oda, éppen azt a választ –, ami egyedül gyógyít.

Hogy kérdezhesse a legégetőbbet, hát hessegeti a dögmadarakat, félretolja a töviseket, sebződik halálra.

Végezetül néhány tételmondatban összegzem azt a művészet-, tágabban kultúrafilozófiai irányt, mely a fenti értelmezésben rejtetten vagy kimondottan körvonalazódott:

A művész nyitott a szentség megnyilatkozására. A művészi (táltoszerű) képviselő az istenkép evilági sorsára utal.

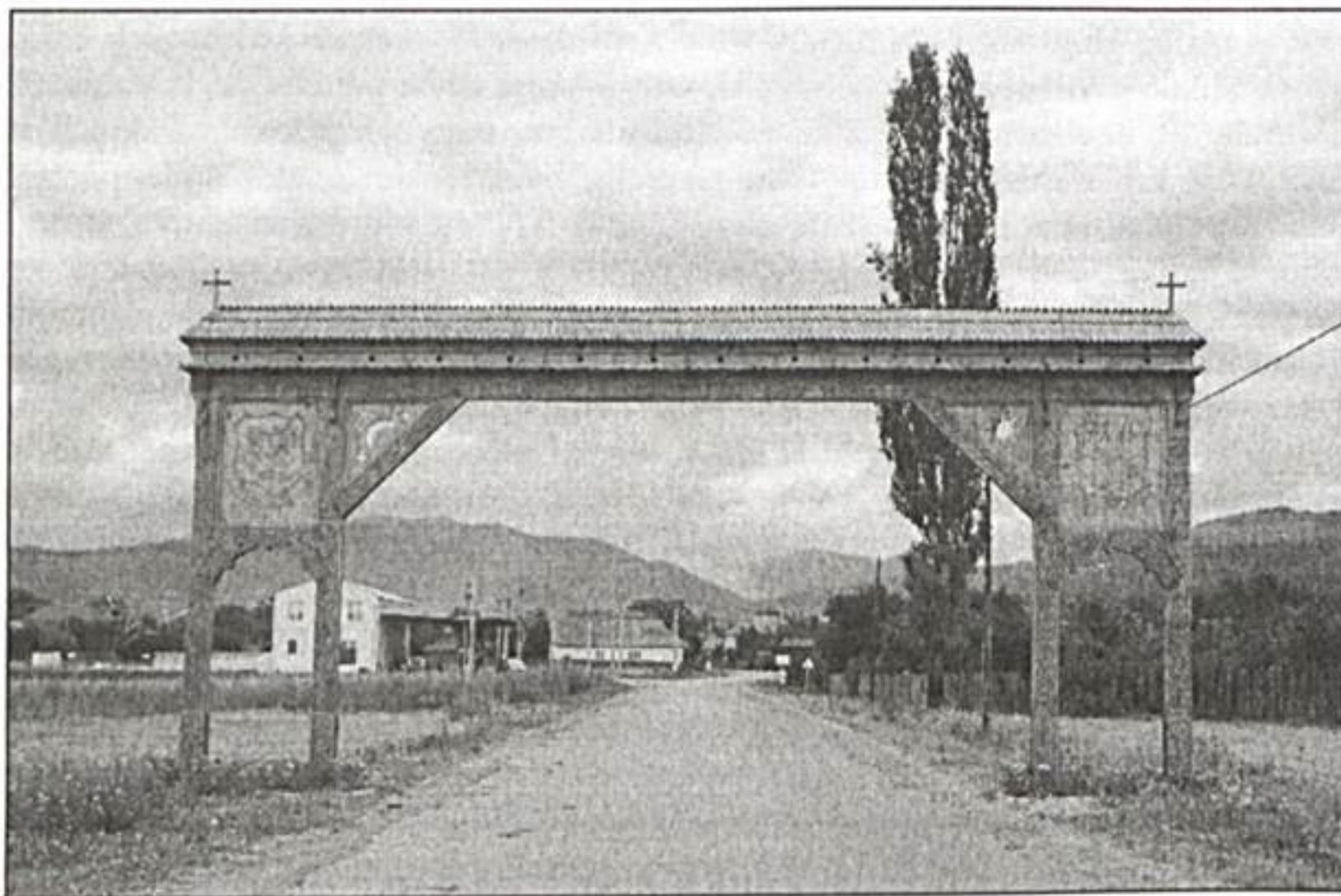
E nyitottságra a valóságban való túlérzékeny jelenléttel törekszik. A táltosalkatú művész elmerül a Valóságban: mindent a lelkébe szív. Fel is sebződik. Lelkében érzékeli a közönségesség (csak természet) és a műveltség (elkerített tér) drámáját. Érti a terelő, keretbe fogó szabályrendszer hiányát. Érti, hogy nincs a Léleknek védelme: elbontották a kultúrát.

Teremtő hatalom, kultúra-akarat, természet-szükséglet és a lélek egység-egyensúly vágyának négyszereplős drámáját kívánja sejtetni az adott kor jelképekké érlelt élményein keresztül. A kultúra lebontása esetén a természeti külső-belső folyamatok felfalják az emberi minőséget. Természet és Kultúra viszonyát rituális módon játssza el a lélek: miközben megalkotja, illetve befogadja a művet, beavatódik e mélyebben zajló drámába, maga is írni kezdi.

Közönségében az egyes lelkeket szabad választásra hívja elő. Teremtő és Világ párbeszédét a művész megéli, illetve élővé, lefolytathatóvá teszi az adott kultúra jelene számára. A Lélek teremtő tevékenységének szépségét és értelmes voltát az adott világban nem, „már csak” a művészet túlparti világában élheti meg. Az adott világ fennállása bizonytalan. A művész létszorongás és teremtő vágy feszültségében alkot. A szentség választása a tét. A választás kérdése: melyik oldalra álljon a Lélek? A jó vagy a rossz oldalára? A valóság mely hatalmait tartsa jónak, illetve rossznak?

Művészi varázslattal (főként képzeleti és érzelmi hatáskeltéssel) sugallja, hogy a jót érdemes választani, és hogy adott helyzetben, mi a jó.

Felrajzolódott a művészet – és általában az igaz-igéző beszéd – *paradoxona*: a művész meghagyja a befogadó szabadságát, de sugallja a helyes választást. A Teremtő nevében kíván megszólalni. Az Ő nevében mondja kimondatlanul a mondatot: „bár azt szeretném, ha engem követnél, mégse azért ismerd fel és válaszd a jót, mert én akarom; hanem legyen meg a Te akaratod”. Szabadon engedés és sugalmazás drámáját a szeretet drámájaként értem. E dráma vége nyílt, hiszen a valóságban éppen most is vívjuk.

Csíkszentgyörgy

Nyelvvilágvége?

Kihaló nyelvek

Nemigen hiszem, hogy élne még a már negyedszázaddal ezelőtt is betegeske öregasszony, az utolsó *szajáni szamojéd*, de egyetemi professzorom még találkozott vele az 1970-ben Tallinnban megtartott finnugor kongresszuson. Megrendítő élmény volt, mesélte, hogy a különrepülővel a nyelvtudósok nemzetközi fórumára repített nénike, aki férje halála óta legfőljebb csak csendes esti nótázgatása közben vagy háziállatait szólítgatva használta *kamassz* anyanyelvét, amelyet rajta kívül nem értett már senki sem, hirtelen kérdéseket kapott – *kamasszul*. (Ezt a nyelvet már 1914-ben is mindössze nyolc öreg beszélte a Szaján-hegységben fekvő Abalakova faluban.) A nénike sírva fakadt, s megilletődve válaszolt a szajáni *szamojéd* nyelvet korábbi nyelvjárásgyűjtések és néprajzi feljegyzések alapján úgyahogy elsajátított tudós nyelvészeknek.

A nénike halálával egy nyelvvel kevesebb lett a földön. S ki emlékszik az Új-Zélandhoz tartozó Chatham-szigetek első lakóira, a Polinéziából származó *moriorikra*? E nép utolsó fia, noha ősei több mint ötszáz évig minden háborús konfliktusból kivonták magukat, 1933-ban meghalt. Sírba vitt magával egy nyelvet is. Akárcsak 1974-ben az az ember, aki – utolsóként – még anyanyelvének tartotta a *manxt*, a Man-szigeten az 1800-as évekig általánosan beszélt nyelvváltozatot. A nyolcvanas évek elején Alaszkában már csak hárman beszélték az *eyak* nyelveket. Az „utolsó mohikánok” név szerint is ismeretesek: Anna Nelson Harry, Sophie Borodkin és Marie Jones. Mivel nem egy településen éltek, anyanyelvüket gyakorlatilag már nem is használták. A felmérés idején mindhárman a hatvanas éveikben jártak, igen valószínű tehát, hogy az *eyakra* is keresztet vethetünk. Michael Krauss, az Alaszka Egyetem professzora szerint „Olyan katasztrófa ez, mint a biológiai fajtahalál. – Az *eyak* vagy az *ubych* nyelv eltűnése olyan, akár a pandáké vagy a kondorkeselyűké.”

Jaremej Danyilovics Ajpin keleti hanti író már csak oroszul ért szót a manysi, hanti és nyenyec atyafiakkal. És míg a kihalással fenyegetett növény- és állatfajokat természetvédők oltalmazzák, a nyelveknek még ez sem jár ki. Tagadhatatlan tény, hogy a Földünkön beszélt nyelvek száma egyre csökken. Az azonban meg sem fordulna a fejünkben, hogy századunkban, a huszonegyedikben, minden második beszélt nyelv eltűnhet. Kihalófélben lévő nyelv Szíriában az *aramenus*, Szibériában a *nganaszan*, és az Alaszkához tartozó Aleut-szigeteken már csak néhány százan beszélnek *aleutul*. Egyes feltételezések szerint csupán 200-300 nyelv esélyes arra, hogy fennmaradjon a mostani körülbelül 6000 közül. Háromezer még ebben az évszázadban eltűnhet – figyelmeztetett egy nemzetközi tekintélyű nyelvész kutató David Crystal. A walesi egyetemi professzor szerint kéthetente kihal egy nyelv valahol a világban. Crystal professzor – aki *Nyelvhalál* című könyvével éles nemzetközi vitát indított el – a gyarmatosítás kései örökségének minősített kulturális

beolvasztást tartja a nyelvek elleni legnagyobb fenyegetésnek. A szakértő kétli, hogy a kihalás szempontjából biztonságban vannak mindazok a nyelvek, amelyeket legalább százezren beszélnek. Ellenpéldának a *bretont* hozza fel, amelyet a XX. század elején még egymillióan beszéltek, ám művelőinek száma mára ennek negyedére csökkent. Ha nem tesznek külön erőfeszítéseket a breton megmentésére, ötven éven belül ez a nyelv is kihalhat – véli David Crystal.

Még ezer évvel ezelőtt is beszéltek *óporoszul*, az Adria partján pedig virágzó nyelv volt a *dalmát*, amelynek utolsó beszélői a múlt század végén haltak meg. Egy évezrede még valószínűleg beszéltek két rokon nyelvünket, a *merját* és *muromát* – időközben ezek is eltűntek, beleolvadtak az őket környező nyelvekbe. Harminc éve az egyetem finnugor szakán még úgy tanultam, hogy az egyik legkisebb finnugor nép, a *vótok* nyelvét mindössze húszan beszélik valahol Észtország és Szentpétervár között, a *lívek* pedig tizenkét halászfaluban elszóródva ötszázan lehetnek, míg a maroknyi *inkerieknek* vagy *izsóroknak* kevesebb, mint fele beszéli anyanyelvét. 1989-ben az izsórok ezren, a lívek százötvenen, a vótok egy tucatnyian voltak. Napjainkra ők is elfogytak, kipusztultak. Livónia hajdan nagy számú, erős populációja beleolvadt a lett népbe. Lív nyelvkönyvem immár muzeális érték, a vót grammatika szintén.

Az ugyancsak finnugor *vepszéknek* 1938 óta gyakorlatilag nincs lehetőségük nemzeti nyelvük, kultúrájuk ápolására: a Szovjetunióban akkor nacionalistának bélyegezték nemzeti törekvéseiket, megszüntettek félszáz vepsze iskolát. Az „eredmény”: a karjalai nyelv közeli rokonát két évtizede már csak 8281 vepsze 34 százaléka beszélte... A magyarok legközelebbi nyelvrokonainknak tartott vogulok (*manysik*) közül talán ha háromezren beszélik anyanyelvüket. Európa némelyik felhőkarcolójában többen laknak, mint ahányan az Ob és mellékfolyói mentén anyanyelvükön szólhatnak egymáshoz: a másik obi-ugor nyelvet, az osztjátot legföljebb ha 13 ezer *hanti* érti. Kevés az olyan szerencsés, mint Anna Dmitrijevna Konykova, aki a manysik ritka nyelvjárását, a *kondai vogult* sajátította el anyanyelvűül. A hetvenes éveiben járt, sokáig azt hitte, ő az utolsó, aki még beszéli ezt a nyelvet. Egy napon aztán látogatók toppantak be hozzá, s csodák csodája, az ő szavával szóltak: valahol a távoli tajgán éltek még négyen-öten, akik ugyancsak a kondai vogult beszéltek. De vajon élnek-e még? S mi van vajon az *enyecékkel*, akik 1926-ban még 378-an voltak? És mi lehet az afrikai Zimbabwe és Botswana határán szinte megközelíthetetlen Senyave falucska két évtizede száz főt sem számláló törzsének saját nyelvével? Mi a helyzet a Hokkajdó környéki szigeteken néhányak által még beszélt és semmilyen más nyelvvel nem rokon *ajnuval*?

Hasonló példák szinte számolatlanul említhetők a földkerekség minden tájáról. Egy kelta nyelv, a *cornwalli* (korni) utolsó beszélője kétszáz éve halott. Egyre kevesebben vannak a *walesi*, az *ír* és a *skót* nyelvet beszélők is Nagy-Britannia angol nyelvi környezetében. Edward Millward nyelvészprofesszor szerint a walesit kb. félmillióan beszélik, vagyis minden ötödik walesi – míg a század elején még minden másodikkuk értett ősei anyanyelvén. Csak írül negyvenezren beszélnek Írország néhány járásában, *gaelül* pedig – az ír korai leágazása ez – 1961-ben 81 ezren beszéltek Skóciában. De mert a legtöbben úgy vagyunk vele, hogy még az Európában használatos 64 nyelv felsorolása is fejtörést okozna, hogyan tudnánk például a Pamír területén beszélt iráni nyelvek vagy dialektusok sorsáról: a tőlünk távoli

hegység falvaiban két évtizede 1 000–1 500 ember beszélte a *kszufit*, 1 500–2 000 az *orosorit* és 3-4000 a *bartangit*. 15 000 ember értett *rosani*, kétszer annyian *sugni* nyelven. Aztán: litván-ukrán területeken 1959-ben még vagy kilencszázan beszéltek *karaimul* (ez az altaji nyelvcsalád török ágának *kipcsak* csoportjához tartozó nyelv). A kelet-kaukázusi Karacsai folyó felső folyásának völgyében már kétszázan sem beszélnek a *buduh* nyelvet (az *azeri* használják irodalmi nyelvként) és Azerbajdzsán mindössze három falvában beszélnek *udiul*. Szorbul néhány tízezren tudnak még a Spree felső folyása mentén, ám a keleti *fríz* aktív beszélői ezren sincsenek. A Tajvantól délre, az Orchidea-szigeten élő *yami* törzs fiai, akik évezredek óta halászatból tartják fenn magukat és ellenállnak a civilizáció „támadásának” – saját írásuk nincs – háromezren sincsenek. Ki fog emlékezni rájuk a harmadik évezred Bábelében?

„A mások közé ékelt, kisszámú magyaroknak századok múltán talán majd a nyelvét sem lehet fölfedezni” – hangzott el Herder hírhedett, gyászos jóslata 1791-ben (*Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit*). Két évszázaddal később száz-ezer földlakó közül 380 beszélt magyarul (vagy magyarul is). Nos, a magyart még mindig több mint tizenöt millióan beszélik szerte a világon. Beszéltség tekintetében még mindig az első ötven nyelv között vagyunk.

Tévedett-e Herder? Ha nem a magyarral példálózott volna, jóslata annyiban igaz, hogy a különböző népek között élő kisebbségek anyanyelve előbb-utóbb beleolvad a többségébe. A szamojéd népek körébe tartoznak – és így távoli nyelvrokonaink – a furcsa nevű *nganaszanok*, néhány százan csupán, akik szétszóródva, nagyobb népek szorításában őrlődve élnek Szibéria földjén. Hagyományos, sámánisztikus hiedelemmel átszőtt világukat csak a legutóbbi évtizedekben érintette meg a XX. század. De halálos suhintással.

A nyelvhalál oka nem mindig az asszimiláció – lehet járvány, háború, miegyéb. Az utóbbi néhány évezred folyamán szinte a „szemünk előtt” nyelvek százai tűntek el – a tudomány számára örökre kibogozhatatlan módon. Történelmi tanulmányaink során számos kihalt nyelvvel találkozhattunk, gondoljunk csak a *sumér*ra – az emberiség legrégibb ismert nyelve –, a kisázsiai *hettita* nyelvekre, a rejtélyes *etruszk*ra, az ó- és középiráni nyelvek közül a *szkíta*, *alán* és *szarmata* nyelvre, a balkáni *illír*re (melynek csupán háromszavas felirata maradt meg), *thrák*ra és *frígre*, aztán az óitáliai (*umber* és a kétszáz feliratot hátrahagyó *venét*_stb.) és a germán (*vandál*, *gepida*, *gót*, *longobárd*, *porosz* stb.) nyelvekre. Számos nyelv hajdani léteire csupán néhány kő, sírfelirat a bizonyíték. Kihalt az *akkád* és – a modern asszírt kivéve – az *arám* nyelvek csoportja is; a jenyiszeji nyelvcsaládnak pedig minden egyes tagja. A *guansok* voltak a Kanári-szigetek egyedüli lakói, mielőtt az európaiak ott megtelepedtek volna; berber nyelvük a XIV–XV. század folyamán „eltűnt”. Észak- és Közép-Amerika indián nyelveinek nagy része a XVIII–XIX. században kihalt, az Antillák indián nyelvei is szinte teljesen elenyésztek. A török nyelvcsalád halottai többek között a *türk*, *ujgur*, *csagatáj* (óüzbé), *besenyő*. Alaszka húsz ősi nyelve közül tízet ma már egyáltalán nem beszélnek (a másik tízet – melyekből a szakemberek jóslata szerint a XXI. század közepére jó, ha öt megmarad – is csak alig tizennégyezren). Afrika törzsi nyelveit is elnyomja az angol, a francia, az arab és a szuahéli. A 3,6 millió lakosú Új-Zéland félmillió *maori* népességéből már csak körülbelül tízezren beszélik folyékonyan őseik nyelvét, ez pedig az ENSZ mércéje szerint már nem elegendő egy nyelv fennmaradáshoz.

A maori idióma nincs egyedül. Nemzetközi nyelv tudósok szerint a világon beszélt kb. 6 000 egyedi nyelv közül százakat fenyeget kihalás, egyes jóslatok szerint csak tíz százalékuk éli meg a következő évszázadot. Egyre szegényebbek leszünk: a következő évszázadban több mint háromezer nyelv nemul el a földlakók ajkán. A következő évezredben már csak háromezer nyelven lesz képes megszólalni az emberiség. A ma ismert nyelvek legalább 20 (más becslések szerint 50) százaléka el fog tűnni, mert ezeket már nem tanítják meg a szülők gyermekeiknek. Bár néhányan ezt a folyamatot „a tökéletesebb kommunikációt szolgáló pozitív fejleménynek” tartják, a szakemberek többsége úgy véli, hogy a nyelvek kihalása tragikus kulturális veszteség. Minden kihaló nyelvvel adatforrások szűnnek meg – és már jelenleg is csupán 6 ezer ilyen adatforrásról lehet beszélni. David Crystal szerint sok nyelv használata már túlságosan elszorvadt ahhoz, hogy meg lehessen menteni, de új erőfeszítésekkel számos közösség még újjáélesztheti nyelvét. A walesi professzor úgy véli, már évi 100 ezer dollárral nagyot lehetne előrelépni a 3 ezer veszélyeztetett nyelv megvédelmezésének érdekében. Hosszú távon összesen 900 millió dollárnyi anyagi támogatást tartana szükségesnek e célra, és bár maga is elismerte, hogy ez soknak hangzik, de hozzátette: „Ez az összeg alig több, mint az olajtermelő országok egynapi olajbevétele egy átlagos évben”.

„Nyelvében él a nemzet” – fogalmazza meg ismert szállóigénk. A nyelvek sokféleségének megőrzése elsősorban a különböző kultúrák fennmaradása miatt igen fontos. Mivel az a kultúra, amelyet a sorvadó nyelvek hordoznak, nem képes a nyelvtől elszakadva fennmaradni, sejthető, miféle szegényedési folyamat ez valójában.

Még akkor is, ha nyelvek nemcsak pusztulnak, de születnek is meg újjászületnek. Kétezer éve még nem volt emberfia, aki franciául, spanyolul, portugálul, olaszul, katalánul, szárdul, rétorománul beszélt volna, és nem volt svéd, dán, norvég, izlandi nyelv sem, hogy Európa legfiatalabb nyelvét, a *gagauzt* ne is említsük. A *baszk*, amelyet Franco fasiszta rendszerének évtizedeiben tilos volt nyilvános helyen használni, ma három tartomány hivatalos nyelve. Napjainkban kap előre az *ebony* (ében) és a *phonics* (fonetika) szavak összeolvasztásával elkeresztelt újszülött, az *ebonics*, az amerikai feketék angol zsargonja, amelyet a kaliforniai Oakland megyében már hivatalosan oktatási nyelvnek ismertek el.

Szépirodalmi műfajok napjainkban

Előadásom bevezető részében arra a kérdésre szeretnék röviden kitérni, hogy milyen szempontból látszik érdemesnek megközelíteni a műfajiság és a kortárs irodalom összefüggésének problémakörét. A cím elsőként bizonyára olyan várakozásokat ébreszt, melyek a mai magyar irodalom meghatározó műfajai katalógusának vagy – a pusztán felsoroláson túl – egyfajta műfaji rendszerének ismertetésére számítanak. Ezért nem árt rögtön az elején leszögezni: nincs szándékomban sem ilyen elvárásokat kelteni, sem ezeknek megfelelni. Megítélésem szerint ugyanis elsősorban nem a gyakori műfajok felemlítése segítheti a kortárs irodalom értő befogadását, hanem sokkal inkább a műfajiság jellemző létmódjának körüljárása. Azaz annak hozzávetőleges meghatározása, hogy a mai magyar irodalomban a műfaji jelleg milyen összefüggésekben s milyen keretek között érvényesül, illetve miként vonható be a műfaj kategóriája releváns módon az egyes művek értelmezésének folyamatába.

Ha már szót ejtettem az előadás címéről, helyénvalónak látszik egy másik rövid értelmező megjegyzést fűzni hozzá. Jelesül azt, hogy napjaink (szép)irodalmán ebben az esetben a posztmodern – gyakran vitatott, de mégis széles körben elterjedt – kategóriájával jellemezhető irodalmat értem. Ezt azért tartom fontosnak előre jelezni, mert a két fogalom korántsem fedí le egymást. Elterjedt felismerés a kultúra-tudományokban, hogy egy adott korszakban nem csupán szinkron jelenségek élnek együtt. Az egyidejűség olyan különböző forrású, eltérő eredetű s történeti megjelenésük időpontját tekintve egymástól távol eső jelenségcsoportokat kapcsol össze, melyek között sem a genetikus eredet, sem a művészetértelmezés, sem a létszemlélet tekintetében nem mutatkozik számottevő kapcsolat. A nem egyidejű jelenségek egymásmellettiisége végigkísérte az irodalom történetét, csak a kézikönyvek lapjain választhatók el egymástól a gondolkodástörténeti korszakok, korstílusok vagy stílusirányzatok. A különböző korszakokból eredő, eltérő „korú” irodalmi diskurzusok egymás mellettiségét különösen paradigmaváltások időszakában reflektálja élénken az irodalomkritika, illetve a tágabb irodalmi közvélemény. Olyan időszakokban, amikor a korábbiakhoz képest alapvetően újszerű poétikai megközelítések mentén jönnek létre műalkotások, melyek a korábbi befogadói stratégiák segítségével nem vonhatók érdemi párbeszédbe. A 70-es évekbeli – elsősorban Tandori Dezső nevéhez kapcsolható – kezdemények után a magyar irodalom a 80-as évek elején ilyen változásokon ment keresztül, ezzel magyarázható, hogy az olvasóközönség és a szerzők különböző csoportjainak viszonyulása a posztmodernhez igencsak eltérő. Amikor a napjaink irodalma kifejezést a posztmodern írásmód szinonimájaként használom, nincs szándékomban a korábbi diskurzusokhoz kapcsolódó művek és alkotók leértékelése, ugyanakkor aligha kétséges,

* Az előadás a Magyar Könyvtárosok Egyesülete Helyismereti Könyvtárosok Szervezetének XII. Országos Tanácskozásán hangzott el Veszprémben.

hogy ez az „irányzat” a magyar irodalom legfrissebb, kortárs „születésű” és talán legizgalmasabb fejleménye. Ebből a szempontból tehát az azonosítás, ha némiképp pontatlan is, nem teljesen megalapozatlan.

A poétikatörténet felől közelítve megállapítható, hogy a műfajokról alkotott rendszerszerű elképzelést – mely azok számbavételét, minél világosabb elkülönítését és viszonyuk (hierarchikus) struktúrába foglalását tekintette feladatának – elsőként a romantika irodalomfelfogása kérdőjelezte meg. A romantika tehát ezen a téren is mutat olyan jellegzetességeket, melyeket a posztmodern irodalomértés önmaga előzményeként foghat fel. A klasszicizmus szigorú műfaji hierarchiát, műfaji tisztaságot valló nézeteivel szemben a romantika meghirdette a műfajok, műnemek, művészeti ágak, sőt a meghatározó jelentőségűnek tekintett társadalmi tudatformák – a költészet, a vallás és a bölcselet – határainak eltörlését az egyetemes költészet jegyében. A romantikus poétika szerint egyetlen valamire való irodalmi alkotás sem felelhet meg előre meghatározott, normatív elvárásoknak. A műfaj ezzel elveszítette rögzített karakterét, illetve megszűnt a szövegek egyértelmű műfaji besorolásának lehetősége. A belső forma romantikus koncepciója a rögzített műfaji előírások tagadásaként is felfogható, akárcsak a töredékesség igénye, amely nemhogy egy adott műfaj szabályainak, hanem még annak a műalkotással szemben Arisztotelész óta támasztott egyetemes elvárásnak sem felelt meg, amely a befejezettséget a megalkotottság elengedhetetlen feltételének tekintette. Ismert, hogy a romantikus művészek és elméletírók olyan progresszív univerzális költészet létrehozását koncipiálták, melyben valamennyi irodalmi mű egyetlen hatalmas egységben oldódik fel megszűntetve a szövegek elkülönülését. Nem szükséges részletesen felsorolni azokat a romantikus műfajokat sem, amelyek éppen a műfaji vagy műnemi határok átlépése révén jöttek létre, mint a drámai költemény, a verses regény vagy a rapszódia.

Az összefüggő szöveguniverzum, a műfajok egybemosása, szépirodalom és bölcselet elkülönítésének tagadása olyan mozzanatok, melyek több tekintetben rokonságot mutatnak a posztmodern irodalomfelfogásával. A párhuzamok jelzése mellett azonban nem kevésbé fontos azoknak a meghatározó jelentőségű eltéréseknek a megemlítése sem, melyek a két jelenségcsoport poétikai előfeltevéseit elválasztják egymástól. A romantika tiszta műfajiságot tagadó belső forma koncepciója nagyrészt az individualitás kultuszának jegyében fogant. E megközelítés szerint a műalkotás akkor rendelkezik esztétikai értékkel, ha sajátos, egyetlen más műre sem jellemző egyediséggel bír. Az alkotás egyéni jellegét gyakran az élményformával hozták összefüggésbe, azt a poétikai elvet fogalmazva meg, hogy az individuum egyszeri, megismételhetetlen élményének jellegét az erről tudósító szöveg szerkezetének is tükröznie kell. A mű ebben az összefüggésben egy nagyszabású költőszemélyiség léttörténetének dokumentumaként értelmeződött, tehát végső soron alárendelődött az alkotó individuumának. A posztmodern látásmód szerint azonban az eredetiség és az individualitás elve csupán metafizikai konstrukció. A teremtés analógiájára elgondolt alkotó-mű viszony olyan szemléletmódra utal, mely nincs tekintettel a szövegek és a személyiség nyelvi megelőzőségére. E megközelítés szerint az új szövegek mindig megelőző szövegekből jönnek létre, függetlenül attól, hogy ez az imitációs folyamat tudatos vagy reflektálatlan. Másrészt a szubjektum nem rendelkezik azzal a lényegiséggel, melyet a romantika tulajdonított

neki, illetve amelynek megalkotását/újraalkotását elvárta tőle. A személyiséget nem az oszthatatlan egység jellemzi, mert természete eredendően széttartó jellegű. A szubjektum diszparát fragmentumaiból különböző (nyelvi) eljárások teremtenek relatív és temporális egységet. A személyiség összetartozása tehát alapvetően fikcionáló aktusok nyomán jön létre. A szubjektumot ilyen középpont nélküli felfogása kimotozítja a (mitikus) eredet pozíciójából, így az irodalmi mű sem lehet e személyiség kiáradásának vagy teremtő aktusának következménye. Másrészt a mű ilyen módon értelmezett létrehozója, nem uralkodik alkotó zseniként a nyelv felett, mintegy átszabva annak természetét, hanem éppen fordítva: ő maga is a nyelv létre hívó működésének eredményeként születik meg.

A szövegüniverzum romantikus képzetében ugyancsak található olyan konstitutív mozzanat, amely elhatárolja a posztmodern módon értelmezett szövegköziségtől. A progresszív univerzális költészet poétikai programjának háttérében az egyetemes egység esztétikai megragadásának/megalkotásának, illetve élményszerű átélésének miszticista gondolata is felfedezhető. A lét egyetemes egysége megragadásának metafizikai kísérlete azonban alapvetően idegen a posztmodern irodalomfelfogástól. A szövegüniverzumhoz való viszonyulás nem egyfajta unio mystica jegyében történik, hanem a bolyongás, a „téblábolás” célt nem tételező tevékenységeként. A szövegek végtelen viszonyrendszerének teljessége soha nem lesz áttekinthető a művek olvasója számára. Nyomon követhetetlen szövedékben fonódnak össze egymással a különböző szövegek, melyeknek hálózatszerű már csak azért sem írható le „objektíven”, mert ezt a szöveget jelentős részben a befogadói értelmezés teremti meg. Az a kérdés, hogy egy szöveg más szövegeknek milyen körével hozható összefüggésbe, alapvetően megválaszolhatatlan, mert a konkrét idézet, utalás túl összefonódásuk más, egyáltalán nem kevésbé jelentős módjai is léteznek. A hagyomány ilyen módon mindig újrateremtődik, egy adott szöveg befogadása mintegy átírja a tradíciót azzal, hogy mely szövegek összefüggésbe helyezi el az adott művet, melynek mintegy „előzményeként” tekint rá a szövegközi kapcsolatrendszerbe bevont alkotásokra.

A szöveget más szövegek találkozási pontjaként felfogó intertextuális megközelítés következményekkel jár a műfajiságra nézve is. A szövegközi kapcsolatoknak ugyanis egyik jellegzetes változata éppen a műfaji hagyományhoz való viszonyulás.¹ Az alkotás mindig kapcsolódik valamilyen műfaji kontextushoz, akár a mű tudatos imitációs eljárásai, akár alcímként feltüntetett műfajmeghatározás, akár az olvasói értelmezés révén. Ahogy egy új irodalmi alkotás létrejötté korábbi szövegek találkozásaként fogható fel, ugyanúgy a befogadás folyamata is. Az értelmező korábbi olvasati tapasztalatai alapján közelít meg bármely korábban még nem ismert szöveget. Olvasási stratégiáját alapvetően meghatározza, hogy a korábban forgatott műveknek milyen csoportjaival hozza összefüggésbe az előtte fekvő szöveget. Az ilyen kapcsolatteremtések több síkon és eltérő módon működhetnek. A szövegek összeolvasása megvalósulhat például tematikus, szerkezeti, stiláris stb. szinten, illetve reflektált vagy öntudatlan módon. A korábbi olvasmányélmények értelmezést befolyásoló hatása kikerülhetetlenül működésbe lép akkor is, ha a befogadó nem igyekszik – vagy nem képes – önmagában tudatosítani, hogy mely korábban olvasott művek kontextusába helyezve közelítette meg az adott alkotást. A befogadás irányát alapvetően meghatározza, hogy milyen műfaji tradíciókba véljük bekapcsolhatónak a

művet. Az olvasóban felidéződő műfajok irányt szabnak az értelmezés hangsúlyainak. A befogadói tevékenység során ugyanis folytonosan döntések születnek, melyek bizonyos szöveghelyeket és poétikai jellegzetességeket kiemelnek, míg másokat némiképp hangsúlytalanná tesznek vagy éppen érdektelennek ítélnék. Ezeknek a választásoknak a nyomán alakul ki a szöveg aktuális olvasata. A műfajjal történő identifikáció kijelöli a szöveg nyelvi jeleinek egy meghatározott körét, melyek a műfajra vonatkozó előfeltevéseink és olvasati tapasztalataink szerint az ilyen típusú alkotásokban központi szerephez jut(hat)nak. A játékba hozott műfajok tehát a továbbiakban irányt szabnak az olvasás folyamatának. A jelentéstulajdonítást olyan elemek fogják befolyásolni, melyek a műfajképzetekhez kapcsolhatók, amelyek tehát a műfajhoz kapcsolódó nézőpontból váltak beláthatóvá.

A műfaj ezért mindig is fontos szerepet kapott az olvasó orientálásában. Újszerű vonásnak leginkább az tekinthető, hogy míg az alteritás irodalmában többnyire egy adott műfaj vagy egymással rokonnak tekintett műfajok keretei közé helyezte el az alkotói intenció és az olvasói magatartás az adott művet, addig a romantika óta az egyértelmű hovatartozás eldöntése lényegében inadekvát problémának tekinthető. A posztmodern poétikai eljárások annyiban lépnek túl az említett romantikus fejleményeken, hogy általánosan elterjedt gyakorlattá teszik a műfajok sokasának játékos szövegbe idézését. Ennek a poétikának a háttérében a korábban már említett intertextuális szöveguniverzumról alkotott elképzelés áll, mely szerint a szövegek megállíthatatlanul áramlanak át egymásba, mintegy kiismerhetetlen labirintust alkotva. Ami a szövegek felbomló identitásáról elmondható, az áll ennek egyik aspektusára, a műfajiságra is. Ahogy az egyes művek kapcsolatot létesítenek egymással, úgy egy adott szöveg is sokféle műfaji jellegzetesség átmeneti találkozó helye. Azaz egy bizonyos mű keretei között a műfajok is rendre áttűnnek egymásba.

A posztmodern írásmód gyakran reflektál a szöveg nyelviségére, irodalmi megalkotottságára. Ennek a reflexiónak egyik vetülete a műfajok megidézésével folytatott játék is. Itt nem csupán a hagyományos műfaji „szabályok” megtartásának mímeléséről és szubverzív hatálytalanításáról lehet szó. A műfaj egy-egy olyan alkotó beszédmódjának imitálásával is a szövegbe íródhat, akinek nevével a hagyomány az adott formát szinte azonosította. A mai magyar irodalomban részben éppen ezért válhatott elterjedt poétikai magatartássá a klasszikus irodalomból már jól ismert imitáció fogalma. Ennek posztmodern változata ugyanakkor jelentős különbségeket mutat alteritásbeli előzményéhez képest. A klasszikus imitáció többnyire a feltétlen nagyrabecsüléssel kezelt elődök előtti tisztelgés volt, akiknek műveihez az utolérhetetlen tökéletesség képzete kapcsolódott. Ez a magatartás a jelent lényegében hierarchikusan alárendelte a múltnak, a kiemelt pozícióba helyezett eredetnek, melyből minden értéket származtatott. Az imitáció posztmodern eljárása egyfelől kikezdi a hagyomány statikus képzetét, s a beidézés révén gyakran annak radikális átértelmezésére törekszik. Másrészt az imitációs játéktól távol áll a kultusz jellegű tisztelet emelkedett pátosza, sokkal inkább az ironikus hangoltság jellemzi. Az irónia felfogható a szöveg önreflexiójaként, amennyiben látványossá teszi a beszédmódok érvényességének temporalitását. A korábbi szerzőktől származó idézetek kiforgatása és az idézetet alkalmazó mű beszédmódjával történő kontrasztba állítása az olvasót – akárcsak a szerzőt – rögzült irodalmi elvárásainak felülvizsgálására ösztönözheti. Ezt az iróniát azonban nem jellemzi a fölény érzete,

hiszen az ízlés változékonyságának jelzése és egy-egy beszédmód toposzainak felemlítése a temporális érvényességet az irodalmi alkotás általános törvényszerűségeként mutatja fel, mely alól a megszólaló mű sem képez kivételt. Másrészt az egyedi fordulatok, esetleges modorosságok kipécézése az individuális nyelvhasználattal szemben támasztott kétely jelzéseként is olvasható. A látványosan egyéni nyelv igénye ugyanis nem egyeztethető össze a posztmodern nyelvre vonatkozó előfeltevéseivel, amelyek nem fogadják el az individuális, teremtés-elvű egyediséget, s egy-egy alkotás vagy alkotó beszédmódjának sajátosságát elsősorban a szöveguniverzum elemeinek variatív „kompilálásában” látja. Az imitáció eljárása másfelől állandóan emlékeztetünkbe idézi, hogy megalkotott szöveget, irodalmi művet tartunk a kezünkben, nem valamiféle objektív valóság leírását, amely a nyelvre csupán, mint semleges közvetítő eszközre támaszkodik. Az irodalmiság, a nyelvi megalkotottság hangsúlyozása tehát rámutat a nyelvi megelőzöttségre, arra a tényre, hogy számunkra minden csupán a nyelvben s a nyelv által felkínált látószögekből mutatkozik meg. Az ironikus játék persze nem zárja ki az imitációnak azt a változatát sem, amely korábbi szerzőket az előd pozíciójába helyez. Több kritikus a napjaink epikájában leggyakrabban megidézett két prózaírónak Kosztolányi Dezsőt és Krúdy Gyulát tartja. Az ő esetükben például felvethető, hogy részben éppen a beszédmódjukra jellemző játékos ironia az, amely hangjuk gyakori evokálását magyarázza.

Bár bevezetőmben utaltam rá, hogy nem áll szándékomban a mai irodalomra jellemzőnek tekintett műfajok katalógusát adni, ezen a ponton mégis kivételt teszek. Az imitáció játékos poétikai eljárása ugyanis néhány műfajt kitüntetett pozícióba helyez. Természetesen ezeket sem a tiszta műfaj anakronisztikus formájában, hanem inkább, mint gyakran visszatérő műfaji elemeket, fragmentumokat, melyek megannyi más forma jellegzetes mozzanataival vegyülnek. A paródia, a travesztia és a pastiche azok a műfajok, amelyek per definitionem intertextuális jellegűek, ahogy azt már Genette is jelezte.² A korábbi szerzők álarcainak felöltését a kortárs irodalommal foglalkozó kritikusok gyakran konstatálják, s természetesen az sem véletlen, hogy egyik neves képviselőjüket, Tarján Tamást régóta foglalkoztatja a paródia újabb kori magyar irodalomtörténetének megírása.

Ha az utóbbi két évszázad magyar irodalmára tekintünk, láthatjuk, hogy a műfajiság fent vázolt átalakulása nálunk is éreztette hatását, s az irodalmi hagyománynak egyik markáns vonulatát képezte. Vörösmarty epikus töredékei, Petőfi *Apostola*, Arany *Bolond Istókja* líra és epika határainak egybemosására, a *Csongor és Tünde*, *Az ember tragédiája* líra és dráma vegyítésére nyújtott példát. Szükségtelen az ismert romantikus példák fölemlítésének folytatása, inkább arra a tulajdonképpen kézenfekvő, de mégis ritkábban említett tényre hívnám föl a figyelmet, hogy a jelzett tendencia a Nyugat korszakában is eleven hagyomány maradt. Juhász Gyula és Tóth Árpád költeményeit még talán többé-kevésbé el lehetne helyezni a dal, elégia, óda hagyományos műfaji hármasában, ugyanakkor az Ady-versek műfajának meghatározása már nehézségekbe ütközik, s kevés érdemi eredménnyel kecsegtet. Füst Milán költői beszédmódja pedig kiemelt poétikai eljárássá teszi a sokféle műfaji hagyomány megidézését, illetve a dramatikus monológ és a lírai beszéd vegyítését. Kassák poémája ugyancsak kétségesse teszi a műnemi kategóriák elválaszthatóságát. De még Babits *Jónás könyve* című alkotását sem lehet homogén műfajú

szövegnek tekinteni. S ekkor még nem szoltunk a lírát a próza felé mozdító eljárásokról, melyek például Karinthy vagy a kései Kosztolányi verseiben is jelentkeznek, s melyek József Attila utolsó korszakában, valamint Szabó Lőrinc *Te meg a világ* című kötetében teljesednek ki.

Az epikus szerzők közül megemlíthetjük például Cholnoky Viktort, akinek kisprózája gyakran a novella és a publicisztika különböző műfajait ötvözi. Jobb híján novellának nevezett elbeszélő szövegei rendre eltérő műfajok és különböző korstílusok játékos megidézésével telítettek. Krónika, legenda, kísértettörténet, anekdota, mese, példázat, levél vagy napló imitálása egyaránt megjelenik prózájában – hogy csupán néhány ötletszerűen kiragadott példát említsünk. Krúdy estében ugyancsak a műfaji besorolhatatlanság jellegzetes tüneteivel találkozunk. A szakirodalomban eltérő vélemények olvashatók arról, hogy a Szindbád-történetek különböző köteteit regényként vagy novellagyűjteményként célszerű-e olvasni, s ugyanígy sokan vetették fel, hogy az olyan regények, mint például *A vörös postakocsi*, regények-e valójában? A kortárs kritikusok – és gyakran a későbbi értelmezők is – lírai prózaként aposztrofálták Krúdy elbeszélésmódját. E vitatható kategorizációból annyi minden bizonynal érvényesnek tekinthető, hogy Krúdy olyan poétikai megoldásokkal is élt – mint például a rendkívül intenzív képszerűség és metaforizáció –, melyek sokkal inkább az akkori líra beszédmódjára voltak jellemzőek, mint a próza köznyelvére. Kosztolányi *Esti Kornélja* a poétikai megvalósítás és a tematikus reflexió vonatkozásában egyaránt a műfaji átmenetiség mellett kötelezi el magát. Szerb Antal *Pendragon legendája* pedig majd fél tucat műfaj toposzaira játszik rá, Szentkuthy *Prae*-je pedig addig soha nem látott mértékben tágitotta ki a regény műfaji kereteit, ami azért is figyelemre méltó a műfajiság nézőpontja felől közelítve, mert a regény eleve egy hatalmas műfajcsoport gyűjtőfogalmaként fogható fel. Bahtyin például olyan állandóan változó formaként írja le, melynek jellegadó tulajdonsága éppen a folytonos elmozdulásban rejlik.³

Napjaink posztmodern irodalmának műfajiságot érintő eljárásai tehát távolabbi irodalomtörténeti kontextusba helyezhetők. A műfajisággal folytatott játék ugyanakkor időközben reflektáltabbá és kiterjedtebbé vált. A műnemek határainak átlépése továbbra is jellemző eljárás maradt, az utóbbi évek ismertebb művei közül itt említhető Kukorelly Endre *TündérVölgy* vagy Rakovszky Zsuzsa *A kígyó árnyéka* című könyve, melyet több kritikus a líra és epika határterületére helyezett. A nagy kövessikerek között számos olyan található, amely a regény és a rövidebb prózai műfajok összjátékát nyújtja. Esterházy Péter *Harmonia caelestis* című könyve olvasható regényként vagy akár bonyolult szerkezetű, összetett anekdota-gyűjteményként is. Vagy egy másik példa: Bodor Ádám *Szinisztra körzete* egyaránt működésbe hozza a regényre és a novellagyűjteményre vonatkozó olvasói elvárásokat.

A műfajisággal folytatott játékba újabban olyan műfajok is bekapcsolódtak, melyeket korábban már csak az irodalomtörténethez tartozó, lényegében élettelen formaként tartottunk számon. Závada Pál *Jadvigája* a családregény bizonyos sajátosságait idézi meg, oly módon azonban, hogy a szöveg egésze mégis posztmodern jellegzetességeket mutat. A generációkon át tartó hanyatlástörténetet nem egy mindentudó elbeszélő narrációjából ismerjük meg, hanem egymással sajátos párbeszédbe állított én-elbeszélések révén, amelyek egymást hol megerősítik, hol megkérdőjelezik. Az egymást kommentáló szövegek az egész-elvű műalkotás tagadásával

felszámolják az objektív igazságra vonatkozó igényt, s a befogadó kénytelen számot vetni minden értelemtulajdonítás relatív érvényességével. Témánk szempontjából az is jelentőséggel bír, hogy a műfaji hagyomány megidézése mellett, más irányban ható imitáció is szerephez jut a regényben. Meglehetősen látványos a Füst Milán *A feleségem története* című regényére történő rájátszás, illetve Jadviga szólamában Gárdonyi elbeszélő hangjának megidézése/parodizálása.

Térey János *Paulusa* több mint egy évszázada tetszhalott műfajt támasztott új életre, amikor Puskin *Anyeginét* követve a verses regény műfajához nyúlt. Itt már maga a választott forma is szavatolja a műfaji köztességet, melyet azután az intertextualitás eljárásai, a pastiche, a paródia, az oda-vissza ható irónia emelnek hatványra. A Térey-féle verses regény még a puskinai változatnál is tágabb formának mutatkozik. Egyaránt megfér benne a teológiai „értekezés” és történelmi regény imitálása. A főhős, Pál mellett két másik névrokonnak, az apostolnak és a sztálingrádi ostromgyűrűbe zárt német hadsereg parancsnokának, Paulus tábornoknak is fontos szerepet szán a narráció. A személyiség-megoszlás jegyében ugyanis e három figurának az összjátékában rajzolódik ki a középpontba állított alak arcképe.

A történelmi regény újraéledését az utóbbi időben számos alkotás jelzi, ezek között említhető például Darvasi László *A könnyymutatványosok legendája* című könyve vagy Márton László regénytrilógiája, a *Testvériség*. E romantikus eredetű műfaj bizonyos poétikai jellegzetességeinek játékos megidézését valószínűleg a történetiség újfajta megközelítése szabadította fel. Maga a történelem ebben az összefüggésben nem a múlt tényeinek tökéletesen objektív elbeszélése, hanem a narrációnak egy sajátos változata, melyből kizárhatatlanok a fikcionalizálás bizonyos aktusai.⁴ A történelem megalkotottságában szövegszerűvé válik, ami megnyitja annak a lehetőségét, hogy az irodalom és a történelem egy diskurzuson belül találkozzék egymással. A saját fikcionált jellegét reflektáló irodalom azzal a történelemmel alakít ki termékeny kapcsolatot, amely önmagát is alapvetően előállítotttnak, megírtnak tekinti.

Mint az utóbbi példák is jelzik, a posztmodern tiszta műfajiságtól elforduló, a különböző műfaji elemeket szabadon megidéző és variáló eljárásai egyáltalán nem szegényítik el, hanem éppen ellenkezőleg bővítik és gazdagítják az irodalmi beszédmódok lehetőségeit. A napjaink irodalmában tapasztalható gazdag sokféleség megerősíti azt a meggyőződést, hogy a magyar irodalom történetének kortárs fejezete egyben annak egyik legkiemelkedőbb korszaka. Ezt már csak azért sem árt hangsúlyozni, mert a köztudatban még mindig eléggé elterjedt az a nézet, mely irodalmunk legjelentősebb időszakaként a Nyugat korát, sőt ezen belül is az első nemzedék alkotói évtizedeit tekinti, melyhez képest a későbbi fejleményeket hanyatlásként vagy visszaesésként értékeli, miközben éppen egy új irodalmi aranykor idejét éljük.

JEGYZETEK:

1. Gérard GENETTE: *Transztextualitás*. Helikon, 1996/1–2, 82–90, i.h. 85.
2. GENETTE, *I.m.*, 90.
3. Mihail BAHTYIN: *Az eposz és a regény (A regény kutatásának metodológiájáról)* = *Az irodalom elméletei* III. szerk. THOMKA Beáta, Pécs, Jelenkor, 1997, 27–68, i.h. 28.
4. Hayden WHITE: *A történelem terhe*. Bp., Osiris, 1997, 70.

Érzelmes utazás az Északi Géniusz régióiban

2006. január 17.

6.33. *Pozsony, a Báthory-gyorsban.* A vonat másodpercnyi pontossággal (6.07-kor) indult. Éppen hogy csak elértem. A 201-es troli hajnalban húsz percenként jár. Az egyik járat az orrom előtt ment el (5.02-kor), a következő meg csak 5.22-kor indult. Hét perccel a vonat indulása előtt voltam az állomáson. Tegnap este meg akartam nézni a reggeli buszok menetrendjét. Kár, hogy nem néztem meg. A vak sorsra semmit sem lehet bízni, a véletlen célelles.

6.46. *Rajka.* Jegyezgetek a vonaton, múlatom az időt. Hosszú út áll előttem: Balassagyarmatra, a palóc megyeszékhelyre vagyok hivatalos. Köszöntőt mondok az idei Madách-ünnepségen. – Rajkát Amade László szavaival köszöntöm:

*Rackendorff, Rajka,
Hol az sok tejű dajka.
Azért megyen arra a sajka,
Hogy megszírosuljon az ajka.*

Meresztgetem a szemem a hajnali félhomályban: hol porladhat a „sok tejű dajka”, akinek bájjain a hajdani rokokó poéta „ajka zsírosult”? A falu szélén, a helynévtáblán magyarul is, németül is ki van írva a község neve: *Rajka, Rackendorff*. Mintha az Amade-versből másolták volna oda.

9.16. *Valahol Bicske* táján, jóval Győrön túl járunk, döcögünk. Kiderült, hogy ez a Báthory-gyors Magyarországon már csak afféle gyorsított vonat. A „Kálmán Imre” (megáll az ész: milyen logika alapján kapnak a gyorsvonatok ilyen neveket?; azt még megértem, hogy van „Csárdás” gyors is; a mi „Báthorynkát” ilyen alapon persze „Lassú csárdásnak” kellene nevezni), szóval a Kálmán Imre-expressz, amellyel Győrből a Keletibe kellett volna robognom, elrobogott az orrom előtt, ez a Lassú Körmagyar meg csak 9.38-ra ér be Pestre. Azaz a 9.40-essel nem tudok tovább utazni Gyarmatra. Várhat rám Dr. Samu István a Keletiben (igen, az 1973-as balassagyarmati túszerződés hősről, a városi kórház idegosztályának egykori főorvosáról, a Rimajánosiról elszármazott kedves földimről van szó), s viheti a hírt Gyarmatra, hogy nem megyek. Pedig hát menni megyek, csak időre nem leszek ott: 14.00 órakor kezdődik az ünnepség. – De adjam meg a császárnak, ami a császáré, s Bicskének is, ami Bicskéé: Csokonai Vitéz Mihály 1797-ben többször is járt a bicskei iskola rektoránál, Kovács Sámuelnél. Innen keltezi 1797. október 21-én egy Lillának írt szerelmes levelét. Csak az ő ajka sohasem zsírosult meg Lilla bájjaitól.

11.02. *Végre a hatvani vonaton!* Nagy a gyanúm, főleg azért vállaltam a balassagyarmati utat, hogy ezt a hatvani vasútvonalat újra bejárhassam. Mennyit szorongtam itt valamikor, isten! Ha Nagybátonyból bevonatoztam Pestre, vagy Pozsonyból (Pesten keresztül) Bátonyba utaztam (és mennyit utaztam!, 1969, azaz anyám halála után tulajdonképpen már csak Bátony volt biztos pont az életemben, ha haza vágytam, akkor csak Bátonyba, a nővéremhez és sógoromhoz mehettem,

akár József Attila Jolán nővérehez és Makai Ödönhöz, csak nekem, hálisten!, sohasem mondták, hogy „többé itt ne lássam”), szóval ha Pozsonyból Bátorba utaztam, akkor mindig ezen a vonalon mentem. S mindig tele voltam szorongással, félelemmel. Figyelem magamat: érzek-e most szorongást? Most is van valami sötét fenyegetés a tájban, a térben, az időben. Sötét van, hideg van, hó van, sár van, s Bátorban immár régen nem vár senki. A számomra bizonyos vonatkozásban rossz emlékű Balassagyarmat vár rám. 1970-ben ugyanis két hónapot feküdtem ott, idegösszeroppanással, Samu doktor keze alatt. S a kórház szorgos orvosai közben arra is rájöttek, hogy gennyes mandulagyulladásom van, s könyörtelenül kioperálták a mandulámat. És Samu Pistán és a bátonyi nővéremmel kívül senkinek abban a komor, kegyetlen, idegen világban nem voltam fontos. – Samu doktorral egyébként ezúttal valószínűleg már nem találkozom. A Keletiben nem várt: vagy elutazott a 9.40-essel Gyarmatra, vagy haza ment. Kár.

12.34. *Az Aszód-Balassagyarmat-i motoros vonaton.* Aszódról (pontosabban az aszódi vasútállomásról) felhívtam Oroszlánné Mészáros Ágnest, a Madách-ünnepség fő szervezőjét. (Magából a városból semmit sem láttam. Nem csináltam benne verset s nem voltam benne szerelmes – nem úgy, mint egykor az ifjú Petőfi.) Ágnes asszonytól megtudtam, hogy Samu doktor még szintén nem érkezett meg Gyarmatra. – Itt, a vonaton bűz van és vidékiség. Kint már dombos a táj. Kezdődik Palóccország.

13.00. *Galgaguta* (s nem „huta”!, a település tehát minimum 12. Századi, vö.: g>h.). A kertek alatt megy a vonat, a vonatból leskelődő utas a palóc házaknak a lemeztelenített hátulját (mondhatnám: a fenekét) látja. S az egyébként takaros porták így gyámoltalanok, mint a szükségét végző vadállat. Mikor épültek, még az országút jelentette a világot, afelé kellett mutatni az ünneplő arcot, a takaros külsőt. S hátul, a világ szeme előtt elrejtve sorakoztak az istállók, a gazdasági épületek, s legmesszebb volt az úttól a budi, az árnyékszék. Aztán jött a vasút, jöttek a sztrádák, összevissza szabdalják a parasztság életterét, megbolydult az évszázados térrend, ma már nem lehet tudni, hol van az előtt és hol a hátul, s ami addig rejtve volt, egyszerre látható lett. Láthatóvá vált a budi, a hátsó, a fenék. Szegény, szegény megszégyenített, s immár gyámoltalan parasztvilág!

13.29. *Magyarnándor.* No, ezek itt már komoly hegyek, erdők. Szinte félek a vonaton, ebben a nyikorgó alkotmányban, ahogy fújtat, zörög, csörtet át a Cserhát őserdein: mi lesz, ha éppen itt esik szét valahol, s mi egy sötét, havas szakadékban találjuk magunkat? Egy mezőgazdasági telepet mellőzünk: *Mikszáth-major* – áll a kapuja fölött. Hát igen ez már Mikszáth Görbeország.

13.39. *Mohora és Csesztve.* Az országhatár túloldalán Szklabonya és Zsély lehet. Csupa irodalomtörténet. Csesztvén a Madách-kúria ma is áll, Mohorára, a hajdani Mauks-kúriába járt udvarolgatni Mikszáth Kálmán (a kúriában írta a *Lohinai fű* című elbeszélését), Szklabonyát, a nagy palóc szülőfaluját 1910 és 1920 között Mikszáthfalvának hívták, Zsély a szlovákiai magyar irodalom „átkozott költőjének”, Zs. Nagy Lajosnak a szülőfaluja és végső nyughelye. (Gondol-e rá vajon valaki, hogy a szláv „žel” jelentése „bánat, fájdalom”?) – Az előbb egy hosszú, tekintélyes alagútból futottunk ki. Most egy évszázados, mohos-havas tölgyet mellőzünk, rajta hatalmas, sötét madár gubbaszt. Jobban megnézem: bagoly. Adynak ugyan nem sok köze van e tájhoz, de most úgy érzem, hogy az én lelkem is ódon,

babonás vár, mohos és elhagyott, s hogy árnyak suhognak a sötétben, s elátkozott had nyöszörög.

14.10. *Balassagyarmat*. Esik a hó. A talpig feketében utazó, kedves-szép arcú Maczkó Mária művésznővel, népdalénekekkel együtt kászálódunk le a vonatról. Ő is az ünnepségre igyekszik. A hófüggönyön átsejlő vasútépület akár Podolin is lehetne. Kísértetek, havas hegyek, rejtélyes szépasszony – minden együtt van Krúdyhoz. Keresem, hol a behavazott vörös postakocsi, de csak egy fekete mikrobuszt látok. Beszállunk: irány a Blues-szálló, mondja a sofőr.

15.00. *A Madách Imre Városi Könyvtár kupolaterme*. Egy előadás közepébe cseppenek. S természetesen a nyitó ünnepséget, a Madách-szobor megkoszorúzását is lekéstem. Gyorsan helyet mutatnak. Olyan kupolaterme van a könyvtárnak, mint az Országháznak. Megilletődve ülök a helyemen, s tájékozódni próbálok: tulajdonképpen mit is hallok a pódiumról? Nézem a műsorfüzetet: Gombár Endre ny. egyetemi docens a *Röpke Ívek* c., helyi szerzők, írók, költők műveit tartalmazó antológiáról beszél. Az elhangzott szemelvények többnyire valóban „röpkék”, alig érint meg belőlük valami. De lehet, hogy csak fáradt vagyok az irodalomhoz, a vershez. S egyébként is: Mallarmé szerint nincs haszontalan vers, mert hisz mennyi rosszat csinálhatna az ember a versírás helyett!

16.30. *Mikszáth Kálmán Művelődési Központ*. Dr. Kerényi Ferenc irodalomtörténész megnyitja Farkas András festőművésznak *Az ember tragédiájához* készített illusztrációiból rendezett kiállítását. Kerényi doktor szabadon fogalmaz, szövege veretes, súlyos, a kiállítás anyaga is egyszerre jólesően professzionális és mélyen, egzisztenciálisan ihletett. Sehol vidékiség, sehol műkedvelés. S mikor Vándorfi László színművész Petőfi *Levél Arany Jánoshoz*ának remek előadásával mintegy fölteszi a délután művészi teljesítményeire a koronát (ebből az előadásból érzem meg, hogy a vers befejezésében micsoda Shakespeare-i erő dübörög), azt mondom magamban: igen, valóban Madách és Mikszáth hazájában vagyok. S a hallgatóság soraiba odaképelem az említett helyi talentumokon kívül még a régió megannyi néhai szellemi nagyságát: nemes Gyarmathi Balassi Bálint uramtól Szabó Lőrincig és az Anyegin zseniális magyar fordítójától, a szintén gyarmati illetőségű Bérczy Károlytól a szimbolista Komjáthy Jenőig mindenkit.

18.45. Még mindig a *Művelődésházban*. Kavarog az ünnepség utáni fogadás sokadalma.

Új barátaimmal és Samu István doktorral (akiről kiderül, hogy az irodalomban is rendkívül jártas) a „Madách-rejtélyt” vitatjuk: hogyan hozhatott létre egy „sárbaragadt kis falusi földesúr” (András László) egy ma is érvényes világdrámát? Először Pista barátom horkan föl: Aki nyolc nyelven olvassa a világirodalmat, az nem „sárbaragadt” és nem „falusi” – mondja, és igaza van. A helybeli, Mózes-szakállú Németh Péter Mykola (akinek a témáról éppen most jelent meg a *Palóc-földben* egy alapos tanulmánya) Hamvas Béla „északi géniuszával” hozza összefüggésbe Madáchot. S az „északi géniusz” kifejezéssel egy kicsit nevet kap a balassagyarmati Madách-ünnepség is. Igen, 2006. januárjában, Madách Imre születésének 183. évfordulóján, Balassagyarmaton az Északi Géniusz ünnepelt.

6.55. *A balassagyarmati vasútállomáson. Útban vissza.* Isten veled, templom, látlak-e még, nem t'om. Úgy megjártam Balassagyarmatot, hogy a várost tulajdonképpen nem is láttam. Nem tisztelegtem Madách szobránál, nem jártam be Gyarmat számos irodalmi emlékhelyét. Csak a máig jó állapotban levő hajdani megyeházát jártam körül, ahol annak idején Madách joggyakornok, majd jegyző és főbiztos volt. – A Blues-panzióban voltam elszállásolva. Kellemes hely, a friss faburkolat erdőillatú, a kiszolgálás nagyvárosi. Illetve hát nagyon is vidéki-mód nyájas: a főnök a saját kocsijával hozott ki az állomásra. Jól aludtam, reggelire kitűnő tojásos sonkát kaptam: mi kell még a boldogsághoz. A hó pontosan úgy hull, úgy ereszkedik sejtelmes függönyként a tájra, mint az érkezésemkor. Indulunk, zötyög a vonat, ugrál a toll a kezemben, nem tudok írni. Hogyhogy idefelé még tudtam?

8.50. *Az aszódi vasútállomáson.* Hát ilyet még nem pipáltam. Aszódon nem írtam verset, nem voltam szerelmes, de legalább immár haldoklom. (Egy Rejtő-könyvnek a címe: *Megyek Párizsba, ahol még egyszer sem haldokoltam.*) Ebben az átkozott motoros vonatban egyszerűen forog a gyomrom. Eddig csak az autóbuszokban szoktam rosszul lenni, most már a motoros vonatban is! A bal kezem és a fél arcom el van zsibbadva. Meg a tarkóm is. A reggeli idill oda. Megint tele a táj fenyegetéssel, szorongással. De azért egy kis zsibbadástól már csak ne nyavalyogjak!

9.06. *Isaszeg.* Annyi minden, annyi komolyabb baj, betegség is elérhetett volna ezen az állóképességemet ugyancsak próbára tevő kiránduláson (tegnap tkp. hajnal négytől késő estig talpon voltam, s közben még előadást is tartottam), kitörhetett volna a lábam, felfázhatott volna a vesém, elkaphatott volna egy hasnyálmirigyroham, a betegségek egész hada verhetett volna tönkre, ahogy itt, Isaszegen 1849. április 6-án Klapka és Aulich hadai tönkreverték Windischgraetzet. És kitörhetett volna a harmadik világháború is persze! S ehelyett csak az arcom-fejem zsibbad. Kész boldogság! – Közben a húsdarálónk (mert hát miért is volna kávédaráló egy vonat, ha az utasnak a húsát-csontját rázza péppé) becsörömpöl a Keletibe.

12.06. Immár megint vonaton, most a *Győr-Rajka-Pozsony-i gyors*on. Szűnik lassan az arczsibbadásom. Közben voltam a közeli Libri Könyvesboltban, de semmi érdekeset, semmi újdonságot nem találtam. Visszafelé megnéztem az egykori Baross-szobor helyét (mindig megnézem, ha elmegyek mellette): valamikor, nagyon régen, boldogult úrfikoromban, egy átmulatott éjszaka után a szobor tövében aludtam ki a fáradalmaimat. Ha most oda heverednék, hajléktalannak vélnének. S belepne a közben már megint hulló, sőt szakadó hó. Ideje lesz befejeznem a sarki expedíciót, érzelmes utazásomat az Északi Gényusz régióiban. Irány Pozsony, irány haza!

19.20. *Pozsony.* Megint itthon hát! Vége a balassagyarmati bluesnak. Rendezgetem a jegyzeteimet, újraolvasom a Gyarmaton elmondott köszöntőm szövegét. Így kezdődik:

„Nem tudom, volt-e még év a magyar irodalom történetében, amely egyszerre két gényuszt is adott az irodalmunknak. Az 1823-as esztendő mindenestre ilyen volt: köztudott, hogy Madách Imre is, Petőfi Sándor is 1823-ban, sőt az évnek ugyanabban a hónapjában, januárban született.”

BALÁS RÓBERT

Kasza Marton Lajos verssel köszöntötte a 80 éve várossá avatott Salgótarjánt

Egy ízig-vérig lokálpatrióta – Kanadából

Salgótarján tékozló fia nemrégiben hazalátogatott szülővárosába a világ túlsó szegletéből, hogy a Gizella-telepi szülői házban édesanyja, húga, a család és a régi barátok körében új alkotó energiákkal töltődjön fel, és kipihenje a tengerentúli élet, a tisztos kanadai létért folytatott mindennapi taposómalom fáradalmait.

Elvégre már nem fiatalember *Kasza Marton Lajos* író-költő, aki 1956 zűrzavarában, tizenéves fejjel intett búcsút szülőföldjének, a „palóc Olimposznak”, hogy attól kezdve távoli, választott hazájában, a multikulturalizmus virágzó

otthonában, a minden érdekeset és értékeset szívesen befogadó Kanadában is évtizedeken át hűségesen megőrizze és továbbvigye a magyar kultúra és irodalom nagyszerű hagyományait.

Az Ontario-tó partján, Torontóban él Kasza Marton Lajos, aki a Kanadai Magyar Írószövetség elnöke és a tengerentúli magyar irodalom egyik legfőbb szervezője, aki már eddig is számos költeményben, kisprózában emlékezett meg elhagyott, de soha el nem feledett szülőföldjéről, erre kaphatunk bizonyosságot a költő *Ostor és vallomás* című, 1989-es keltezésű vereses kötetéből, amely a Balassi Bálint Megyei Könyvtárban is megtalálható.

Dőreség azonban lenne azt hinni, hogy Kasza Marton Lajos eddigi földi léte a világ zajától távol, afféle alkotói elefántcsonttoronyban telt el. Életének számos epizódja kalandregénybe kívánczik. No, de menjünk sorjában. A művészt először az indulásáról és a szülőföldjéhez fűződő kapcsolatáról kérdeztük, amelyről így vall:

– Eddigi, érzésekkel teli életemben versek, helységnevek, évszámok rögzítették az indulásokat, s a mindenkori megérkezéseket. A száraz, hivatalos valóság ennyit mond: 1939. április 21-én születtem Salgótarjánban. Ez egyszerűen hangzik, szinte közhely, hiszen százak és ezrek születtek és születnek ebben a városban. De számomra Tarján minden más városnál fontosabb, mert itt születtem, és minden múltjával, jelenével – állandóan vajúdo palóc életével – bánatával, örömeivel, a faluk életét felszippanzó füstös gyáraival együtt szerettem, szeretem. Emberi érzés ez, amihez nekem is jogom van. Gyermekkorom a Gizella-telepen – a régi SBTC-pálya szomszédságában – telt el. Klottgatyás, mezítlábas kisgyermekként arról

álmodoztam, hogy egyszer én is olyan nagy focista leszek, mint Szojka, Dávid, Csuberda, Kiss Gyuszi és a többi akkori tarjáni kedvenc. Az élet azonban máshová sodort. Egyszerű családban nőttem fel, s az acélgyári iskolában szívtam magamba az első ismereteket. Ezután Szentesen végeztem el a mezőgazdasági technikumot, majd a varsányi szövetkezetben, agrónómusként helyezkedtem el. Első verseimet is a szülői házban írtam. Nagyon meglepődtem, és rettentően megörültem, amikor a húgom sorra kitette elé az asztalra a megsárgult lapokat, amelyek a pályakezde-
semről, első zsenyéimről tanúskodnak.

– *Így érkezett el, ugyebár, 1956 októbere és a forradalom...*

– Fiatalemberként örültem ennek a földindulásnak, mert azt óhajtottam, hogy véget érjen az addigi elnyomás, és a magyar nép emberibb körülmények között élhessen. Salgótarjánban és a fővárosban részt vettem a forradalmi eseményekben. A szabadságharc letörése után a varsányi szövetkezet párttitkára kaján vigyorral ennyit mondott: „Látja, Marton elvtárs: az nevet, aki utoljára nevet”. Ekkor rádöb-
bentem, hogy semmi jóra nem számíthatok. Választanom kellett a biztos börtön és a menekülés között. Másnap reggel a tejes autót felkísértem Budapestre, majd né-
hány társammal nekivágtam a nyugati határnak...

– *Megkezdődött a bolyongás időszaka.*

– Kalandos úton, árkon-bokron keresztül, húsz kilométernyi bolyongás után jutottunk át a zöld határon Ausztriába, ahol egy menekülttáborba kerültünk. Még kiskorú voltam, ezért édesapám mindenképpen haza akart hozni, de szerencsére az utolsó pillanatban soron kívül feltuszkoltak egy repülőre. A gépmadár a kanadai Montrealba repített. A francia nyelvű nagyvárosban beiratkoztam az egyetemre. Azt hittem, hogy révbe értem, de néhány hónap múlva feloszlatták a Petőfi Házat, és az ott lakó nyolcvan magyar fiataalt – velem együtt – szélnek eresztették. Ekkor elszegődtem a kikötőbe rakodómunkásnak, de már nem volt maradásom. Ezért többedmagammal elmentem Ontario államba, a Delhi környéki dohányföldekre. Két évig egy magyar gazdálkodó földjén végeztem a nehéz testi munkát. 1959
őszén merészkedtem be a közeli nagyvárosba, Torontóba, ahol meghallottam, hogy a kanadai hadsereg önkénteseket toboroz. Én is mundért öltöttem, és öt évig a fegyveres erők szolgálatában álltam.

– *Ám ezzel még korántsem ért véget a katonai pályafutása...!*

– Sőt! De haladjunk sorjában... 1964-ben átköltöztem az Egyesült Államokba. New Yorkban, majd New Jersey magyarlakta részén éltem, de csakhamar ott is katonákat toboroztak, és így én is beléptem az amerikai hadseregbe. Georgia ál-
lamban kaptuk meg az alapos kiképzést, majd átvittek bennünket a dél-kaliforniai San Diegóba, hogy ott döntsenek a további sorsunkról. Egyenként behívtak ben-
nünket a kapitány irodájába, ahol három lezárt boríték feküdt az asztalon. Hú-
zunk kellett közülük, hogy a bennük lévő cetliről kiderüljön, hová osztanak be
szolgálatra: Ciprusra, Németországba, vagy Vietnamba. Szerettem volna visszake-
rülni Európába, de amikor kinyitottam a borítékot, az állt benne: „Vietnam”! Hir-
telen úgy éreztem magam, mint akit leforráztak. De alig, hogy kiszédelegtem az
ajtón, valami szöveget ütött a fejembe. Visszakéredzkedtem az irodába, és megkértem
a tisztet, hadd nyissam fel a másik két borítékot is. A kapitány intett, nézzem meg
nyugodtan. És igazam lett: mind a háromban ugyanaz állt: „Vietnam”! Nem volt
mese: a távol-keleti hadszíntérre kellett az emberek.

– Így hamarosan a vietnami háború poklában találta magát.

– Rövid úton átdobtak bennünket Saigonba, majd – mivel mesterlövész voltam – pillanatok alatt a fronton, azaz a dzsungelháború kellős közepén találtam magam. Egymást követték a legvadabb éles bevetések. A dzsungelben minden az ellenségünk volt: a hőség, a monszun, a vadállatok, a pókok, kígyók, rovarok és a mindenre elszánt vietkongok. A vörös agyag úgy ráragadt a lábbelinkre, hogy lépni sem bírtunk. Itt csak a túlélésért lehetett imádkozni. S mindenre lőttünk, ami mozgott. Szörnyű eseményeket éltem át. Hullottak mellettem a társaim, és az életem számtalanszor veszélyben forgott. Előfordult, hogy és százhusz emberből csak néhányan maradtunk hírmondónak. A pokol sem lehet ennél szörnyűbb.

– A háborús pokol azonban néha romantikus közjátékokkal is szolgál. Avagy ez csupán a hollywoodi filmek sajátossága?

– Rendben, elmondok egy ilyen történetet. Egyszer egy isten háta mögötti kis faluba szállásolták be a századunkat. Megpillantottam egy lányt, aki magasabbra nőtt a többiekénél, és az arca is kerekesebb volt a társaiénál. Kérdezősködni kezdtem, kicsoda a hölgy. Megtudtam, hogy egy francia katona lánya, aki még az előző háborúban szolgált Vietnamban. A lány törve beszélt angolul, és valahogy úgy mutatkozott be, hogy „Chilly”. Hamarosan összeemelegedtünk. Két hónap múlva viszont egy nagy offenzívába kerültünk, és továbbvezényelték a századunkat. Sírított a lány, majd azt mondta: most úgy búcsúzik el tőlem, ahogy tőle az édesapja. S ahogy megszólalt, elakadt a lélegzetem. Nem angolul beszélt; egészen furcsa kiejtéssel, de jól érthetően ezeket a szavakat mondta: „Drága kis csillagom, nagyon vigyázz magadra!” Amikor végre levegőt kaptam, nagy nehezen kiböktem: „Te magyarul beszélsz!” Erre ő erősködött, hogy nem, ő franciául beszél, ahogyan az édesapja tanította. Megkérdeztem, van-e fotója az apjáról. Hazaszaladt, s hozott egy régi képet, amelyen férj, feleség és egy kislány volt látható. Azt írták a hátára: „Csilla (utána egy másik női név, amire már nem emlékszem) és én” (így, magyarul). Majd az aláírás: „Nicholas Körey”. Vagyis a francia tiszt valójában magyar ember volt! Csillával, a vietnami „magyar lánnyal” viszont soha többé nem láttuk egymást...

– Ha egy hollywoodi filmben látnám ezt a jelenetet, azt mondanám: ez már hülyeség...

– A legvadabb történeteket mindig az élet adja, de a vietnami kaland emlékére később a kislányomat is Csillának kereszteltem el. Végül Vietnamban viszonylag ép bőrrel megúsztam, majd az időm leteltével leszereltem, s visszatértem Kanadába.

– Magyarországra nem is látogatott el?

– Első alkalommal 1968-ban jártam idehaza. Mondhatom, éppen jókor jöttem. Az egyik éjszaka azt hallottam, hogy páncélosok dübörögnek végig a városon. A magyar hadsereg akkor vonult be Csehszlovákiába. Nem is volt sokáig itthon maradásom...

– Az Újvilágban kivette a részét a magyar közéletből?

– Igen, akkoriban már aktívan bekapcsolódtam az irodalmi életbe, és sorra jelentek meg a verseim, írásaim az emigráns magyar lapokban, a torontói Irodalmi Szemlében, a Kanadai Magyarságnál és különösen a Magyar Életnél, amelynek szerkesztőjével, Áchim Andrással jó barátságban voltam. Időközben Miska János ötletére 1968-ban megalakítottuk a Kanadai Magyar Írószövetséget, amely rendszeres időközönként antológiát jelentetett meg a magyar írók, költők verseiből, kisprózáiból.

Kezdetben a Helikon Ifjúsági Kör lapját szerkesztettem, majd elindítottuk a Tárogatót, amelyből később kinőtt a Kőrösi Csoma Sándor Társaság. Ezután a Képes Világhíradó torontói szerkesztője voltam, és részt vettem a Torontói Magyar Kultúrközpont lapjának elkészítésében. A cserkészmozgalomban is aktivizáltam magam, életem párját is így ismertem meg. Pittsburghben rendezték az évenkénti szokásos cserkész dzsemporit, ahol hatszáz amerikai és más földrészekről érkező magyar fiatal találkozott. Jutka az egészségügyiekhez volt beosztva, és egyik alkalommal véletlenül a kezemre öntötte a forró teát. Barátom, Beke Imre – aki szintén író és a New York-i magyar iskola alapítója – a leforrázott kezemre mutatva azt mondta: „Jutka, most már egy életen át ápolhatod Lajost!” Fél év múlva megesküdünk. A régi, úri családból származó feleségem követett életem színterére, a Toronto környéki erdőszetbe.

– Ahol „mellesleg” a brit királyi párral is kapcsolatba került...

– Egy helyi multimilliomosnál dolgoztam, aki háromezer holdnyi birtokán lovakat tartott, miközben rám bízta az erdőszet és a kertek ápolását. Itt rendezték az 1972-es öttusa-világ bajnokságot. Az előtte való évben ellátogatott hozzánk II. Erzsébet brit királynő és férje, Fülöp herceg, aki a lovak nagy kedvelője és a lósport kiválósága. A pazar fogadtatásból kivettem a részem: én voltam a sofőr. Amikor uralkodói pár bevonult, az éppen nálunk vendégeskedő édesanyám az első sorban állva néhány hónapos Géza fiamat tartotta a kezében. Egyszer csak odalépett hozzájuk Fülöp herceg, és e szavakkal szólt a kisfiamhoz: „Ugye, nem lehet elég korán elkezdni a lovak szeretetét?” Édesanyám majd’ elájult a boldogságtól és a büszkeségtől...

– Miközben Toronto környékén erdőszékként, kertépítőként dolgozott, szabadidejében továbbra is rendületlenül írt. Nem is kérdeztem még: honnan jött a versek, az irodalom szeretete?

– Noha édesapám egyszerű munkásember volt, ő oltotta belém a könyvek, a versek szeretetét. Tizennégy évesen írtam az első verseimet, amelyeket, a húgom a minap sorra elem rakta, mondván: „Lajos, itt van a múltad”. Hirtelenjében 20–25 verssel szembesültem, amelyeket rég elfeledtem. Azt sem tudtam, hogy léteznek. Az irodalommal 1962-ben kezdtem komolyabban foglalkozni, és azóta a már említett antológiákban, újságokban félszáz versem jelent meg a nagyvilágban. Gyűjteményes verseskötetem, az Álmodók 1988-ban látott napvilágot.

– A természet ölében élve bizonyára könnyen jött az ihlet...

– Igen, ez így logikus, mások viszont éppen azt vetették a szememre, hogy kivonultam a nagyvárosból, félrehúzódom az élet sodra elől. Egyik alkalommal valaki megjegyezte: „Lajos, te eltemeted magad a földbe, ahelyett, hogy itt élnél, itt írnád verseidet közöttünk, ahol az élet van.” Istenem, ekkorát csak ember tud tévedni... Élni és írni nem csak nagyvárosban lehet. Torontót nem is tudtam soha megszokni. A természet ölében éltem, közel a földhöz, közel az Istenhez, de közel az emberekhez is. Minden versemben önmagamot adtam, de minden versemből ember szólt az emberhez; és hiszem, hogy e porszemnyi, érdekszférákra szagztatott földgolyón csak az értelem, s az érzelem szabad áramlásán keresztül biztosíthatjuk a magunk, gyermekeink, unokáink számára a gondtalanabb, félelemmentes holnapot.

– Ez afféle ars poeticának is beillene, ha nem tudnám, hogy az utóbbi években gyökeresen megváltozott az életem, és távolabb került az „anyaföldtől.”

– A sikeres kertépítő vállalkozásomat akkor kellett feladnom, amikor 1989-ben súlyos közlekedési balesetet szenvedtem. Az orvosok azt mondták: csoda, hogy

életben maradtam, de készüljek fel arra, hogy életem hátralévő részét tolókcocsiban kell töltenem. Nem tudták, hogy belőlem még ennyi idei távollét után sem veszett ki a szívós palóc ember, és ők is elcsodálkoztak, hogy talpra álltam. Vettem egy kamiont, azóta azzal járom Kanada és az Egyesült Államok országútjait. Versem egy részét is vezetés közben, a térdemen írom. Hadd büszkélkedjem el azzal, hogy egyszer Las Vegasból – ahonnan bútort szállítottam – két nap alatt felértem New Yorkba. Igaz, negyvennyolc órán át megállás nélkül tapostam a gázpedált.

– *Úgy hallottam, hogy nemrégiben egészen különleges fuvar bonyolított le, amelynek nem csekély magyar vonatkozása volt...*

– Az egyik alkalommal Chicagóba volt egy fuvarom. Odaérve annak rendje-módja szerint letettem a szállítmányt, és beálltam a várakozóba. Éppen kényelembe helyeztem magam, amikor jeleztek a szatelliten, hogy menjek ki a reptérre, keressem meg a Lufthansát, és vegyek fel egy fuvar. Azt az utasítást kaptam, hogy a rakománnyal megállás nélkül hajtsak a kanadai Hamiltonba. Nos, a Lufthansánál a kezembe nyomták a fuvarlevelet. Belepillantva meglepetten láttam, hogy az indulóhely Budapest, és a feladó a debreceni Déri Múzeum. Nagyot dobbant a szívem, és furdalt a kíváncsiság, vajon mi lehet a rakományban. Ekkor pillantottam meg a felírást; Munkácsy Mihály: Krisztus Pilátus előtt.

(Mint köztudomású, a debreceni Déri Múzeumban látható Munkácsy-trilógiának csupán egyik darabja, az *Ecce Homo* van az intézmény tulajdonában, míg a *Golgotáért* amerikai magyar tulajdonosa egymillió dollárt kér. Az itt szereplő, *Krisztus Pilátus előtt* című alkotást a szintén magyar származású kanadai Joseph Tanenbaum azért szállíttatta átmenetileg vissza a hamiltoni galériába, mert a képpel kapcsolatos adózási problémáit rendezze. A festményt repülővel vitték vissza a tengerentúlra, és ekkor került vele kapcsolatba a magyar kamionos – a szerk.)

– Ott állt a papíron a biztosítás összege is: 3,5 millió USA dollár – folytatja az elbeszélését Kasza Marton Lajos. – „Szent Isten!”, mondtam magamban, és kicsordult a könnyem. Miért épp’ egy magyarnak kell visszavinnie a legendás festményt Kanadába? Később kiderült, hogy nem volt ebben semmilyen irányítás. Én voltam kéznél. Tíz óra alatt tettem meg az 1100 km-t, a képet a hamiltoni Art Museumba vittem. A megérkezéskor felhívtam Mr. Tanenbaumot, aki megköszönte a munkát, és elmondta, hogy a képet restaurálásra hozták vissza. A tulajdonos igazából azért kérte vissza a festményt, hogy azt a hamiltoni múzeumnak adományozza, s így megszabaduljon a súlyos adóterhétől. Ezután a hamiltoniak kölcsönszerződéssel visszaadták a képet a Déri Múzeumnak.

– *Ezt fogja fel egy szép magyar kulturális missziónak. És a költő, irodalmi szervező manapság milyen utakat jár?*

– A Kanadai Magyar Írószövetség 1988-ban választott elnökévé. Ebben a minőségemben adtam ki legutóbb, Álmodók címmel a szövetség tizenegyedik antológiáját, amely íróink, költőink műveiből közöl válogatást. Én szerkesztem az *Őrtűz* című, negyedévenként megjelenő irodalmi és kulturális folyóiratot is. Korábban nagyon élénk magyar irodalmi élet folyt Kanadában, és ezt a régi nagyjaink közül főként Faludy György, Fáy Ferenc, Kiss Ödön, Tűz Tamás, Egri György és Végh György neve fémjelezte. A *Kanadai Magyarság*, a *Magyar Élet* és a *Menóra* szerkesztőivel, valamint a magyarság szépirodalom kincseit kiadó Vörösváry Istvánékkal rendszeresen találkoztunk. Zajlott az élet. Ma már kevesebben vagyunk, de még

elmondhatjuk, hogy a sajátos kanadai magyar irodalom önálló, ám szerves része az egységes magyar irodalomnak. A ma is aktív alkotók közül Miska János író, alapító elnökünket tenném az első helyre. A legutóbbi antológiánkban rajta kívül Baráth Anna, Bebek János, Böszörményi Zoltán, Csernyi József, Dancs Rózsa, Domonkos M. Mária, Gábri Elemér, Grandpierre Károly, Gyimesi Gyula, Horváth Loránd, Kulcsár Lajos, Oláh Lajos, Radnóthy Károly, Sári Gál Imre, Sárvári Éva, Simon Zoltán, Sóvári Szeréna, Tapolczay Lukács, Turchányi Sándor, Zsigovics Ferenc és jómagam szerepelünk verseinkkel, kisprózáinkkal. Sajnos a tagság zöme megöregedett, a tehetségek közül Bali Brigitta és Sajgó Szabolcs hazaköltözött, újabb fiatalok pedig már alig-alig tűnnek fel. De amíg bírjuk, létezünk.

– *Jelenleg milyen irodalmi műveken dolgozik?*

– Az Ostor és vallomás óta nem adtam ki önálló kötetet, de már összegyűlt két könyvre való versem. Novellákkal is próbálkoztam, ezek közül több is megjelent a helyi lapokban. Nemrégiben fejeztem be egy történelmi színjátékot, amelynek címe: Utolsó szer a lélek körénél. A két felvonásos darab honfoglalás kori témát dolgoz fel, 112 jelenetben, és 1035-től játszódik napjainkig. Ezt még nem sikerült itthon kiadnom, de remélem, előbb-utóbb napvilágot láthat. Most egy romantikus témájú kisregényen dolgozom, amely Salgótarjánban és Kanadában játszódó fordultatos szerelmi történet. A címe: *Katica*. A torontói magyar társadalmi életből változatlanul kiveszem a részem, az erdélyi magyarságot támogató Orbán Balázs Társaság igazgatóságának elnöke vagyok.

– *A magyarországi, illetve a nógrádi irodalmi élettel tartja a kapcsolatot?*

– Hogyne! A Kanadai Magyar Írószövetség korábban tagja volt a Magyarok Világszövetségének. Jó kapcsolatokat ápolunk a kortárs magyar irodalom meghatározó személyiségei közül – többek között – Csoóri Sándorral és Csurka Istvánnal, korábban Pilinszky Jánossal, akik kinn is voltak nálunk, Kanadában. Úgy volt, hogy a Magyar Írószövetségbe is belépünk, ám ezt végül néhányan megtorpedózták. A nógrádiak közül 1966-ban ismertem meg Bódi Tóth Elemér költőt, akinek a jóvoltából több versemmel is szerepeltem a Nógrádban. Egy alkalommal a *Palóc-földben* is megjelentem.

(Kasza Marton Lajos végül elmondta, hogy idén nyáron ismét hazalátogat, így Salgótarjánban is találkozhatnak vele az irodalombarátok.)

Salgó körül

Nézem, ahogy a nappal
estének ígéri magát,
ahogy a domb felől
– nagy ívben – esthajnal
mutatja felém bíborát.
A Karancs felől árnyak
jönnek, sötétbarna színben,
s ahogy a harmat érkezik,
úgy komolyodik felettem
az estét osztó Isten.

Szénhaldákat, falukat fest
A késői derengés,
Mint nászúj után menyecskék,
Pirul a hold fényében
A túloldali rekettyés.
Estét jeleznek a csillagok.
Lámpák gyúlnak itt is, ott is
– messziről figyel a város –
és Salgó körül már az ég
a réttel határos

(1966)

A trianoni határon átívelő kapcsolatok a Medvesalján

A 20. század nem minden ok nélkül viharosnak nevezett történelmi eseményei és politikai változásai folytán került sor az első világháború után a Kárpát-medence radikális átrendezésére, amely hosszú időre rányomta bélyegét az itt élő népek életére. A trianoni diktátum (szörny)szüleményeként létrehozott határok az érintett térségek addigi viszonyainak teljes átrendeződését okozták, szétzúzva a természetesen fennálló és működő kulturális, gazdasági és rokoni kapcsolatokat, elidegenítve egymástól a természetes közösségben élő népcsoportokat, elindítva a század történetében egy további jogtiprásokhoz, borzalmakhoz vezető eseménylavinát, amelynek következményei a mai napig, és még beláthatatlan ideig hatnak.

A Kárpát-medence 20. századi eseményeinek, s köztük a trianoni határmódosítások következményeinek tudományos feldolgozása nem kis feladatot jelent, s a társadalom kutatóinak hatalmas, még feltáratlan területek állnak rendelkezésükre. Mivel a rendszerváltás előtti évtizedekben a téma tabunak minősült, a 90-es években indultak csak meg ezt a ránk nézve nagy horderejű traumát különböző szempontokból megközelítő kutatások.

A jelen tanulmányban megpróbálom felvázolni azt, hogyan befolyásolta a határ jelenléte az elszakított területek közötti kapcsolatokat, s a hosszú évtizedekig tartó elzártság ellenére mennyire voltak képesek a különféle kapcsolatok fennmaradni, illetőleg új kapcsolatok szövődni a határt illető legújabb változások hatására (gondolok itt a rendszerváltásra, esetleg az Európai Unióhoz való csatlakozásra). Vizsgálódásom középpontja a Salgótarjántól mintegy 20 km-re elhelyezkedő Cered község, valamint a vele szomszédos, de már a határ másik oldalán található Tajti falu, amelyek egykor egy nyelvileg, néprajzilag, kulturálisan és gazdaságilag is szervesen összetartozó, a Medvesalja néven ismert tájegység részét alkották. Kutatásom nem az intézményes kapcsolatrendszerekben okozott törésekre, változásokra irányul, antropológusként sokkal inkább a nem formális, a mindennapi életben szerepet játszó személyközi kapcsolatokban történő változások, valamint a határról való gondolkodás feltérképezése a célom. Ehhez alapvető forrásként szolgálnak a különböző korosztályú falubeliektől az interjúk készítése során felgyűjtött határnarratívák, azaz az emberek emlékezetében megőrzött határral kapcsolatos élmények elbeszélései. Ennek kutatása – véleményem szerint – a huszonharmadik órában van, aminek okai nyilvánvalóak. Napjainkban az első világháborút követő eseményeket (azaz a demarkációs vonal, majd a békediktátum aláírása utáni határ létrejöttét), ill. azok megélését, hatását a mindennapi életre már nem tudjuk közvetlen élménybeszámolók alapján rekonstruálni, hiszen erre a korszakra vonatkozó narratívák ma szinte egyáltalán nem gyűjthetők, mivel az azt felnőttként vagy fiatalként megélt generáció javarészt kihalt. A két világháború közötti helyzet is csak korlátozottan rekonstruálható ezzel a módszerrel, mivel a jelenlegi legidősebb generáció tagjai is már csak gyerekkori emlékeket idézhetnek fel erről az időszakról,

esetleg közvetve, szüleik elbeszéléseiből tudhatunk meg valamivel többet arról, ahogyan akkor az események leképeződtek az ott élők tudatában.

Az első világháború után a győztes nagyhatalmak jóvoltából meghúzott trianoni határ egészen abszurd helyzeteket teremtett a határ két oldalán élők életében. Természetesen az egész ország helyzetét gyökeresen megváltoztatták az új viszonyok, a mindennapokban azonban a határmenti területeken élőket érintette a leg- radikálisabban. Az ő helyzetük minden átmenet nélkül periférikussá vált: az utak, amelyeken szabadon jártak-keltek, egyszeriben nem vezettek sehová, az elcsatolt szomszédos települések lakói, rokonok, ismerősök egy másik ország lakói lettek, s ennek a másik országnak a működési rendszerét az itt maradottak nem ismerhették. A határ családtagokat, rokonokat, barátokat, ismerősöket választott el, s hiába minden földrajzi közelség, ezek az emberek mégis távol kerültek egymástól, már nem lehettek jelen egymás mindennapjaiban. A határon túli terület – lett légyen az eladdig szomszédos falu – az átjárás és a kapcsolatok megszűntével fokozatosan ellenőrizhetetlen fehér foltta vált, amelyhez már csak emlékek kötődtek, amik lassacskán elhalványultak. Ezzel elkezdődött az elszigetelődés, és vele az elidegenedés folyamata, amely generációról generációra fokozódott, ahogy a fiatalabbaknak egyre kevesebb személyes kapcsolata és élménye akadt a határ túloldalán élőkkel. Ezt a folyamatot főként a második világháború utáni állapotok erősítették fel, ebben az időszakban ugyanis (gyakorlatilag 1950-től a rendszerváltásig terjedően) a határ csak a minimális átjárást tette lehetővé, azt is csak a hivatalosan kijelölt átke-lőhelyeken.

A trianoni határ olyan területeket szakított szét, amelyek hosszú évszázadokig organikus, bonyolult kapcsolatrendszerekkel átszőtt területi egységeket, vonzás-körzeteket képeztek, s teljességgel figyelmen kívül hagyta a nyelvi, kulturális, és többnyire még a földrajzi adottságoknak köszönhetően kialakult természetes határokat is. A legszélsőségesebb példa esetünkben talán a szlovák-ukrán határon elhelyezkedő Szelmenc nevű magyar ajkú település sorsa, amelyet egyenesen a falu közepén szel keresztül a határ, egy-egy fele a szlovák-ukrán határ két oldalán Nagy- és Kisszelmenc (szlovákul Velké Slemence) néven szerepel. A manapság oly sokat hangoztatott modern európaiság és emberi jogok tükrében az itt uralkodó helyzet illusztrálására nehéz megfelelő kifejezést találni. Ezt bizonyítja az utóbbi időben az a tény, hogy egyre inkább ráirányult a világ figyelme erre a „kettézárt falura”, mígnem 2005. december 23-án végre (jelentős amerikai magyar diplomáciai kapcsolatoknak köszönhetően is) végre sor kerülhetett a két falurész közötti kishatár megnyitására. De a szétszakítottságot illetően gondolhatunk akár Komárom vagy Sátoraljaújhely esetére is.

A példa illusztrálásához azonban nem kell olyan messzire mennünk. A történeti Nógrád megyét kettészelő határ ugyanis, ha nem is hasított szét falvakat, mégis szétszakított egymással szorosan összefüggő néprajzi-, kulturális- és gazdasági területi egységeket, így az itt lévő települések ma kiválóan szemléltetik a perifériára szorulás állapotát. Ez a helyzet a kutatásaim fókuszpontjába helyezett Medvesaljával, amelyet kisebb megszakítással idestova nyolcvanhat éve osztja ketté a határ, kérlelhetetlenül elválasztva egymástól szomszédos, alig néhány kilométerre fekvő falvakat. Ceredtől mintegy egy kilométerre fekszik a határon túli Tajti és Hidegkút, őket sorban a többi medvesalji falu követi: Vecseklő, Újbást,

Óbást. Ceredet és Tajtit azelőtt földút kötötte össze, amit a rendszerváltás után, a határátkelő mielőbbi megnyitása érdekében a szlovák oldalon is leaszfaltoztak. Aki ott jár, alig hiszi el, hogy a szép új aszfaltozott autóúton a bogarak és békák közlekedhetnek csak zavartalanul. A határátkelő Ceredtől mintegy 30 km-rel távolabb, Somoskőújfalunál található, ugyanez a határátkelő Tajtitól mintegy negyvenöt km-re esik, így a szomszéd faluba tervezett rokoni látogatást oda-vissza csak 150 km-es kerülővel lehetséges lebonyolítani. A rendszerváltás óta lehetőség nyílt ugyan a két falu közötti sorompókat az év bármely napján megnyitni, ezért a szolgáltatásért azonban Cered községnek (ill. a magyarországi oldalról a határnyitást kezdeményező illetékesnek) a törvények értelmében kiadós összegeket kell fizetnie a magyar határőrségnek. Ennek köszönhető tehát, hogy a gyakorlatban csak korlátozottan nyílik lehetőség a határnyitásra, azaz az évnek csak bizonyos, kiemelt napjain – nagyobb ünnepekkor, falunapokkor nyitják meg. Szlovák fél részéről ellenben az – ottani szabályoknak köszönhetően – ugyanez a szolgáltatás nem kerül pénzbe. Legtöbbször azonban ezek a határnyitások adnak lehetőséget arra, hogy a rokonok meglátogassák egymást, a fiatalok átjárjanak az ottani szórakozóhelyekre stb. Arra azonban nem elegendők, hogy nagyobb számban szövődjenek új ismeretségek, kapcsolatok, így a régi rokoni szálak őrzését – az idősebbekkel együtt – a kihalás veszélye fenyegeti.

Medvesalja a történeti Nógrád és Gömör megyék találkozási pontján terül el, s a szűkebb értelemben vett Medvesalja néven a néprajzi szakirodalom az egymás közelében csoportosuló öt falut említi, melyek mindegyike jelenleg Szlovákiához tartozik: Újbást vagy Egyházasbást (Nová Bašta), Óbást (Stará Bašta), Vecseklő (Večelkov), Medveshidegkút (Studená), Tajti (Tachty). Időnként ide sorolják még a közeli Almágyot (Gemerský Jablonec), Dobfenéket (Dubno) és Péterfalát (Petrovce), Ajnácskőt (Hajnáčka), valamint két pusztát, Bakóházát (Bakov) és Belezsérpusztát (Beležíř) is. Érthetetlen módon nem sorolják a szűkebb értelemben vett Medvesaljához a Tajtihoz és Hidegkúthoz alig egy kilométerre, de már a magyarországi oldalon fekvő Ceredet (Paládi-Kovács Attila is csak a Medves-vidék külső, déli zónájába sorolja¹), holott néprajzi szempontból éppen olyan szorosan kapcsolódik az említett falvakhoz. Ez a nem egy lapon említés véleményem szerint a határ jelenlétének köszönhető, lévén hogy a néprajzi kutatások zömét már a határ meghúzása után végezték.

A medvesaljai falvakat is érintették kisebb mértékben a történelem során lezajló migrációk, többnyire azonban inkább népességkibocsátó szerepet töltött be. A történelem egyik legzavarosabb korszakát, a 16–17. századi török időket is átvészelték az itt élők, amint a térség egyik legjelesebb kutatója, Paládi-Kovács Attila írja: „Medvesalja... középkori népességének nagyobb részét megőrizte a 16–17. század folyamán.”² Bár vannak a térségben szláv és egyéb népesség jelenlétére utaló elnevezések, Medvesalja lakossága azonban a középkortól kezdve a mai napig megőrizte magyar nyelvét és identitását. Tajtin pl. az ottaniak elmondása szerint egy szlovák él, aki oda nősült és azóta tökéletesen elsajátította a helyi magyar nyelvet.

Nézzük meg, hogy melyek azok a kulturális vonások, amelyek a hajdani szerves kulturális egységet képező szétszakított területeken a mai napig fennmaradtak, mégha kissé átalakultak is. Jelenleg, a regionalizmus világában éppen ezekre a közös vonásokra való ráeszmélés teremtheti meg újra az összetartozás közösségi

élményét, és a határok várható eltűntével elősegítheti az újbóli egymásratalálást. Természetesen a legkézenfekvőbb és legáltalánosabb közös jellemző az anyanyelvi azonosság és a magyar identitástudat. Régiós szinten azonban ezek az általános vonások is differenciálódnak, helyi jellegzetességek adódnak hozzájuk, ráadásul a határ megléte óta a két terület különböző utakat járt, ami a helyi nyelv és identitás alakulására is rányomta bélyegét. Alább megpróbálom felvázolni a közös jellemzőket és a határ meghúzásával létrejövő különbségeket.

A medvesaljai magyarság a palóc nyelvjárásnak egy helyi változatát beszéli, amely a gömöri és a nógrádi dialektusnak egy sajátos – igen sok archaizmust őrző – keveréke. El kell azonban mondani, hogy a Medvesalja tájnyelvével meglehetősen mostohán bánt a nyelvtudomány. A debreceni egyetem professzorának, az egyébként óbásti származású Kovács Istvánnak a visszacsatolás éveiben ugyan megjelent néhány értékes tanulmánya³, rendszerezésre azonban nem került sor. A közelmúltban Cs. Nagy Lajos kötete mutat előrelépést a témában.⁴ Itt most csak néhány alapvető jellegzetességet szeretnék illusztrációképpen bemutatni, a teljesség igénye nélkül. A palóc nyelvjárás általános és legismertebb jellemzőin túl (amilyen pl. az „a” és „á” hangok, valamint a kétféle „e” hang sajátos ejtése) elsősorban a helyi jellemzőket próbálom meg felvázolni, amelyek rendszerint a tágabb környékhez is hozzákapcsolják a medvesaljai tájszólást. Ilyen pl. a lágy „j” hang megléte, amit a nógrádi palócság (a gömöri viszont nem) a legutóbbi időkig megőrzött mint magyar nyelvi archaizmust. Sajnos már a Medvesalján is csak a legidősebbek használják (*lyány*, *csinállya*, *mocsolya*, *golyó*, *ollyan* stb.), velük együtt a „ly” hang eltűnik a magyar nyelvből. A nyelvjárás egyik karakteres jellegzetessége az erőteljes diftongusok használata, ami viszont a gömöri palócság nyelvi sajátossága (*jou=jó*, *vout=volt*, *töülem=tőlem* stb.); az „é” hang nyitott ejtése (*szeep=szép*, *een=én* stb.); tájjellegű szóvégződésesek („*Má’ Kanányi /=Kanához/ nem merek kimennyi, mer’ me’harap a Bangyi!*”, *tólon=tavon*); tájszavak, kifejezések (*ettéd=tiéd*, *elcsehint=elcsen*, *mocsolya=kenderáztató pocsolya* stb.). A tágabb értelemben vett medvesaljai falvak mindegyikében ezt a nyelvjárást beszélik, beleértve természetesen Ceredet is. Az idősebbek szájából határon innen és túl ma még ezt a jól felismerhető medvesalji tájszólást hallhatjuk, amelyet az avatott tisztán el tud különíteni a távolabbi vidékek palóc falvaiétól. Szólni kell azonban a nyelv folyamatos változásáról, a mai állapotának feltérképezéséről is. A fiatal generáció esetében a tájszóláshoz való viszonyt illetően más a helyzet a határ két oldalán. A szlovákiai részeken a fiatalabb generációk sokkal erőteljesebben megőrizték nyelvjárásukat, mint a magyarországi palóc vidéken élők, igaz, ők is már kissé sematizáltabb formában. Magyarországi részeken azonban (és ez országszerte érvényes) egy-két kivételtől eltekintve a fiatalabbak szinte teljesen kivetkőztek a tájszólásból, olyannyira, hogy szlovákiai földijeik jól meg tudják különböztetni őket saját csoportjuktól (a szlovákiaiak a magyarországiakra azt mondják, „milyen szép magyarosan beszél”, saját csoportbelitől azonban rendszerint nem veszik jó néven, a különbözni akarás erőszakolt jeleként értelmezik, „minek affektál?”). A nyelvjárás elhagyása legfőképpen a tanultabb magyarországi fiatalokra jellemző, ők már szinte képtelenek szüleik, nagyszüleik nyelvjárását beszélni, míg a kevésbé iskolázottaknál inkább megfigyelhető a tájszólás megőrzése. Sajnos ez sokszor helytelen értékítéletekhez vezet, miután a nyelvjárás megléte a magyarországi fiataloknál lehet egy negatív műveltségi mutató.

Másrészt viszont újabban felfedezhetők a nyelvjárások újraélesztésére való törekvések is, elsősorban értelmiségiek részéről. Ami az identitást illeti, itt is megtalálhatóak a hagyományokhoz való kötődések (a határ mindkét oldalán a magyar identitás folytonos), amelyet azonban a határok meglététől tartó külön utakon járás kissé árnyaltabbá tett. Míg a magyarországi részen megmaradt a többséghez való tartozás tudata, amelyet azonban a perifériára való kerülés tudata árnyalt. Szlovákiai részen szintén érvénybe lépett a periféria tudata, ugyanakkor a magyar identitástudat innentől kezdve náluk a kisebbségi lét tudatosítása mentén érvényesült, önmagukat immáron megkülönböztetve az anyaországiaktól. Ezzel azonban a magyar identitástudat egyáltalán nem értékelődött le a Medvesalján, sőt, saját csoportjukat ma is pozitívabban értékelik, mint más környező etnikumok csoportját, ami annak is köszönhető, hogy Medvesalja szlovákiai része még ma is nyelvileg homogén területet képez, valamint az anyaország közelsége, az anyaországhoz fűződő pozitív attitűdök is gátolják a többségi nemzetbe való asszimilálódást. Jellemző módon az anyaországiaktól sokszor zokon veszik, ha szlovákoknak nevezik őket, a szlovákság iránt azonban rendszerint egyáltalán nem táplálnak negatív attitűdöket. Ahogy már említettem, az anyaországiakat leginkább a nyelv alapján különítik el, ha azonban a Medvesalja magyarországi részéről érkező a helyi nyelvjárással szól, és történetesen még a rokoni rendszer hálózatába is van némi bepillantása, akkor a különbségek eltűnnek, s az illető számára megnyílnak a kommunikációs csatornák bensőségesebb formái is.

Egy másik összekötőkapcsot alkot a medvesaljai falvakat átfogó rokonsági hálózat. Ceredet alig egy kilométer választja el Tajtitól, de a szorosabb értelemben vett Medvesalja valamennyi falujára érvényes, hogy alig több mint 1–2 km távolságra fekszenek egymástól. A két falut (de a többi medvesalji falut is) szoros rokoni szálak kapcsolják egybe, ami annak volt köszönhető, hogy a határ meghúzása előtt, ill. '38-as megszűnése után is a Medvesalja egységes házassági körzet volt, falvainak lakói többnyire a saját, illetve a többi medvesaljai faluból választottak házastársat. Ennek köszönhető az a bonyolult, de mégis nyomon követhető rokonsági rendszer, amelyben a falvak idősebbjei még ma is jól tudnak tájékozódni, s az onnan származókat be tudják helyezni a Medvesalja rokoni kapcsolatainak szövedékébe. A két falu közötti országhatár azonban a trianoni békediktátum érvénybe lépésétől kisebb megszakítással gyakorlatilag a mai napig elzárta egymástól a két szomszédos falut, megszakítva a kapcsolatokat, aminek következtében a rokoni szálak meggyengültek. Nemcsak azért következett be a rokoni kapcsolatok elhalványulása, mert a határ jelenléte miatt a kapcsolatok ápolását szolgáló találkozások lehetőségei drasztikusan korlátozva voltak, hanem az elzárttság következtében ezek a rokoni szálak nem reprodukálódhattak, mivel új házasságok már csak nagyon elenyésző mértékben születtek a két különválasztott rész között. Létezik azonban a rokoni szálaknak egy olyan reprezentációja, amely csak az olyan elzárt, belső életet élő közösségekre lehet jellemző, mint amilyen Medvesalja volt évszázadokon keresztül. Ez pedig a „ragadéknevek” rendszere, amely sajátos törvényszerűségek szerint szerveződik. Ragadványnevek használata szinte minden olyan településen létezik, ahol a hosszú együttélés folytán differenciált kapcsolatrendszerek alakulhattak ki az ottlakók között, amelyek generációkon keresztül egyre inkább elmélyültek. A medvesaljai falvaknak is vannak jellegzetes családnevei, amelyek némelyike szinte

csak erre a vidékre jellemző. A helybéli családneveknek megvan a falvankénti (bár ma már kissé laza) lokalitása, sokszor már ezekből sejteni lehet, melyik faluból származik az illető, vagy legalábbis valamelyik felmenője. Ha pl. Mag Istvánnak hívnak valakit, akkor valószínűleg hidegkúti az illető, és a következő kérdés az lesz, hogy „melyik hadbó?”, amire pl. jöhet egy olyan válasz, hogy a „Csima” hadbó”, így teljesen világossá válik az illető kiléte bármelyik medvesalji faluban. Ez a rendszer a hosszú ideig tartó patrilocális házasodási formának volt köszönhető, ti. a palóc hadak esetében az ifjú pár rendszerint a vőlegény apjának házához költözött, a menyasszony innentől a férje hadához tartozott, szigorúan át kellett vennie a család minden szokását. Óbástban pl. a leggyakoribb családnév a *Kovács*, *Tóth*, *Galbács* volt (ezek különböző ragadványnévvel ellátott hadakra bomlottak, mint pl. *Kovács-Kúszó*, *Tóth-Deme* stb.), Újbástban a *Mede*, *Básti* név gyakori, Hidegkúton a *Mag*, a *Virág*, Vecseklőn a *Bozó* és a *Deák*, Tajtin a *Pál*, a *Básti* és a *Molnár*, Bakóházán a *Pelle*, Cereden a *Cene*, a *Tajti*, valamint a *Simon* családnevek terjedtek el a leginkább. A keveredés, migráció, benősülések folytán azonban ezek a nevek elkerültek más falvakba is, így határon innen és túl megtalálhatók a széles környéken. A *Bozó* név pl. szinte csak ezen a vidéken fordul elő, pl. Vecseklőn (Szlovákia), vagy a közeli Zabaron (Magyarország) szintén az egyik leggyakoribb családnév, de megtalálható Salgótarjánban, Füleken, Losoncon stb. is. Ezek a családnevek hadak szerint csoportosulnak, az azonos vezetéknévű hadakat ragadványnevekkel különböztették meg egymástól. Míg azonban a családnév csak apai ágon öröklődik, a ragadványnév anyai ágon is öröklődhet, sőt, házasodás útján jönnek létre az összetett ragadéknévek (pl. a *Pál-Matyó-Geczi*). A család- és ragadványnevek ezen összefonódása a még ma is nyomon követhető leszármazási vonalak rendszerét takarja, s a palócságra egykor oly jellemző családforma, a nagycsalád-had intézményének emlékét őrzik. Bár ez a családforma a 20. század első felére a Medvesalján is felbomlott, térségünkben mind a mai napig jelen van a köztudatban, éppen a család- és ragadványnevek által reprezentált rokoni kapcsolatokban. Tajtin pl. összesen 64 „ragadéknévet” sikerült felgyűjtenem, de további változatokat képeznek az összetett ragadványnevek (pl. *Pál-Matyó-Geczi*, *Gazsi-Ferenc* stb.). Egyes ragadéknévek több évszázadra vezethetők vissza (pl. a *Geczi*, *Vidróczki*, *Matyó* nevek Tajtiról és Ceredről), mások viselőjének gyermekkorában keletkeztek (pl. a tajti *Cukros*, *Leszek* nevek). Az idős tajtiak még jól ismerik a ceredi hadak család- és ragadványnév szerinti felosztását és fordítva. Terepmunkám során számos esetben nyílt alkalmam megbizonyosodni arról, hogy a két falu lakói között még ma is az egy közösségbe való tartozás érzését, az ismeretlen helyébe lépő ismerős élményét adja a hadak ragadványnevek szerinti emlegetése. A túloldaltól jövő idegent hamar az ismerőség kellemes atmoszférája fogadja, amint kiléte után érdeklődő helyiek beazonosítják a felmenőit a család és ragadványneve alapján. Egyik ceredi interjúalanyom elmondása szerint úgy ismerte meg egy idősebb tajti nőrokonát, hogy Tajti utcáján sétálva egy idős asszonnyal szóba elegyedett, aki érdeklődött a kilétéről. Miután a fiatalember közölte szülei nevét és ragadványnevét, a néni rögvést előteremtette egyik idősebb nőrokonát, akivel soha azelőtt nem találkozott. Idősebbekkel beszélgetve gyakran szóba kerültek a határon túli medvesaljai falvakból ismert korosabb adatközlőim, akiknek felemlítése számos esetben régi közös emlékeket idézett meg. Ilyenkor többször láttam könnyet csillogni ezeknek az öregeknek a szemében. Bár

szeretnének találkozni határon túli rokonaikkal, fiatalkori ismerőseikkel, ennek akadályát a határ meglétében látják, idős korukra hivatkozva pedig már nem vállalják a hosszú kerülőutat. Egy-egy elveszettnek hitt rokonnal vagy ifjúkori ismerőssel való találkozásra nekik többnyire csak az az évenkénti néhány alkalom nyújthat véletlenszerűen lehetőséget, amikor a két falu közötti határ megnyílik. Esetenként pedig a rendszerváltás óta megélénkült szentkúti búcsú⁵, ahová az utóbbi másfél évtizedben ismét megújultak a határon túli településekből induló búcsújárások is.

A nyelvi-identitásbeli jellemzőkön és rokoni kapcsolatokon túl hasonlóképpen a közös kulturális egységet bizonyítják a ma már egyre elhalványuló néprajzi jellegzetességek: népszokások⁶, népzene, népdalok és a tárgykultúra, valamint a tájjellegű ételek is (a herőcét, mákos fentőt, juhtúrós csuszát, szepés káposztát, savanyú krumplilevest szepével⁷ a határ mindkét oldalán jól ismerik). Ezeknek a jellegzetességeknek a továbbélése térségünkben is egyre inkább csak a hagyományörzés mai formái, a palóc vidék biztosította azonosság és az arra reflektáló faluturizmus szintjén lesz lehetséges, ám ettől függetlenül segíthetik a közös régiós identitás felépítését.

(folyt.)

JEGYZETEK:

1. Paládi-Kovács Attila: *Medvesalja földje és népe*. In.: (Uő.): *Tájak, népek, népcsoportok*. Akadémiai Kiadó, Bp., 2003. 366. o.
2. Paládi-Kovács Attila: *Im.* 364. o.
3. Kovács István: *Medvesalja és környéke*. In.: *Mutatvány a magyar nyelvátlasz próbagyűjtéseiből*. (Szerk.: Bárczi Géza) Debrecen.
4. Cs. Nagy Lajos: *Lexikológiai vizsgálatok a Medvesalján*. Fórum Kisebbségkutató Intézet – Lilium Aurum Könyvkiadó, Komárom – Dunaszerdahely, 2003
5. Mátraverebély-Szentkút volt a Medvesalja és környéke legfőbb búcsújáró központja, a határon való átjárás megszigorításának, valamint a régi rendszer vallásellenességének köszönhetően azonban megszakadt ez a kapcsolati szál is.
6. Kotics József: *Kalendáris szokások a Medvesalján*. In.: *Gömör néprajza III.*, Debrecen, 1986.
7. *Szepe* – a palócoknál a vargányát nevezik így.

Előfizetőink, olvasóink és a sajtó-bibliográfusok tájékoztatásául közöljük, hogy lapunk első száma január 22-én látott napvilágot és a lapszámozás helyett ezt a megjelölést viseli: *Megjelent a Magyar Kultúra Napjára*.

Fél évszázad a gyógyítás szolgálatában

Interjú dr. Cseplák György nyugalmazott bőrgyógyász főorvossal

Beszélgetőtársamat elsősorban orvosként, gyógyító munkája révén immár több mint két évtizede ismerem. Magánemberként pedig úgy, mint aki a világra nyitott, a minden iránt érdeklődő személyiség megtestesítője. Aligha hinné róla bárki is, hogy már több mint tíz éve nyugdíjban van. Gyakran találkozhat vele az ember bevásárlás, jóízű csevegés közben a salgótarjáni vásárcsarnokban is. Interjúalanyom rendkívül összetett alkat: elismert orvos és régész, művelt és intelligens szaktekintély, kritikus és érzékeny személyiség, ugyanakkor egyszerű és közvetlen, udvarias úriember.

– Főorvos úr! Emlékszik még gyermekkorának meghatározó élményeire? Mit kapott például szüleitől és közvetlen környezetétől szellemi örökségül?

– 1929-ben láttam meg a napvilágot egy dunántúli értelmiségi családban. Gyermekkoromat, benne elemi iskolás éveimet a Bakony hegység gyönyörű völgyében nyújtózkodó, szép kis faluban, a betelepített felvidéki tótok lakta Bakonycsernyén töltöttem, ahová a szlovák származású, ungvári születésű édesapám iskolaigazgatónak történő meghívása és kinevezése után költözött. Az ugyancsak szlovák gyökerű és az egykori nemesi családból származó édesanyám Szarvasról került a dunántúli kisközségbe, ahol aztán a későbbi szüleim megismerkedtek és összeházasodtak, és ahol anyai nagyapám evangélikus papként szolgált a gyülekezetet.

Szüleim és felmenőim származása, nagyapám és apám rangos társadalmi pozíciója, a község népességének összetétele, nem különben a varázslatos természeti környezet különös jelentőségű, sőt meghatározó volt neveltetésem és szocializációm szempontjából is. Az akkori időkben a tanítót – különösen, ha iskolaigazgató is volt egyben, mint apám – a falu eszeként, meghatározó személyiségeként tartották számon. Ha valakinek gondja volt, hozzá fordult tanácsot kérni, ha öröme, meghívta abban osztozni.

A szerencsétlen trianoni béke, majd az ország megcsonkítása, a nemzet megalázása után az akkori tanítóknak és így apámnak is volt egy „házi hivatása”: a magyarságtudat ébrentartása és a nemzetgondolat megerősítése. Az egy külön szerencsés helyzet volt, hogy a nemzetiségi és vallási hovatartozást is tekintve vegyes összetételű kisközségben soha semmiféle ellenségeskedés nem ütötte fel a fejét. Trianon után is a békés egymás mellett élés volt jellemző a faluközösségre, s mivel különösebb anyagi gondjaink sem voltak összetartó és szerető családukban, nyugodt, szép gyermekkorra emlékszem vissza. Az első és nagyon fontos szellemi örökségem is ebben a faluban megélt és a családban megtapasztalt összetartozás, a békességre és nyugalomra való törekvés kitapintható életérzése volt, ami máig is betölti bensőmet.

Apám jólelkű, de szigorú és következetes ember volt, katonás rendet és fegyelmet követelt, az iskolában és a családban is. Tisztelte a múltat, megőrizte annak a

tanítványai révén is hozzákerült lenyomatait, tárgyi emlékeit. Apámtól ezt a múlt iránti tiszteletet és gyűjtőszenvet, a következetességet és a fegyelmezettséget örököltem. Édesanyám, aki soha nem állt munkaviszonyban, de mindig nagyon sokat dolgozott, mintegy kohéziós erőként, fáradságot nem ismerve gondoskodott a családról, amelyben a hét éves korában elhalt kishúgom után csak hárman maradtunk. Édesanyám a munka mindenhatóságát, a kitartást, a gondoskodó ember szerepét hagyta nekem örökül. A család az érzelmi fűtöttséget, az egymás iránti érzékenységet és tiszteletet, a szeretetérzést, a hitet és a bizakodást plántálta belém.

Kisgyermekkoromban megismertem a betyárromantikát, felkerestem és bújtam azokat a bakonyi barlangokat, amelyekről az élt a falu népének ajkán, hogy egykor a betyárok birtokolták, „bérelték” azokat. Szinte naponta kimentem az erdőbe, s mindig úgy éreztem, hogy egy nagy templomban vagyok. A természet számomra olyan volt, mintha a testvérem lenne. Beszélgettem a fákkal, miként ma is testvéreimként köszöntöm azokat. Gyermekkoromból a romantikát és a feltétlen természetszeretetet is magammal hoztam, mindkettő itt van ma is velem, az unokámat is erre nevelem.

– *Az ember személyiségének fejlődésében, szocializációjában jelentős szerepe van az iskolának is.*

– Az én életemben is meghatározó volt mindegyik iskola. Öt elemi osztályt helyben, Bakonycsernyén jártam, ahol, hogy úgy mondjam illett a legjobbak közé tartoznom, példát mutatnom. Már itt megéreztem a tanulás ízét, a tudás szükségességét, a természettudományos ismeretek jelentőségét, azok praktikus értékét. Megtanultam például a kenyérsütést, a mészégetést, ezekkel együtt a gyakorlatias gondolkodásmódot.

Szüleim 1940-ben Sopronba, az Evangélikus Líceumba írtak be. Büszke is voltam, hogy a jó nevű, ősi gimnázium lépcsőit már Berzsenyi Dániel is koptatta. Soproni iskolás éveim alatt megismertem a szűkebb értelemben vett tanrenden és tantárgyakon kívül a társadalmi együttélés írott és íratlan szabályait, a polgári élet etikáját, normáit és értékeit. A kollégium, ahol laktam, felkészült, pedáns, nagy tudású nevelőtanáraival az életre készített fel.

– *Nehéz volt a beilleszkedés a líceum fegyelmébe?*

– Bizony, nem volt könnyű, mert az akkori társadalom leképeződött az iskolában is, ám én szerencsére nem voltam soha elkényeztetve. Testileg-lelkileg is erős és edzett voltam. Az iskola hierarchiája szerint a második osztályba járó már megállíthatta és felelősségre vonhatta az első osztályost, hogy miért nem köszön vagy miért nem hallgat rá. Ha rendetlenkedtem vagy valami huncutságot követtem el, akkor a felsőbb évesnek joga volt este magához rendelni, kioktatni és akár egy pofonnal is fegyelmezni. A párbajkódexet is a líceumban tanultam meg, aminek később hasznát is vettem, amikor „bajt vívtam” egy kislány miatt. Katonás rend és fegyelem, a test és lélek tisztasága és harmóniája állt a líceumi nevelés középpontjában. Ma is úgy érzem, esetemben nem hiába. Egyébként pedig nagyon megszerettem és megismertem Sopront, gyakran és szívesen kirándultam, a kisváros környéke a hazai tájra emlékeztetett.

– *Ha jól számolom, Sopronban érthette a második világháborút.*

– Igen, sőt a háború kitörése után Sopronban éltem át Magyarország 1944. március 19-ei német megszállását is. Az alacsonyan szálló repülőkre, a német ejtőernyősök

megjelenésére, meg az akkori izgalmas, vészterhes eseményekre ma is jól emlékszem. A soproni utolsó, 1944/45-ös tanéveimet már meglehetősen borús hangulatban kezdtük. A tanórákat légiriadók szakították meg, időnk egy részét, nappal és éjszaka egyaránt a légoltalmi pincékben éltük meg. Betöltöttem a tizenötödik életéveimet, kezdtem másként, már-már felnőtt fejjel látni a világot. A háború hetei-hónapjai feszült hangulatban teltek.

– *De szerencsésen túléltek. És aztán mi történt?*

– A háború utolsó időszakában, 1944. szeptemberében, Sopronban iratkoztam be az ötödik osztályba. Szemtanúja voltam, ahogy a németek lezárták a határt; akkor apám eljött értem, összepakolt és hazamentünk. Érdekes emlékem: láttam azt a vonatot, amivel Horthy Miklóst kivitték az országból. A háborúnak 1945 márciusában lett vége, májusban pedig már Székesfehérváron, az Ybl Miklós Állami Gimnáziumban folytattam a tanulmányaimat. Ez egy sokkal szabadabb szellemű iskola volt, jobban is tetszett nekem, mint a konzervatív soproni, egyházi gimnázium. Volt egy csodálatos magyartanárom, Cseh Antalnak hívták. Aztán emlékszem Radeczky Jenő tanár úrra, aki ornitológiával foglalkozott, híres madárszakértő volt. Részt vettünk az iskola helyreállításában, amely a háborúban orosz katonai kórházként működött. De a fehérvári kórház rekonstrukciójából is kivettük a részünket. Itt igazán megszerettem a tanulást, a tantárgyak közül leginkább a magyart és a biológiát kedveltem, meg a matematikát.

– *Ha a magyar nyelvet és irodalmat szerette, – édesapja mintája után – miért nem tanárnak tanult? Miként döntött az orvosi hivatás mellett?*

– Két elképzelésem is volt, az egyik, hogy magyar-történelem szakos tanár leszek, a másik elgondolásom, mivel a biológia 14–15 éves korom óta nagyon érdekelt, hogy orvosnak tanulok. Döntésem előzménye egy megrázó történet volt. A háború alatt légvédelmi tűzérként szolgáltam. Harci körülmények között is kipróbáltam magam, amikor Nyúlon, Győr alatt egy amerikai gép került a látókörünkbe. Fertőszentmiklóson pedig az állomást védtük, amikor egy bombatámadás után egy sebesült német katonát ápolhattam. Emlékszem, sokkos állapotban volt, fölemeltem a fejét, megittattam. Láttam az arcán a szenvedést, majd az élni akarást és a bizakodást is. Akkor és ott, abban a pillanatban végigfutott rajtam, hogy orvos leszek. Aztán egy tehergépkocsit leállítva bevitettem a még mindig súlyos állapotban lévő katonát a soproni kórházba, s remélem, életemben először életet mentettem.

Úgy éreztem, a háború borzalmai felnötté tettek. Megkettőzött erővel tanultam, a gimnáziumi évek gyorsan elszaladtak. 1948-ban kitüntetéssel érettségiztem, és szeptemberben már a Pécsi Orvostudományi Egyetem hallgatója és a Szent Mór Kollégium lakója voltam. Két nyarat famulálással (kórházi gyakorlattal) töltöttem, további kettőn pedig katonai kiképzést kaptam. Negyedévesen externista (kültag) lettem a pécsi egyetem II. számú belklinikáján, ötödévesként pedig a Műtéttani Intézetben gyakornokként részese lehettem az orvostanhallgatók oktatásának. Ötödik év végére minden szigorlatot letettem. Ezzel gyakorlatilag véget értek az egyetemi-orvostanhallgatói éveim, amelyek csodálatosak voltak. Nagyon szerettem tanulni, bújtam az orvosi és más könyveket, a szak- és a szépirodalmat, szívtam magamba az új ismereteket. Ma is lúdbőrös vagyok, ha valami újat fedezek fel az interneten.

– *Aztán kilépett a nagybetűs Életbe.*

– Igen. Mint intézeti tagnak felajánlották a pesti akadémiai kutatóintézetben a szövettani kutató-orvosi állást, amit rövid gondolkodás után elvállaltam. Államvizsga előtt Szentágothai professzor intézetében és a belklinika laboratóriumában dolgoztam, tanultam. Így vált lehetségessé, hogy az országban, sőt úgy tudom, a világon egyedül én tehettem államvizsgát szövettani és laboratóriumi ismeretekből, valamint fejlődéstanból is. A tanultakat felhasználva szereztem meg a laboratóriumi orvosi szakvizsgát, a bőrgyógyász, nemibeteg-gyógyász és kozmetológus szakvizsga mellett.

– *Tehát Budapesten kezdte meg orvosi hivatását?*

– Nem, mégsem. Ugyanis röviddel orvossá avatásom előtt tudtam meg, hogy a pesti intézet még nem készült el, így „szabaddá” váltam. Dr. Melczer Miklós bőrgyógyász professzor szövettanásznak hívott a pécsi klinikára, ahol közvetlenül az avatásom előtt – 1954 májusában – ki is neveztek klinikai orvosnak.

– *Milyen érzés volt egy olyan világhírű orvost, mint Szentágothai János professzor hallgatni, tőle tanulni, környezetében dolgozni? Hogyan emlékszik rá?*

– A pécsi egyetemi tanulmányaim során Szentágothai professzor tanította nekünk két évig az anatómiát, a szövettant és a fejlődést. Az akkor 37 év körüli professzor példakép volt számunkra. Tudása, alkotóképessége, munkabírása miatt bálványként tiszteltük. Amikor hatodéves koromban kutatóorvosnak választottak csaknem egy teljes tanévet Szentágothai intézetében dolgozhattam. Vonzó egyénisége mindenkire nagy hatással volt, aki csak kapcsolatba került vele, így rám is. Gyakran kértem tanácsait, mindig megnézte mivel foglalkozom, milyen eredményeket értem el. Nagyszerű, nyílt és őszinte emberként őrzöm az emlékeim között.

Melczer professzor mellett is nagyon jól éreztem magam. Szövettani kutatásokat végeztem és közben gyógyíthattam is az osztályon. 1957-ben bőr-, nemi beteg gyógyászatból, 1961-ben laboratóriumi ismeretekből szakvizsgáztam. 1957-ben neveztek ki tanársegédnek. Munkámról tudományos közleményekben, konferencia-előadásokon számoltam be.

– *Jól érezte magát a pécsi klinikán, megbecsülték, aztán mégis váltott. Miért? Mikor és hogyan került Salgótarjánba?*

– A klinikán osztályvezető tanársegéd voltam, és rövidesen el kellett döntenem, hogy hosszabb távon a klinikán maradok-e, és megvárom, hogy valakinek a távozásával, nyugdíjazásával, az állás megüresedésével léphetek előre, vagy pedig úgy haladok a szakmai ranglétrán, hogy kiválok onnan és elmegyek máshová. Ez utóbbi történt, mondhatom a véletlen folytán. Egy debreceni tapasztalatcsere alkalmával megismerkedtem a salgótarjáni Bőr- és Nemibeteg-gondozó Intézet vezetőjével, dr. Lukács Idával, akinek a férje a salgótarjáni kórház igazgatója volt akkoriban. Meghívott, látogassak el Salgótarjánba, nézzem meg az épülő kórházat, az osztályt, ahová vezető főorvost kerestek.

Nógrád megye székhelyvárosában a '60-as évek elején hirdették meg az „Ezer szakembert Salgótarjánba!”-mozgalmat, fiatal szakembereket invitálva a városba, az előrehaladás, a perspektíva, és – többek között – lakás ígéretével. Tucatjával jöttek is mérnökök, jogászok, pedagógusok, közgazdászok és orvosok is a városba. A szíves meghívásnak eleget téve, először csak ellátogattam Salgótarjánba. Amikor utaztam „fölfelé” a vonattal, még nem tudtam, hogy milyen lesz a kórház, a munkahelyi miliő. A táj azonban olyan csodálatos volt, emlékeztetett „felnevelő dajkámra”, a

Bakony környékére is, hogy én már a vonaton elhatároztam, idejövök. Aztán úgy is történt.

– *Azért aligha csak a táji környezet motiválta a döntésben, nyilván voltak erős szakmai aspirációi is. Mi fogadta itt, amikor a döntés után először betette a lábát a kórházba?*

– Akkor még álltak és „üzemeltek” a régi épületek. Én még a szétszórtan, több épületben elhelyezkedő régi kórházkomplexumban kezdtem el orvosi tevékenységemet. A kórház igazgatási része a mostani vásárcsarnok melletti, későbbi kiegészítő parancsnokság és a mellette lévő élelmiszer-kiskereskedelmi vállalat épületében kapott helyet. A kórház másik része a korábbi acélgyári kórház épületében működött (ami később a Salgótarjáni Tervező és Építőipari Szövetkezet irodaépülete lett). A harmadik része az ún. laktanyakórház volt, benne a bőrgyógyászati osztállyal. (Ebben most a művese állomás található.)

Ez a három kórházi részleg kapott otthont az új kórházban, ami korszerű, referencia kórházként is ismertté vált. Emlékszem, többek között még Jordániából is jöttek ide szakemberek tanulmányozni az épületet, annak orvos-szakmai struktúráját, berendezéseit és működését. Az én szemem előtt már ez az új, korszerű kórház látványa lebegett, amelyet 1967-ben adtak át, és ez is motivált a döntésben. De leginkább – természetesen – határozott és erős szakmai ambícióim inspiráltak. No, és még a lakás ígérete is elősegítette a döntésemet, amit az első látogatás után végleg meghoztam.

Nézze, voltak kitűnő szakmai ismereteim, bíztam a tudásomban, gyakorlatomban, mindezek alapján a bőrgyógyászatot saját elképzeléseim szerint akartam megszervezni. Mivel a családi, egyetemi, munkahelyi indíttatás önállóságra nevelt, ez így igazán tetszett nekem. Az önmegvalósítás esélyét láttam, sőt kezeim között éreztem. 1964 tavaszán, harmincnégy évesen azonnal kineveztek osztályvezető főorvosnak, ami akkor ritkaságszámba ment. Jó fogadtatásban részesültem, szabad kezet kaptam, magam választhattam meg munkatársaimat és rövid idő alatt jól működő osztályt sikerült kialakítanom, megszerveznem. Úgy éreztem, itt megvalósíthatom szakmai elképzeléseimet. Különösen, amikor 1967-ben aztán átadták az új kórházi épületet, az ország akkor legmodernebb kórházát.

– *Aztán, ahogy korábbi beszélgetéseinkből kivettem, hamarosan és váratlanul találkozott a szakmai irigységgel.*

– Nem nevezném irigységnek, annak egy enyhébb, de mégis kellemetlen formájával kellett szembenéznem. Kinevezésem után szinte azonnal, tehát még 1964-ben tagja lettem a kórház tudományos bizottságának, aminek örültem. Arról nem tehettem, hogy a bizottság tagjai közül csak egynek volt négy publikált tudományos közleménye, amikor nekem már tizenkilenc. Ezt valahogy nem vették jó néven, miként azt is éreztették velem az idősebb orvosok, hogy az én munkatempómat ők nem feltétlenül tartják követendőnek és kíváncsnak. Ráadásul én egy egészen más szellemiséget is hoztam magammal, egy klinikai gondolkodásmódot, amit fölöttébb kritikusan kezelt az itteni orvosgárda. Az ő mentalitásuk, minden megítélésük más volt. Szóval valóban némi problémát jelentett a beilleszkedés.

Mondok két konkrét esetet. Kezdetben az osztályon laktam, benn a főorvosi szobában, minthogy csak egy év múlva kaptam meg a lakást. Egyik esti, váratlan ellenőrzésem alkalmával kiderült, hogy az egyik nővér úgy hagyta el az osztályt, hogy a váltója még nem érkezett meg. Máskor észrevettem, hogy a takarítónő beleeszik a

betegek ételére. És amikor mindezekért felelősségre vonást alkalmaztam, azt nem jó szemmel nézték az orvoskollégák, szokatlan volt a szerintük szigorú intézkedésem. A munkahelyi fegyelmi szabályok, finoman fogalmazva kiforratlanok voltak, és ez nekem a fegyelmezett klinikai élet után hiányérzetet, gondot okozott.

– *Hogyan találta föl magát városlakóként? Azt kapta a várostól, amire számított?*

– Egyáltalán nem, mert nem kaptam jószerezéssel semmit, amit elvártam volna. Nehezen ment a beilleszkedés a város életébe. Sőt, ha nagyon őszinte akarok lenni, azt kell mondanom, ez a mai napig sem sikerült igazán. Rövidesen rájöttem, a várost nem véletlenül hívták Kis-Moszkvának. A nehezen szűnő balos szemlélet következtében az értelmiségnek sokáig csak kiszolgáló szerep jutott. A város vezetői ebben a szellemben kezelték az értelmiséget. Salgótarján egy olyan szocialista iparváros volt, ahonnan sok helyről jöttek az emberek, mégis az volt az én gondom, hogy nem tudtam salgótarjánivá válni – az ő szemükben. Mondok még egy példát: a kórházban megszervezték a törzstag (ami nem tévesztendő össze a törzsgárda taggal) találkozót, ahová csak azokat hívták meg, akik salgótarjániak voltak vagy legalább nógrádiak. Jellemző az is, hogy rám osztályvezető orvosként, jelentős tudományos munkát, publikációs tevékenységet kifejtő szakemberként sem voltak soha kíváncsiak sem a város, sem a megye vezetői, soha meg nem kérdezték, ki vagyok, hogy érzem magam. Egyébként nem csak engem, de aki az ország más részéből jött, és más szellemiséget hozott, más igényei és elvárásai voltak, mást, többet és jobbat akart, mint a helybeliek, azt sem fogadták szívesen. Amikor párttitkár lettem, meg akartam szüntetni ezt a fajta megkülönböztető szemléletet és gyakorlatot. Persze, nem sikerült.

Úgy vélem, hogy az elmondottak hatása – általában az értelmiséggel kapcsolatban – a mai napig is érezhető. Ma sincs igazán értelmiségi lét, alkotó szellemi élet, nem alakult ki az igazi értelmiségi fórumok vagy nem működnek. Ma sem igazán kíváncsi a városvezetés az értelmiség véleményére, nem számítanak a fiatal kvalifikált szakemberekre sem. Az értelmiség napjainkban is fogy, mert sokan – különösen a fiatalok – elmennek a városból. Nincs elég és megfelelő munkalehetőség, a város nem vonzó, nincs pezsgése, hangulata, nincs varázsa.

– *Kritizálja a „balos szemléletű” várost, maga is „Kis-Moszkvának” titulálja, nem tud adaptálódni, hívják máshová, mégis marad. Sőt párttitkár lesz. Azt gondolta, hogy a „funkcióból” majd tud változtatni a dolgok menetén?*

– Nagyon nem szeretem azokat az embereket, akik utólag mindenről tudják, hogy valami mért nem volt jó, és mit kellett volna csinálni. Én ott és akkor meg akartam mutatni, hogy min és mit kell megváltoztatni, hogyan kell és lehet korszerűen és hatékonyan működni egy szervezetnek. Az alapgondolatom az volt, hogy ha mindenki letesz valamit az asztalra, ha mindenki csinál valamit a kórházért, a városért, a maga helyén, akkor abból kijöhet valami jó. A pártnak akkor az volt az álláspontja, nagyon helyesen, hogy szakmailag is megfelelő emberek kerüljenek be a párt apparátusába, és hogy a pártvezetés is ilyen emberekből álljon.

Hittem abban, hogy célirányos, átgondolt, ésszerű és hatékony munkával lehet jó irányban változtatni az életünkön. Ezért voltam az MSZMP tagja 1966-tól 1989-ig, és ezért fogadtam el, hogy 1971-ben a kórház párttitkárává választottak. Én akkor lettem párttag, amikor már főorvos voltam. Jellemző volt azonban a gondolkodásra, hogy a pártvezetésben valaki megkérdezte: ha már főorvos vagyok, akkor miért is akarok

párttag lenni? A párttagság ugyanis általában és elsősorban az előrehaladás, az előrelépés egyik eszköze volt akkoriban. Nekem azonban, „csak” egy lehetőség, hogy tegyek valamit, többet, mint osztályvezető főorvosként tehetek a kórházért, a városért.

– Sikerült letennie a névjegyét párttitkárként is? Miben mutatkozott ez meg?

– Az az igazság, hogy a párttitkári funkciómban és osztályvezető főorvosként végzett társadalmi munkám eredményét nem tudom élesen szétválasztani, de a kettő manifesztumát jó néhány példán keresztül is be tudom mutatni. Kezdeményezésemre leraktuk az ország első kórházmúzeumának az alapjait: a leselejtezett – már-már muzeális értéket képviselő – műszereket összegyűjtöttük, kiválogattuk és a kórház földszinti aulájában elhelyezett üvegszekrényekben kiállítottuk. Ma a gyűjtemény a város történeti múzeumának pincéjében várja feltámadását. A kórház folyosóin képzőművészeti galériát rendeztünk be, ahol sok rangos művész alkotásában gyönyörködhetek a betegek és a látogatók. Különösen büszke vagyok a gyermekrajz-kiállításainkra. A rendezvényről és a tapasztalatokról a *Rajztanítás* c. szaklapban számoltam be. Hosszú éveken keresztül irányítottam a kórházi egészségnevelési munkát, azzal a mély meggyőződéssel, hogy az egészség megőrzésének, a betegségek megelőzésének alapja és egyik legfontosabb eleme a tájékoztatás és a tájékozottság. Egyik szerkesztője voltam a *Kórházi Élet* című újságnak. Ebben a kórház működéséről, mindennapi életéről, a tapasztalatokról és tennivalókról olvashattak a kórház dolgozói és láthatták a fényképes beszámolókat. A lap 3–4 évig jelent meg, aztán váratlanul, indokolás nélkül és így kideríthetetlen okokból bevonták a megjelenéshez szükséges engedélyt.

Sikerült elérnem, hogy az orvosok előmenetele a tudományos munkától, a szakirodalom ismeretétől is függjön. Csak az előtt nyíljon meg a pálya, az előrelépés esélye, aki szakmailag képezi magát. Voltam könyvtári tanácsadó, a korábbihoz képest magasabb színvonalra emeltük a könyvtári tevékenységet. Megszerveztem „A húszezer munkanapot Salgótarjánért”-mozgalmat. Megszépült a kórház és környéke, még a közeli utcákat is rendbe tettük, és mindezért kaptam egy aranygyűrűt. Ezzel be volt fejezve minden. Ekkor sem mondták, hogy te bizonyítottál, tettél a városért valamit, mi a véleményed erről, vagy arról, nem tudnál-e csinálni a városért ezt vagy azt? Pedig rengeteg ötletem, javaslatom lett volna, hogy mit lehet egy értelmiséginek csinálni. Nem tudom, hogy a mai fiatal értelmiség jelentkezik-e ilyen igénnyel? – vagy inkább, mivel tudja, hogy igazán nem számítanak rá, elmegy a városból, ahogy erről korábban már szóltam is.

Javasoltam, hogy a szociális otthon létesítése helyett részesítsük előnyben a kázmánház felújítását, ezt (is) elvetették, sőt emiatt konfliktusaim támadtak. Később azonban mégis megépült a kázmánház. Néhány év után fokozatosan elszigetelődtem, másként alakultak a dolgok, mint ahogy azt én elképzeltem. 1975-ben egészségi állapotomra való hivatkozással felmentésemet kértem, amit egy szó és egy kérdés nélkül elfogadtak. Természetesen az egészségi állapotom kifogástalan volt. Mégsem tekintem visszalépésemet megfutamodásnak, „csak” egy kényszerű lépés volt a részemről. Ugyanis úgy éreztem, hogy nagyon keveset tudok megvalósítani azokból az elgondolásaimból, amiért én egyáltalán a párttitkári funkciót elvállaltam, és amelyek még bennem voltak. Nem is volt ez csoda abban a „pártkultúra” környezetben, amelyben egy olyan magas beosztású városi pártvezető „oktatott ki”, aki demográfiának nevezte a demokráciát. Ekkor éreztem úgy, ebből elég volt.

– Akkor maradjunk abban, néhány évtized múlva visszatérünk erre a kérdésre. Addig is tovább kellemetlenkedem: tudom, nem sikerült az első házassága.

– Az előző feleségem egy pécsi születésű, reprezentatív, úgymond jó családból származó hölgy volt. Az egyik nagyapja a pécsi kesztyűgyár tulajdonosa volt, az édesapja pedig bölcsészdoktor. 1955-ben nősültem meg és 1963 novemberében jöttünk ide. Később derült csak ki: egyszerűen nem voltunk egymáshoz valók. Furcsa személyiség volt – neveltetése, zűrös családi viszonyai és genetikai tulajdonságai miatt is. Aztán közelebbi kapcsolatba került az alkohollal, s elváltak útjaink.

Tudja, nem ismertem a párválasztás szabályait, amikor feleségül vettem. Többek közt azt, hogy a testillatoknak nagy szerepe van, amiről most készülök egy dolgozatot is írni. Ugyanis a homo sapiensnek a testillat meglehetősen nagy problémát okozott. A ruházat, a szokások, aztán például a cukor és a puskapor, stb. föltalálása, ez mind a természetes élet tönkretételét eredményezte. Az állatoknál a párválasztáshoz hozzátartozik, hogy körbeszagolják egymást, mert genetikai jelzőrendszerük figyelmezteti őket, hogy az idegenszerű szagok esetén a „kapcsolatból” egészséges, jó utód nem származhat.

– Tehát a testillatok a párkapcsolat esetében taszítóvá is válhatnak?

– Igen, olyannyira, hogy házasságok mennek tönkre, csak az emberek döntő többsége nem tudja, hogy ennek egyik oka lehet a testillat is. A párok elidegenedhetnek, a kapcsolat akár ellenségesé is válhat. Ha egy férfi vagy egy nő visszaemlékezik az élete folyamán megélt párkapcsolatokra, nemi együttlétre, akkor az is élhet az emlékeiben, hogy egyes ellenkező neműeknek milyen kellemes volt, vagy mennyire kellemetlen volt a testillata. És ebben a pillanatban szimpatikus vagy nem szimpatikus is egyben az illető.

– Válásán túllépve újra nősült és most boldog házasságban él.

– Igen, így van. Második feleségemet, Zsoldos Rózsát kora gyermekkorától ismerem. Balatonszepezden egymás mellett laktunk. Mikor orvossá avattak, ő még gimnazista volt. Szüleink nagyon egymásnak szántak bennünket, egy szilveszteri év-múlaton is egy társaságban voltunk – szervezésüknek köszönhetően. Később én megnősültem, ő pedig férjhez ment, két szép lánya született, Helga és Anna. Ők színészek, szinkronhangjukat nap mint nap hallani lehet a tévé műsoraiban. Aztán mindketten elváltunk. Később hírt hallottunk egymásról, megkerestem, megörültünk egymásnak. 1982. augusztus 13-án házasodtunk össze, előtte a kezét is 13-án kértem meg. Azóta mondhatom, hogy van két lányom és egy unokám, Olivér, aki 11 éves, kitűnő tanuló, jól úszik és három kék csíkkal díszített, sárgaöves karate sportoló. Büszke vagyok rá, akár csak lányaimra.

– A magyar népesség egészségi állapota katasztrofális. A halálozási arány magas, a dagados megbetegedések, a keringési rendszer betegségei, a depresszió, az alkoholizmus szedi áldozatait. Stílszerűen: megynk a legsúlyosabb esetek közé tartozik. Melyek betegállapotunk mélyen gyökerező, főbb okai?

– Talán furcsa lesz, amit mondok, de a legnagyobb gondot abban látom, hogy a mai világban az emberek nem ismerik az Elég fogalmát. A meglévőnél magasabb házat, újabb, korszerűbb autót, öltözködésükben valami extrát akarnak. Ami még önmagában nem is lenne valami ördögtől való, csak hogy az ennek elérésére tett erőn felüli erőfeszítések rendkívüli mértékben igénybe veszik az emberi szervezettel. Ez jelentős stresszállapotot, pszichés zavarokat, következésképpen szervi megbetegedéseket okoz. A másik végletes és szinte végzetes társadalmi jelenség a

nagymértékű munkanélküliség, amely szintén hasonló tünetekkel jár. A tartós stresszállapot, a jövő bizonytalansága, sőt kilátástalansága jelentős mértékben kihat a népesség egészségi állapotára.

– *Meg kell szüntetni a stresszes állapotot és minden rendben lesz.*

– Sajnos a helyzet nem ilyen egyszerű. A házasságok negyvenöt százaléka válással végződik, a munkanélküliség felszámolásának belátható időn belül esélye sincs, a versenyhelyzet nem hogy nem szüntethető meg, de fokozódik, mindez azt jelenti, hogy a stressz nem számolható fel. Az integrálódó világ napról-napra új problémákat hoz felszínre, új kihívásokat jelent, az eddig megszokott életrend a továbbiakban is változik, akár fel is borulhat. Az Európai Unióhoz való csatlakozás és a globalizáció olyan – előre még tisztán és pontosan nem is látható – változásokat hozhat az emberek életében, amelyet félő, hogy sokan egyszerűen nem fognak tudni átvészelni. Hogy csak egy példát mondjak: a mezőgazdaságban dolgozó emberek sokasága kerülhet nagy bajba a méztermelés várható válsága – a hatalmas mennyiségű, olcsó kínai mézbehozatal – miatt. De említhetném a tej, a gyümölcs és más – korábban csak hazai előállítású és forgalmazású növényi és élelmiszeripari – termékek hazai gazdaságokat és gazdákat tönkretévő, mértéktelen mennyiségű beáramlását.

Félelmetes fenyegetésnek tartom a szenvedélybetegségek terjedését, mindenekelőtt az alkohol és a dohányzás mértéktelen, és a drogok mind szélesebb körben történő fogyasztását. Ebben a legnagyobb vétkesnek az ismerethiányt látom. Nem nagyon van olyan fórum, ahol a korábbihoz hasonló mértékben lenne mód az ismeretek terjesztésére. Elég, ha csak a TIT megyei egyesületének e korábbi szakterületén való visszafejlődésére, szereptévesztésére utalok. Az egészségnevelési hálózat – amelynek én egykor nagyon aktív tagja voltam – nem működik, vagy legalábbis messze nem olyan hatékonyan, mint korábban.

– *Ismét váltsunk témát. Évtizedek óta vallatja a késő rézkori és az újkori edényeken található kéznyomokat. Hogyan kezdődött, és mi vitte rá erre a kutatómunkára?*

– Gyermekkoromtól furdalja az oldalamat a kíváncsiság. A régi korok megidézésének, a több ezer évvel ezelőtt élt ember életébe való betekintésnek a vágya mindig is munkált bennem. Gyermekkoromban gyakran nézegettem a Bakonycsérnye közeli Pacmán dombon lévő titokzatos romokat. Pacmán, azaz Pázmán lovag, meg a vörösbarátok ott éltek a képzeletemben. A közeli Székesfehérvár pedig Szent Istvánt és korát idézte föl nekem. Később régészeti kutatómunkám során ezek az ifjúkori emlékképek gyakran eszembe jutottak. Először a kőkori edénytöredékeket, az azon lévő ujjlenyomatokat és díszítéseket vettem szemügyre, aztán a körmök bemélyedését vizsgáltam. Ezeket méricskélve megtudtam, milyenek voltak eleink kezei és ujjai. Megüzenték nekem, milyen magasak voltak az ősemberek. Edényeik cserepeit nézegetve rájöttem, hogy már közöttük is voltak művészek és kontárok.

– *Kutatási eredményeit közérthetően és olvasmányosan foglalta össze Áruklodó ujjnyomok – Vallatóra fogott kőkori cserepek című könyvében. Honnan az írói kedve?*

– Az íráskészségem fokozatosan alakult ki. Már gimnáziumi éveim alatt több pályamunkát készítettem különböző műfajokban, és írtam jó néhány novellát is. Szakmai tevékenységemet az elmúlt évtizedek alatt 72 tudományos közlemény és

92 tudományos előadás fémjelzi. Már az 1970-es években tartottam előadásokat régészeti kutatásaimról, amelyeket szakmai közlemény formájában is megjelentettem, noha akkor még nem tudtam, hogy könyvet fogok írni. Sok-sok írásos előzménye volt tehát ennek a könyvemnek is. Mintegy tíz éve merült föl a megírás gondolata, amihez bőven kaptam biztatást a barátaimtól is. Végül nekiláttam, intenzív munkával, kb. egy év alatt, megírtam, miközben többször átdolgoztam, átszerkesztettem azt.

– Azt mondják, – már elnézést! – Ön egy kicsit munkamániás, hogy erőn felül is teljesít. Miközben orvosként jól tudja, a szervezetet nem lehet kizsákmányolni.

– Én a munkámat mindig csak egyféleképpen tudtam, tudom végezni: teljes odaadással, egész emberként, fegyelmezetten, nagy figyelemmel. Osztályvezető főorvosként is ezt vártam el és követeltem meg a munkatársaimtól. Ha valaki ezért munkamániásnak tart, akkor én erre büszke vagyok. Egyébként magam észre sem vettem a feszes munkatempómat. Talán azért, mert nagyon szerettem, szeretem hivatásomat, gyógyító orvosi munkámat, amit egyfajta alkotásnak érzek. Más verset tud írni, megint más szobrot faragni – én a gyógyítást tartom alkotásnak. Apám ilyen tanító volt, egyetemi professzoraim is hasonlóak. Azon munkatársaim, akik így fogadtak el, nagytudású szakemberekké váltak, akiknek ez nem tetszett, megváltak tőlem. És még egy érdekesség: azok az egyetemi társaim, akik nem szerettek tanulni, az élet könnyebb oldalát választották, már nincsenek köztünk. Néhányan infarktusban haltak meg, mert talán nem bírták azt a feszültséget, azt a stresszt, amelyet a gyógyításhoz szükséges orvosi tudás, felkészültség hiánya okozott.

Amikor nagy ritkán úgy éreztem, hogy erőn felül dolgozom, akkor csökkentettem a munkatempómon. Ez történik, amióta nyugdíjas vagyok. Párommal együtt, 1993-ban mentünk nyugdíjba. Kétévi pihenés után gondozóintézeti főorvosként, a hét két napján, az elmúlt év végéig dolgoztam. Heti két alkalommal várom a magánrendelőmben pácienseimet, betegségeik gyógyítására és a magam agykéregciszolására. Ezzel együtt sem zsákmányolom ki – ahogy ön fogalmazta – szervezetemet, amely szerencsémre még nem is fáradt el. Ma is úgy érzem, tele vagyok energiával, tenni akarással. Jó időbeosztással jut idő mindenre, a pihenésre és a kikapcsolódásra is. Utóbbi miatt is gyakran kijárunk feleségemmel a piacra, ahol senki nem siet, nem idegeskedik. Nincs kiabálás, veszekedés, az emberek barátságosak. A többnyire növényi termékek gusztusos látványa a természet szépségét, üdeségét idézi.

– Folytatva a megkezdett, életmódjával és életvitelével kapcsolatos gondolatsort: talán húsz évet is letagadhatna a korából. Kérem, árulja el a titkát!

– Titkom nincs, de talán Fortuna kegyeltje vagyok, minthogy a „hozott anyag” is számít, az ember testfelépítése, szervezete, habitusa, testi-lelki alkata. Az is szerencse, hogy a feleségem kezdetben, mielőtt biológia-földrajz szakos tanár lett, védőnő volt, akinek a higiénés szemlélete döntő életvitelünk szempontjából, minthogy arra magam is nagyon igényes vagyok. Ahogy arra már utaltam, nagyon fontos az étrend, az ételek megválasztása, annak minősége. Feleségem nagyon szeret főzni és azt jól, változatosan teszi. Magunk is a könnyű-vegyes táplálkozás híve vagyunk. Gyakran van főzelék, tojás és húsetel, tészta különböző formában, sok gyümölcs. Egészségesen élünk: a feleségemmel a napot

egy kis tornával kezdjük, nem dohányzunk, alkoholt mértéktelenül nem fogyasztunk és sokat kirándulunk. Nyugodtan, kiegyensúlyozottan élünk. Jómagam a tévét is csak a legritkább esetben nézem. Viszont szívesen hallgatok komoly, klasszikus zenét: a zongora- és hegedűverseny a kedvencem. Chopint hallgatom, ha merengeni akarok, Beethovent, ha grandiózus felépítésű zenét szeretnék, Mendelssohnt, ha lendületet és muzikalitást kívánok meg. A zene megnyugtat, felüdít, éltet.

Salgótarján, 2006. január 18.

A két világháború emlékműve, Makfalva

Drog – a pénzért vett halál

3. rész*

A mai Magyarországon – helyesen – csak jogállami eszközökkel lehet fellépni a bűnözők ellen. Ez érvényes minden hatalmi ágra, a törvényhozásra és a végrehajtásra éppúgy, mint a szankcionálásra. Következésképpen, ha nincs kellő bizonyíték, nincs bűnös sem. Ez a társadalom kockázata. A „népi demokrácia” négy évtizedes ellen-, illetve felemás gyakorlata után mára megtanultuk a jogállamiság játékszabályainak az alkalmazását.

Medve Judit rendőr alezredes, a Nógrád Megyei Rendőr-főkapitányság bűnmegelőzési osztályának ifjúságvédelmi előadója több mint két évtizede kötelezte el magát a bűnüldözés. Munkájának tíz éve képezi fő részét a kábítószer-megelőzés. Amikor még csak kezdett felfelé araszolni a hivatali grádicsokon, a rendőrségnek nem okozott gondot a kábítószeresítés, noha használata szerepelt a büntetőtörvénykönyvben, és már áldozatot is szedett a szipuzás. Erről a statisztikák mélyen hallgattak. Idillinek beállított propagandafüzet-társadalom – alkalmasint kozmetikázott – tényeit ismerhette meg az állampolgár. A rendszerváltoztatás után történt ugyan némi előrelépés, ledőlt a politikai korlát, sokkal többet tudhatunk meg ebben a témában (is), mégis továbbra sem lehet tiszta képünk a valóságos viszonyokról.

Az alezredes asszony sem tudja teljességgel kielégíteni konkrétum iránti igényemet, adatai azonban néhány jellemző vonásra mégis élesen rávilágítanak.

– Lehetetlenség megmondani, hányan fogyasztanak kábítószer, hányan függők. Az egészségügyben azért mérhetetlen, mert a jelentkezés névtelen, és egy személy egy helyen többször jelentkezhetsen, vagy több helyen jelentkezik, míg sokan egyáltalán nem jelentkeznek. Nálunk, a rendőrségen 2002-ben 31 eljárás indult „visszaélés kábítószerrel” bűncselekmény miatt, 2003-ban 49, azaz 58 százalékos az emelkedés. De mond ez valamit is a valóságról? A tényleges bűncselekmény lehet, hogy 320 volt, lehet, hogy 3 200. A büntetőtörvénykönyv tizenegy elkövetési magatartást sorol fel, de az elkövetés többsége be sem kerül a bűnügyi statisztikába, mondjuk azért, mert ez olyan speciális bűncselekmény, amelyben nincs sértett. Például aki eladja vagy átadja, aki megveszi vagy átveszi a kábítószer, egyformán bűncselekményt követ el, következésképpen egyiknek sem érdeke a bejelentés. Ezért ennél a bűncselekményfajtánál a legmagasabb a látencia; akár százszoros is lehet.

Összehasonlító adataim az első kilenc hónapra vannak – folytatja az alezredes asszony. Az ismertté vált összes bűncselekmény 2003-ban 307 461 volt országosan, Nógrád megyében 4 881, 2004 ugyanezen időszakában országosan 298 587, a megyében 4 811, vagyis csökkenés tapasztalható mindenütt. Éppen fordított viszont a

* Az első és a második rész a *Palócföld* 2005/5. és a 2005/6. számában olvasható.

helyzet a „visszaélés kábítószerrel” bűncselekmény esetében: 2003 első háromnegyedévében 2 401, illetve 43, 2004 azonos időszakában 4 943, illetve 73 bűncselekményre derült fény, a növekedés mind országosan, mind megyei szinten jelentős.

– *Az elterelés viszonylag új lehetőség a magyar büntetőügyben, a témával foglalkozók egyöntetűen vívmánynak tartják.*

– Én nem egészen tartom újnak. Amikor az úgynevezett ’78-as törvényt először megváltoztatták, a rendszerváltozáskor, már akkor belekerült az elterelés intézménye, persze nem ebben a formában. Korábban csak a függők vehették igénybe, aki elszívott egy marihuánás cigarettát, az nem. Most az alkalmi fogyasztó is élhet az úgynevezett elterelés lehetőségével, ha hathónapos megelőző kezelésen vesz részt, a függő pedig elvonókezelésen. Ez a változtatás szerintem is jó. Annak ellenére, hogy fennáll a visszaélés lehetősége, és akad díler, aki erre való hivatkozással megússza.

– *Az említett eljárási esetekben „nagy hal” akadt-e a horogra?*

– A büntetőeljárások többsége ebben a tárgykörben a kábítószer-fogyasztást jelenti. A közelmúltban azonban két olyan büntetőeljárás is indult, amelyben jelentős mennyiségű kábítószerrel foglaltak le kollégáink. Bizonyára sokan hallottak arról, hogy a 21-es úton egy rendőri ellenőrzés során olyan személyek kerültek rendőrkézre, akik Budapestről – mint később kiderült – heti rendszerességgel hoztak több száz Extasy tablettát és más kábítószereket is Salgótarjánba. Ez az elfogás „hiányt” okozott a piacon legalább, arra a hét végére... Nógrád megyére ugyanakkor általában jellemző, hogy nagy volumennel üzletelő díler nincs a forgalmazók között. Oka ennek az is, hogy megyénkben nincs olyan központi elosztás, mint mondjuk Miskolcon, Pécsen vagy más nagyvárosban. A közelség miatt mi Budapesttel vagyunk kapcsolatban, ott működik a fő elosztóközpont, onnan hozzák ide a szert, sokadik szálon. Eleinte ezért volt lassúbb a kábítószer megjelenése a megyében. Máshol már nagyban ment, mi pedig büszkén mondhattuk, nálunk jó a helyzet... És Nógrádban jelenleg sincs annyi pénz. Míg Pesten például pakettben árulják a speedet, addig nálunk csíkokban is kapható, vagyis megbontják a pakettet. A terjesztők alkalmazkodnak a fizetőképes kereslethez. Ha kevesebb megy el a drágább drogból, hozzák az olcsóbb fajtát.

– *A pénztelenség miatt terjedhet újra a szipuzás?*

– Valóban olcsó, és könnyen beszerezhető hozzá a szer. Ráviszi a gyerekeket a divat, az egymás utánzása, a tudatlanság. Nincsenek tisztában, mekkora veszélyekkel jár, és nem törődnek vele. A kábítószerekből előállításakor igyekeznek kivonni a nem kívánt mellékhatásokat okozó anyagokat, amelyek nem az eufóriát fokozzák, a szipuban viszont, a szerves oldószereket tartalmazó anyagban ezek mind benne vannak.

– *Mi a véleménye a marihuánáról? Sokan állítják, hogy nem rosszabb az alkoholnál, sőt ártalmatlanabb...*

– Ezeket az összehasonlításokat én nem tartom elfogadhatónak. Nem hoznám egy szintre a szereket az alkohollal. Az alkohol évezredek óta elfogadott drog, alkalmazásának kialakult szokásai vannak, még akkor is, ha sokan túllépik a határokat. Mindez hiányzik a kábítószer esetében. Másik objektív tény: bármennyire is berúgunk, huszonnégy óra múlva az alkohol nem mutatható ki a vérből, a szervezetünk lebontja. Egy marihuánás cigaretta elszívása után még négy héttel is kimutatható a

szervezetben a THC, a növény hatóanyaga. S innentől kezdve mondhat nekem bárki bármit, hogy csak néhány órán át hat; ha egyszer ott a THC a szervezetben, akkor az hat, ha látja rajtam valaki, ha nem. A szervezet hozzászokik, csak a szerrel együtt tud működni... Szerintem nincs olyan, hogy lágy drog, és azt legalizáljuk. A THC az idegrendszernek azt a részét károsítja, amelyik a szociális értékek kialakítására, működésére hat, s már csak ezért sem lehet egyéni ügy a használata. A környezetemben van olyan személy, aki a marihuánától odáig jutott, hogy fel sem fogja cselekedeteinek a súlyát. Előfordult, hogy a folyosóra piszkolt, éjfélkor bömböltette a zenét. Nem azért tette, hogy bosszantson vele. Egyszerűen már nincs a tudatában, hogy együtt él valakikkel. Ez társadalmi probléma. És akkor a bűncselekményről még nem is beszéltem... Nem azt állítom, hogy egy marihuánás cigi elszívása után mindjárt heroinista lesz valaki, de azt igen, hogy tíz megkérdezett heroinfüggő közül kilenc azt mondja, akkor kezdődött drogkarrierem, amikor elszívtam az első marihuánás cigarettát. Ezért hangsúlyozom, hogy társadalmi szempontból nincs lágy és kemény drog. Csak a rombolóhatás szempontjából lehet ilyen különbséget tenni: az egyik lassabban, a másik gyorsabban pusztítja az idegrendszert, a szervezetet.

– *Ezek szerint nem a holland megoldás híve, ahol külön szórakozóhelyeken, legálisan lehet hozzájutni a fűhöz?*

– Hollandiában is csak azért engedélyezték a marihuána használatát, mert az élvezetének a méreteivel nem tudtak mit kezdeni, és a bűnüldözés, a bizonyítási eljárás rengeteg pénzbe került. Most akkor hagyjuk szabadjárá mi is? És akkor nem lesz százezres költség?... Lesz több. Mint Hollandiában... Már ők is bánják, hogy engedékenyek voltak. Egy hatékony bűnüldözési rendszer ezen a módon nem működhet.

– *Inkább az erélyesebb fellépés híve? Mondjuk olyasfélének, mint amilyen a legtöbb ázsiai országban honos?*

– Az állampolgároknak egyszer s mindenkorra tudomásul kell venniük, hogy kábítószer nem szabad fogyasztani. Mint ahogy tudomásul vesszük: embert nem szabad ölni. Egyszerűen nem igaz az, amire a liberalizációt hirdetők hivatkoznak, hogy egy szál marihuánás cigaretta elszívásáért nálunk börtönbe zárnak. Nem láttam olyan esetet sem, hogy akár egyetlen fiataalt is elkaszált volna ezért a bíróság. Ez mese. Az ügye el se került a bíróságig. Viszont az igenis legyen világos mindenkinek: a rendőrség kihallgathatja, házkutatást végezhet nála, s erről legyen tudomása a szomszédnak, ezért szégyellje magát, mert bűncselekményt követett el, és hasson rá a család, hogy a továbbiakban ezt ne tegye. A kábítószer-fogyasztás rengeteg pénzbe kerül, aki pedig függővé válik, bűncselekmény árán is megszerzi rá a pénzt.

– *Minden beszélgetésben felvetődik a pénz, mégpedig a rengeteg pénz. Egy része ennek magánpénz, másik része az adófizetőkől származik, így teljesíti az állam a társadalmi feladatát. Rendjén is van, de meddig mehet ez: a végtelenségig? Sokan nehezményezik, hogy a drogok gyógykezelésének költségeit döntően nekik kell finanszírozniuk.*

– Ez engem is felháborít, de hát mit tehetek... A nemzeti drogstratégia elfogadása előtt vitafórumok zajlottak, azokon is hangsúlyoztam: egyetértek, kell a stratégia, kell a rehabilitáció, de azt is nézzük meg, mire van anyagi lehetőségünk. Egyetértek azzal is, hogy sok rehabilitációs intézetre van szükség, adjunk meg mindent a kábítószer-fogyasztó kezelésére... Ha tehetjük... De amíg a rákos gyerekeknek nem

jut elég lélegeztető készülékre, addig én azt mondom, hogy lélegeztetőt vegyünk. Dönteni kell, mire adunk pénzt, és mire többet. Mint a családban. Tudom, hogy a fiam chipset szeretne, de nekünk nem jut rá... S milyen alapon adunk annak, aki önmaga hibájából került oda, aki aszociális egyén?... Ez a személyes véleményem.

– *A rendőrség milyen anyagi kondíciókkal veszi fel a versenyt a „drogbárókkal” és a dílerekkel szemben?*

– A rendőrség költségvetése ma már nem titok, naponta jelenik meg cikk róla. Közismert, az állam, a társadalom teherbíró képessége szerény. A leggyengébb díler kezén is napi százezrek forognak. S hogy van megfizetve az őket üldöző kollégánk? Milyen autóval, milyen felszereltséggel mehet felderíteni? Mi még olyan telefont nem is láttunk, amilyen nekik van. Ami egyszer külföldön feltűnt, eszközben, módszerben, azt átveszik. Ez egyetem, uram. Komolyan mondom. Nézze meg, micsoda grafikák vannak az LSD-s bélyegeken. Hihetetlenül ügyes emberek készítik. Persze elítélem őket, és arra gondolok, jobb helyen is hasznosíthatnák művészi érzéküket.

– *Tudjuk, a díler és a fogyasztó nem ugyanaz a személy, bár a szerepek sokszor egybeesnek, s mindkettő bűncselekményt követ el. A díler tette a súlyosabb, visszaél a kiszolgáltatottsággal, és övé az anyagi haszon. Mint említette, Nógrád megyében úgynevezett kisdíler forgolódnak. Mi jellemzi terjesztési módszereiket?*

– Ismétlem: ez egyetem. Elles, tanul, alkalmazkodik. Például ha csekély mértékben van nála kábítószer, akkor megúszhatja, tehát igyekszik csak ilyen mennyiséget magánál hordani. Kialakult az a módszer, hogy leteszik az adagokat egy bizonyos helyre, jön az ügyfél, odaadja a pénzt, a díler pedig a helyre mutat. Aztán, ha ügy lesz belőle, méltatlankodik: „Ugyan kérem, én díler? Hát kezemben sem volt az anyag.” Közben, mondjuk, a fenti módon eladott öt zacskóval... Előfordult olyan, hogy a díler a szájával adta át a szert. A kollégák hónapokig dolgoztak az eseten. A fiú a diszkóban odament a lányhoz, megcsókolta, és az Extasy a lány szájába került. Lelepleztük... De mi történik? Öten állnak a helyére. Alig várják, hogy sorra kerüljenek. Ha este tízkor elfogtuk a dílert, 11-kor a helyén állt, örömmel, a másik. Mert akkora pénzekről van szó. Huszonéves gyerekek húszmillió autóval jönnek-mennek; meg aztán hogy’ élnek az éjszakai életben! A rávalót kábítószerrel keresik meg.

– *Nincs elég munka, se fiatalnak, se idősebbnek, élni meg kell. Ugyanakkor vonzó a könnyű élet, a csillogás, a flanc. Gondoljon a tévéreklámokra! Mondhatjuk, hogy nő a díleresek száma?*

– Nem nő. Nem engedik. Ebbe a körbe bekerülni ugyanis: státus. Nem mindenki lehet díler. De innen kikerülni sem igen lehet. Aki abba akarja hagyni, arra nagy veszély leselkedik. Azért, mert ebben az esetben nagy veszély vár a többiekre, a bent maradókra is. A kiszállás biztos megoldása: a halál.

– *Mennyire súlyos Nógrád megye kábítószeres fertőzöttsége?*

– Megyénk az egyik legjobb helyen áll e tekintetben. A közeli Egerben, Hatvan környékén előbb jelent meg a drog, és Heves megyében ma is nagyobb mértékben van jelen. Az eseti bűncselekmények száma talán nálunk a legalacsonyabb az országban, és ez jellemző a százezer lakosra jutó arányra is. Más szóval: Nógrád megye biztonságos országrész, az egyik legkevésbé fertőzött terület. Két dílercsoport alakult ki, részben a városok távolsága, részben a fizetőképes kereslet miatt: Salgótarjánban és Balassagyarmaton. A pásztói terjesztő be tud jönni Salgótarjánba, és

mivel Pásztóhoz közel van Gyöngyös, előfordul rivalizálás is. Rétság környéke inkább Pest felé orientálódik. S épp a főváros közelsége okozza, hogy a fertőzöttség elterjedt a megyében... De hogy konkrétumot is mondjak: Budapest, Miskolc diszkóiban ötven százalékos a fertőzöttség, nálunk öt százalékos volt, most olyan tíz körüli... A gyerekek korábban pszichés okok, tinédzserkori ilyen-olyan problémák miatt fogyasztottak kábítószer, ma ebből az okból egyre kevesebben, sokkal inkább szokásból, mert a diszkózás ezzel jár. Ahogy az emberek nyolcvan százaléka azt mondja a születésnapján: most akkor koccintunk; a tinédzser azt mondja: hétvége van, diszkóba megyek, Extasyt kell vennem. Tehát úgy gondolja, ez az élet velejárója. Csakhogy ez nagyobb probléma, mint volt a korábbi hétköznapi ivászata, mert ez nehezebben kezelhető, és fogyasztásnövekedést jelent.

– *A kábítószer-fogyasztás hatással lehet az ország bűnügyi helyzetére?*

– A statisztikának van egy passzusa: „kábítószer hatása alatt”, de ez még annyira kezdetleges nálunk, hogy a gyakorlatban alig jelenik meg. Nógrád megyében 2002-ben tíz ilyen bűncselekményről tudunk, míg 2003-ban 14-ről. Általában olyan mélységben nem vizsgálunk egy rablást, egy közlekedési balesetet, hogy megállapítható legyen a kábítószer alatti hatás. Ebből a szempontból nagyon torz képet mutatnak a statisztikáink. Emlegetik például a haláleseteknél, hogy ebben az évben 28-an haltak meg kábítószer-túladagolás következtében, csakhogy előfordult olyan eset is, hogy valaki az LSD hatása alatt kiugrott az ablakon, ő azonban az öngyilkosok statisztikájában szerepel. Odaírják ugyan, hogy a vérében milyen kábítószeret mutattak ki, de a szakértő egyértelműen azt nem mondhatja, igenis a kábítószer miatt tette... Egyébként már az első LSD-bélyeg elfogyasztásakor meghalhat az ember, ha a szervezete érzékeny. Van, aki három felestől a padlón van, míg más vígan ugrabugrál tőle... Másik esetet mondok. Szívelégtelenségben meghalt valaki, mert Extasy hatása alatt halálra táncolta magát... Vagyis sokkal több a szer halálos áldozatainak a száma, mint huszonnyolc... Manapság vannak olyan „jól nevelt” bűnözők, hogy hiába sejtjük, tudjuk, bűncselekményekből él, képes kimosni magát a lopás vádja alól, bíróság elé pedig csak igen megalapozott bizonyítékokkal állíthatjuk, ezt követeli a jogállamiság. Amerikában már kifinomodott az ügyintézés, eligazító a statisztika. Kimutatásaik szerint a lopások nyolcvan százaléka összefüggésbe hozható a kábítószerrel, az emberöléseknek pedig a hatvan százaléka.

– *Milyen embereknek ismerte meg a kábítószereseiket? Hogyan tudná jellemezni őket?*

– Abszolút könnyelműek. Beszéltem néhány volt függővel, elmesélték: kiraboltam egy embert, megvertem és elvettem tőle a pénzt, mert kellett nekem, de mi rossz van ebben? A kábítószeres nem érzi, hogy a másét veszi el. Önmagával szemben sem talál semmi kivetnivalót abban, hogy „hótt” mocskosan, maga alá csinálva döglik az aluljáróban. Ha megölne egy embert, s annak fájna, kit érdekel, neki szüksége volt a másik tulajdonára, és az nem adta. A kábítószeresek így fogják fel. Nem úgy gondolkodnak, mint mi, és mi sem tudjuk azt érezni, amit ők. El kell rettenteni, van, aki ezt mondja a környezetemben is. Én vitatkozom ezzel. Mert figyelembe kell venni, hogy a másik másképp reagál, mint te, vagy én, a 42 éves, kétgyermekes családjával. Plakátokat adtak ki, ilyen lesz mint heroinista, szürke, lesoványodott. A tizenéves lányok szobájuk falára rakták ki mintának. Majd viszem nekik a videofelvételt, íme, nézd, naponta ötször szúrja magát, már nincs vénája, tükörből szúrja magát, ide, mutatom nekik. Na végre valami! – mondta erre vagy

tizenöt gyerek. – Nemcsak dumál, hoz is valamit, végre vér! Kettő borzadva eltakarta az arcát, s az osztályból mindössze öt gyerek vélekedett úgy, hogy ez szörnyűség. A többségre nem tudtam hatni. Ez is azt bizonyítja, hogy nem magamból kell kiindulni, ha segíteni akarok, hanem az illető érzéseiből és gondolataiból.

– *Úgy vélem, alapvető munkaelvet fogalmazott meg, s erről jut eszembe: milyennek tartja a kábítószeres szakemberek munkamegosztását, együttműködését?*

– Sokat számítanak a személyes kapcsolatok. Sok a hiba a kábítószerügyek kezelésében. Nem a szabályozással van a baj, hanem az emberi gyarlósággal. Állandó a szakmai féltékenység, rendszeresek a szakmai átcsúszások. Én nem féltém a helyem, ezen túl tudom tenni magamat, ilyen az egyéniségem. Tudom, meddig terjed az én kompetenciám, meddig a másiké. A kábítószerrel foglalkozók nyolcvan százaléka olyat szeretne tenni, ami látványos, például kihoztam ezt a függőt, lám, embert csináltam belőle. Holott azt kellene látni: a bűnügyeseknek az a dolguk, hogy aki elköveti a bűncselekményt, azt üldözzék. És nem azt kellene mondani: rendőr kolléga, ezt az ügyet nem viszem be, mert a bíró úgysem fogja elítélni. Szerintem azt, aki fogyasztott, szívott, igenis oda kell vinni az ügyész, a bíró elé, és nem ítéletet fogalmazni helyettük, előzetesen. Ez azt jelenti, hogy szerintem nincs rendben az együttműködés. Persze, egyébként mondhatnám, hogy jó a kapcsolatunk az egészségüggyel, a szociális központtal, mert a rendezvényeken jól együtt dolgozunk, csak hogy a gyakorlatban nagyon zavaros ez az egész.

– *Hogyan lehetne jobb az együttműködés, és a drogozás elleni társadalmi küzdelem?*

– Emberi gyarlóságainkat kellene leküzdeni, és a célt helyezni előtérbe, az egyéni sikerek hajszolása és az érvényesülés elé. Igazi eredményt csak a keresletcsökkentéssel tudunk elérni, ez meggyőződésem. Tehát nem szabad feladni, üldözni kell, benne kell lenni a büntetőtörvénykönyvben: a dílereket el kell fognia a rendőrségnek. Nagy eredmény persze csak attól várható, hogy nem akarunk kábítószerrel foglalkozni. Hiába állít le az utcán minden második ember. Ha ilyen normarendszer alakul ki, akkor jó, a keresletcsökkenést így befolyásolhatjuk. A felvilágosítást ezért már a családban el kell kezdeni, kétéves kortól, amikor elkezd beszélni a gyerekek. Olyan erkölcsi értékrend kell, amely azt mondja mindenkinek: kábítószerrel nem szabad foglalkoznom.

– *Szépen hangzik, amit mond. Csak hát az ember sokszor azt látja, hogy nem a szép meg a jó érvényesül, hanem a hamis, a hazug, a csaló, s az él jól. A törvénytisztelő húzza a rabíját, és mindennapos szükségben, szegénységben telik el az élete...*

– Ha az állampolgár azt látja maga körül, hogy aki bűnözik, jobban él, akkor nagy a baj. Zavarban van az a gyerek is, aki tudja, mi a helyes. És mi, cselekvő felnőttek hozzuk zavarba, akik ezt a helyzetet akarva-akaratlan létrehoztuk. A bizonytalanság a legkártékonyabb érzés egy 14 éves gyerek számára. És itt most megint a megelőzés jut az eszembe, s látom nagy hibáját... Játsszunk el a gondolattal, vegyünk egy 500 fős iskolát. Ötven gyerek semmilyen körülmények között nem lesz kábítószerfüggő, mert olyan a személyisége, a családi háttere, és minden egyébe. Van ötven gyerek, aki az lesz, és már átesett az idevezető grádicsokon. Ott tanul még négyszáz gyerek, akiről nem tudjuk, melyik csoportba fog kerülni. Mit csinál a megelőzés? Abba a nagyon veszélyeztetett ötven gyerekbe öl mindent, közben a négyszáz kettészakadt a jó, illetve a rossz felé. Pedig ha rájuk fordítottuk volna az energiát, ez nem így történne. A rehabilitáció tapasztalatai talán nem véletlenül

sikertelenek: tíz rehabilitált közül nyolc két éven belül visszaesik, és csak kettőre mondhatjuk, hogy visszaállt a normális élete.

– *A társadalom többsége talán ezért is áll a kábítószer ellenzők oldalán, még ha nem is megy ki az utcára fütyülni, kerepelni. Az állam vezető intézményei és tisztségviselői viszont mintha nem kellő eréllyel hallatnák a hangjukat ebben a kérdésben. Mit jelezhet ez? Tehetlenséget, félelmet, vagy valami mást?*

– Nem tudom. De azt látom én is, hogy a társadalom többsége a kábítószer ellen van, és nem látom, hogy az országgyűlés, a kormány határozottan kiállna, képviselné a társadalom többségét. Felmérések készültek szerte a világban: a szomszédod alkoholista, rablógyilkos, vagy kábítószeres, melyiket fogadnád el a legkevésbé? Mit gondol?... A kábítószeresre szavaztak az emberek. Inkább egy gyilkos legyen mellettem, mint egy kábítószeres, mondják. Mert a gyilkos tiszta képlet: tudjuk, hibázott, de a kábítószeres kiszámíthatatlan, nem látja, hogy hibát tesz. A kábítószerfüggő számára nincs sport, nincs másik ember, nincs tisztaság, becsület, csak az anyagról tud beszélni. A nap huszonnégy órájában csak az anyag létezik számára. Senki nem érdekli, semmi nem fontos. Abszolút semmi. Lakást vesznek neki, és elúszik a lakás. Számára egyetlen valóság van: beszerezni és beadni az anyagot; „ez milyen anyag, milyen volt, neked milyen van...” és kezdődik az egész mindig előlről. A kábítószerfüggő emberek számára az anyag az élet.

*

A törvényeket politikusok alkotják, kicsit mindig utána kapaszkodva a valóságnak. A törvények, minthogy emberi alkotások, vitathatóak, megváltoztathatóak. Persze azok, akik a törvények végrehajtásáért és betartatásáért, illetve a törvénysezők elítéléséért, vagyis a szankcionálásért felelősek, nem vitatkozhatnak, nekik érvényt kell szerezni a törvénykönyvnek, alkalmazniuk kell a jogszabályokat. A demokráciában természetesen lehet személyes véleményük, de ha ez az egyéni értelmezés gyakran tér el a paragrafusoktól, az szerencsétlen, sőt kifejezetten káros helyzet, mert nagymértékben hátráltatja a bűnüldözést és az igazságszolgáltatást.

A törvénycikkek akkor jók, ha könnyen áttekinthetőek, egyértelműek, ha megfelelnek az adott kor szellemének, a mindenkori valóságnak, az erkölcsnek és a társadalom igazságérzetének. Ha túl sok az ilyen-olyan átformálás, a módosítás, az nemcsak a hétköznapi embereknek okoz gondot, hanem az ítélezőknek is, és gyengíti a jogbiztonságot, a rendőrség és a bíróságok iránti bizalmat.

A jogalkalmazó nem lehet zavarban, hogyan értelmezze az „írást”. A politikának ebben minden lehetséges eszközzel támogatnia kell. Néha azonban komolyan úgy találja az ember, „üvegzséb törvény” meg egyéb jól hangzó szlogenek dacára, hogy politikusaink még a tőlük telhetőt sem teszik meg az általános tisztánlátás érdekében, és nem kibogozzák, hanem éppenséggel összekeverik a szálakat. A nyílt szókimondásnak, az egyenes beszédnek mintha maga a jogalkotó – illetve a személyiségi jogok nem igazán ésszerű, mint inkább álszent, körmönfont célzatú alkalmazása – volna a legnagyobb kerékkötője. Olykor mintha egyéni és szűken vett csoportérdekek hálójában vergődne napjaink igazságszolgáltatása. Nagy visszhangot kiváltott sikkasztási ügyek húzódnak el hosszú éveken keresztül, és érnek furcsa – ha viccelődni volna kedvünk –, mondhatnánk: mulatságos véget. Következésképp különösebben nem csodálkozom azon, hogy az igazságszolgáltatás dolgozói, bár rendkívül készségesnek mutatkoztak, óvatosan fogadták érdeklődésemet,

és beszélgetésünkben mindvégig megpróbálták kerülni az egzakt, tételes megnyilvánulásokat.

Amikor a rendőrség, saját megítélése szerint, kellő bizonyítékokkal felderített egy bűnesetet, azt vádemelési javaslattal átküldi az ügyészségnek, ahol az állam képviselője, az ügyész eljár a közösség, a társadalom védelme érdekében.

A Nógrád Megyei Főügyészség tehát a rendőri szakasz után kapcsolódik be az igazságszolgáltatás ügyfolyamába. A nógrádi ügyészek először 1994-ben emeltek vádat „visszaélés kábítószerrel” bűncselekmény tárgyában. Az adott évben maradt is ez az egyetlen eset, míg 1995-ben és 1996-ban nem vittek ügyet a bírósághoz; 1997-ben hat esetet regisztráltak. 1998-ban a vádemelések száma négyre mérséklődött, a következő évben viszont több mint háromszoros növekedés következett be, egészen pontosan: a bíróságnak átadott ügyek száma tizenhárom volt. Egy évre rá, 2000-ben 14, 2001-ben 22, 2002-ben 14 visszaéléses bűncselekmény ügyében emeltek vádat.

Érdemes lenne egyszer valakinek elgondolkodni azon, hogy a bíróság elé került ügyek száma és a kormányváltások között van-e valamilyen összefüggés, s ha van, miféle. 1994-ben a győztes Magyar Szocialista Párt a liberális szabad demokratákkal alakított kormányt, 1998-tól a Fidesz Magyar Polgári Párt, illetve Szövetség a Magyar Demokrata Fórummal és a Független Kisgazdapárttal kormányzott, s 2002-ben újra az MSZP-SZDSZ koalíció nyert, ami azt jelenti, hogy négyévenként változott a kormányzati stratégia, jelentős befolyást gyakorolva a kábítószerrel való társadalmi gondolkodásra, az egyéni hozzáállásra és igazságszolgáltató magatartásra egyaránt.

Az ügyészségi statisztikából hiányoznak a rendőrségnek pótnyomozásra visszaadott ügyek. Messzemenő következtetések levonására nem alkalmasak a rendelkezésünkre álló adatok, annyi azonban szembetűnő, hogy amióta dokumentálja ezt a bűnügy-típust az ügyészség, azóta szaporodnak a bűnesetek, esetenként ugrásszerűen. A kiugrások a nemzeti-konzervatív-keresztény kormányzati szakaszhoz köthetők, más szóval egy, a kábítószer-terjesztés és -élvezet visszaszorításában elszántabb és aktívabb drogpolitikai elmélethez és gyakorlathoz. Kitűnik az is, hogy a kormányváltások évében lényegesen csökkentek az esetszámok, ami a bűnildöző szervek természetes reakciójával, az óvatossággal, a kivárással magyarázható.

A bűncselekmények szankcionálását a társadalmi munkamegosztás a bíróságokra bízta. A bírák csak akkor foglalkoznak érdemben egy ügygel, ha az ítélethez elégséges bizonyítékokat látnak. Ennek megítélése egyéni és társadalmi meghatározottságú egyszerre, tehát politikai és erkölcsi tényezők egyaránt motiválják. Egyébként a vádképességet mérlegelik a rendőrök és az ügyészek is, s mindig a legjobb meggyőződésük szerint kerül egy ügy a következő igazságszolgáltatási szakaszba. A rendőrnek érdeke a minél alaposabb feltárás, mert erkölcsi és anyagi elismertsége az ügynevezett vádképes ügyeinek a számától függ. A vádképességet az ügyész állapítja meg. De a következő szakaszban is előfordulhat, hogy egy adott ügyet eltérően ítél meg az ügyész és a bíró, jelesül az előbbi szerint vádképes a cselekmény, az utóbbi szerint nem.

A bíróságok háza tájáról nincsenek adataink. Balassagyarmaton a kollégiumvezető bíró nem rendelkezik aktuális információval a vádképes megyei kábítószeres

ügyekről. Decentralizált a statisztika. Annyit azonban megtudtam, hogy a „visszaélés kábítószerrel” bűncselekményben az első ítéletet 1995-96-ban hozták; s a kifejezetten Nógrád megyei ügyek eddigi száma tíz körül van; és jelenleg is folynak perek.

Nógrád megye egészében véve nem tartozik a bűnügyileg komolyan fertőzött területek közé, erősítik meg a rendőrségi állítást. Ritkák a nagy port kavaró bűncselekmények. A rendszerváltás utáni évek pásztói géppisztolyos, maffia-szerű leszámolója – ez volt Magyarországon az első ilyen jellegű bűneset – a ritka kivételek közé tartozik. Nógrádban a vagyon elleni bűncselekmények dominálnak, és jelentős mértékű a „megélhetési bűnözés”. Ez a szegénységből, az emberek kilátástalan helyzetéből következik. S miközben törvénytisztelő állampolgárként egyfelől elégedettek lehetünk szűkebb pátriánk bűnügyi jellemzőivel, látnunk kell, hogy a romló országos tendenciáktól nem mentes a mi régióink sem. Egyenesen fogalmazva: Nógrád megyében is drámai mértékben megnőtt – önmagához képest különösen – a bűnözés. A büntető bíró két okot említ ennek indoklásául: a nyitott politikai rendszert (vagyis ugyanaz játszódik le Magyarországon az eltelt másfél évtizedben, mint ami lejátszódott korábban Nyugaton) és a világútlevelek bevezetését (azaz megnyíltak a határok a tisztességtelen emberek, a szervezett bűnözők előtt is). S micsoda csúf grimasz: mindkét ok a polgári demokrácia térnyerésével kapcsolatos. Mintha éretlenek lennénk a szabadságra, mintha bizonyos köröknek – ebből eredhet a passzivitásuk – érdekük lenne, hogy az egzisztenciális biztonságot veszített milliók megutálják a demokráciát. Bár felmerülhet olyan gondolat is, hogy az a politikai struktúra, amelyikben most él a magyar társadalom, igazi demokrácia-e. Bibó István-i megközelítésben biztosan nem, mert szerinte demokrácia ott van, ahol nem félnek az emberek...

Bíró beszélgetőpartnerem a kábítószerügyet a focihoz hasonlítja: mindenki azt hiszi, ért hozzá, következésképpen szenvedélyesen kritizál. A fogyasztás, a terjesztés, a kezelés és ítélkezés témáit a politika bevitte a köztudatba, s az emberek többsége ezt követően már politikai szempontból foglalkozik velük. Ez is átpolitizálódott a végeláthatatlan pártcsatározások során, mint annyi más a mai Magyarországon. Esetenként nem is mindig a lényegről beszélünk, nem is mindig a probléma megnyugtató rendezésére fordítjuk energiáinkat, hanem ennek az átpolitizálással mesterségesen kialakított helyzetnek, ennek a torzképnek a fenntartására. Ahogyan a politikusok hozzányúlunk a drogtémához, azzal választókat lehet nyerni. Legalábbis így gondolhatja több politikus.

A hatályos magyar törvényi szabályozás nemzetközi jogi alapokon áll. A magyar állam csatlakozott az 1961-es New York-i egységes kábítószer és az 1971-es bécsi pszichotróp anyagokra vonatkozó egyezményhez, melyek előírják büntetendő cselekménnyé nyilvánítását a kábítószerrel való visszaélésnek. Ugyanakkor a magyar büntetőtörvénykönyv nem határozza meg a kábítószer fogalmát, s ennek egyenes következménye, hogy a szó használatában különbségek vannak. Általánosan elfogadott meghatározás azonban, hogy minden olyan anyag kábítószer, amely az agy, illetve a központi idegrendszer működésének befolyásolása által természetellenes változást okoz a szervezetben, és hozzászokást válthat ki.

A törvényi szabályozás változásait szakmai precizitással taglalja a kollégiumvezető-bíró. A „kábítószerrel visszaélés” bűncselekmény alaptörvénye 1978-ban született, ez a

IV-es törvény, s 1989-ig stabilnak tekinthető a Btk. Ekkor azonban felgyorsultak a politikai és társadalmi változások, és az átalakulás természetesen érintette a „corpus jurist” is. Még a kommunista időszakban megkezdődött a változtatás, a népköztársaság utolsó, Németh Miklós vezette kormánya által, és folytatta az első szabadon választott, rendszerváltó kabinet, Antall Józseffel az élen. A helyzettel függ össze, hogy a cselekmények minősítése nem bírósági, hanem jogpolitikai akaratra változott, és általában enyhültek a büntetések. Az országgyűlés – szükségszerűen és indokoltan – több mint négy tucatszor nyúlt hozzá a Btk.-hoz, s koncepcionálisan, tehát mélyrehatóan mintegy öt-hat esetben. Az 1978. évi IV. törvény jelenleg is hatályos, egyes fejezeteit azonban – például a gazdasági bűncselekményekről szóló 18. fejezetet – a törvényhozó teljesen átrajzolta. 1997-ben a jogpolitikában elkezdődött egy súlyosító – azaz szigorító – tendencia, mert szaporodtak a bűnesetek. Ez a szemlélet érvényesült a kábítószeresítés megítélésének a gyakorlatában is. A Btk. 1999-es tavaszi módosítása a büntetéskiszabást érintette: irányadóvá tette a középértéket. A bírák általában nem lelkesedtek érte, ugyanis adott esetben át kellett lapozniuk minden ítéletet, amely Magyarországon 1878 óta, a Csemegikódex, azaz az első magyar büntetőkönyv alapján megszületett, és egyúttal pluszindoklást is jelentett, mert a középértéktől való eltérést indokolni kellett. Addig viszont a törvényhozó által megszabott keretek között a legjobb tudása és belátása szerint, szabadon ítélezhetett a bíróság. Az újabb módosítás 2003 tavaszán történt, eltörölte a középértéket, és nagyobb teret adott az elterelés intézményének (eleddig csak a függők vehették igénybe).

A legfrissebb fejlemény, hogy az Alkotmánybíróság 2004. december közepén pár – egyes balliberális körök által enyhítésként ünnepeelt – parlamenti módosítást megsemmisített. E döntésből logikusan következik, hogy senkinek sincs alkotmányos joga a kábítószer-használathoz, a mesterséges mámorhoz. És talán mondani sem kellene: az alkotmánybírósági állásfoglalást igen fanyalogva fogadták a szabadgondolkodású társadalmi-politikai körök, s dühükben megpróbálták kikezdeni a legfőbb társadalmi testület kompetenciáját és pártatlanságát.

A jogászokkal folytatott beszélgetéseimben szóba került, hogy a Btk.-ban tapasztalható enyhülés és szigorítás tendenciái az éppen regnáló kormányok jogfilozófiai és jogpolitikai gondolkodásából következnek. Az egyik meghatározó politikai erő szerint a társadalom érdekei állnak a középpontban, ezért a közösségi értékeket nem sérthetik a személyiségi jogok és a személyes törekvések, a másik fél szerint viszont az egyéni szabadságjogok helyezendők előbbre. Beszélgetőtársam véleménye szerint koránt sincs olyan nagy különbség a két fél kábítószeréről alkotott felfogása között, mint amilyent a közvélemény feltételez és hangoztat, legfőképpen a szenzációhajász média gerjesztő rohamai következtében. Az igazán veszélyes bűncselekményeket mind a szociálliberális, mind a konzervatív-keresztény oldal kormányzata életfogytiglannal bünteti.

Őszintén taglaltuk az ítélezés problémáit, mindazonáltal úgy éreztem, kerek pereg fel kell tennem a kérdést: hogyan látják helyzetüket a bírósági dolgozók, milyen gondokkal kénytelenek nap mint nap megküzdeni a bírák?

Feleletkezdésként képszerű választ kaptam: a bírósági alkalmazottak a paragrafusok által gúzsba kötve, a politika, a közvélemény és saját maguk lelkiismeretének örlökövei között egyensúlyozva cselekszenek. Hétköznapi szinten fogalmazva,

arról van szó, hogy a sokszori módosítások következtében szinte átláthatatlan a törvényi szabályozás – és a legnagyobb gondot éppen ez jelenti. Ma kevesen ismerhetik teljesen a szabályozást, ezért állandóan mankókra kényszerül az ítélkező. A jogállamiság egyik eleme, hogy a cselekmény megítélésében az elkövetéskor hatályos törvényt kell alkalmazni, csak hogy figyelembe kell venni a jelenkori szabályokat is, mert ha az elbíráláskor a cselekmény nem minősül bűnnek, vagy kedvezőbb elbírálás alá esik, akkor az utóbbi szempont szerint kell ítélkezni. A törvény több típusú magatartást fogalmaz meg, például: kábítószer behoz, fogyaszt, természetstb., s ezekhez a cselekvésekhez differenciált büntetéstételeket rendel, tehát ezeket is pontosan kell meghatározni. Más megítélés alá esik, ha 18 éven alulinak adnak át kábítószer. Az eseteket össze lehet vonni többrendbeli cselekménnyé, s így már halmazati, tehát súlyosabb büntetés szabható ki. Mindebből látható, a differenciálás jó is, meg rossz is, hiszen számos értelmezési kérdést vet fel, és máris megvan a feszültség az igazságszolgáltatás résztvevői között. Látni kell mindenkinek, fogalmazza meg a bíró (is): a kábítószer-kereskedelem óriási üzlet, és az ügyekben sajnálatosan sokszor háttérben maradnak az igazi terjesztők, a nagy bűnösök.

A kollégiumvezető-bíró két kábítószeres ügyben ítélkezett eddig. Igyekezett a legjobb teljesítményt nyújtani, ami másképpen fogalmazva azt jelenti: eljárása bravúros alkalmazkodás volt, egyfajta – drótháló nélküli – kötél tánc. A díler kapta a legsúlyosabb büntetést, három év börtönt. A fogyasztó fiatalokat próbára bocsátotta. Az ítélet megfelel a társadalom igazságérzetének: igazi fenyegető veszélyt valóban a terjesztés jelenti, míg a fogyasztó sokak szemében áldozat.

A büntető bíró – s véleménye szintén sokak felfogásával megegyezik – nagyon szerencsétlen dolognak tartaná, ha bizonyos kábítószereseket legalizálnának, mert akkor megítélése szerint (is) növekedne a fogyasztás, illetve ő sem rokonszenvez azzal a kormányzati megoldással, hogy mind több adóforintot fordítanak a kábítószeresek kezelésére.

Fogytán a szónak, megtudakoltam, mi a bíró személyes szakmai kívánsága. Válasza logikus, mindamellett kézenfekvő: nagy szükség lenne a minél határozottabb és egyértelműbb szabályozásra, a stabilabb Btk.-ra. Olyanra, amely két év (!) múlva is gond nélkül hatályos.

Végül beszélgetőpartnerem nem hallgatta el fájó tapasztalatát sem: a bíróságokkal szembeni – esetenként nagyfokú – szociális bizalmatlanságot; ezért nem is kívánta, hanem kifejezetten kérte: bízson a társadalom jobban a bíróságokban.

*

A díler-történetek mögött – legalábbis szűkebb pátriánkban – sokszor ugyanolyan családi tragédiák húzódnak meg, mint a drogfogyasztókéban. Személyüket és tevékenységüket, a dolog természeténél fogva, a legnagyobb titok övezi. Rendszerint csak sejteni lehet, bizonyos külső, illetve viselkedési jelekből, hogy valaki közejük tartozik. S ha már valami biztosat is tudunk a díleréről, akkor neki régen rossz: elcsúszott a banánehéjon...

Jó eszű, gyors beszédű, sármos férfi, túl az ötvenen is. Évtizedekig megszállottan gyűjtötte a női skalpokat. Mindenáron be akarta bizonyítani, legfőképpen talán önmagának, van olyan, mint más... akár külön is. Jól jövedelmező italboltot vezet, forgalmas helyen. Vidéki lányt vett feleségül, tanárnőt; van egy húsz év körüli fiuk. Gondtalan, boldog... lehetne... ha egyetlen szemefénye, örököse: a „kisfia” nem

szokott volna rá a kábítószerre. Mindent megadott a srácnak, ezért ma már minden beavatkozás – fejmosás, apai szigor, könyörgés, ajándék, pénzigéret – hatástalan. Semminek sincs foganatja. Bár olykor, mintha... Időnként a fiú elhiteti a szüleivel, a drog már a múlté. Csak amikor az apa elmegy a spiritiszta beszélgetésekre – úgy két-háromhavonta rendszeresen „elbeszélget” halott édesanyjával vagy az örangyalával –, akkor dől össze a hazug ábrándvilág. A szellemek ugyanis – ezt minden spiritiszta hirdeti – nem hazudnak. Otthon persze a fiú először tagad, végül beismeri, továbbra is él a szerrel. És ez így megy évek óta. Pedig sokra vihetné a gyerekek. Megvannak hozzá az eszközök: a normális családi háttér, a pénz és minden más anyagi; a szülőktől örökölt intelligencia és ész, megnyerő megjelenés. Csak hát tanulni kellene. Hosszabb ideig azonban nem tudja lekötni a figyelmét semmi, csupán az eltitkolt „csodaszer”. Friss és kicsattanó lehetne, akár az alma, a drogos fiú azonban gyakran fáradt, erőtlen és kedvetlen. Zörög rajta a ruha, szárad a bőre. Huszonkét évesen fogást talált rajta az öregedés.

Huszonéves fiatalember, ugyanazon a lakótelepen laknak, ugyanabba az iskolába jártak pár év különbséggel. Ők hárman egy galerit alkottak. Tipikus, kétgyermekes lakótelepi családból valók. Az egyik édesanyja eladó a zöldséges boltban, a másiké könyvelő, a harmadiké úgynevezett főfoglalkozású anyja. Az apák több-kevesebb sikerrel keresik a pénzt, elég sűrűn szűnik meg a munkájuk; az egyik üveggyári munkás, egy ideje éppen munkanélküli, a másik szabadúszó fényképész, a harmadik háztartásigép-szerelő, amolyan ezermester. A srácokat az unalom és a buli hozta közel egymáshoz. Hét végén kitörtek a panellakás szorításából, és királynak érezték magukat. Megkóstolták a füvet, majd jött a többi: a bélyeg, a tabletta, a heroin. Aztán valaki – minthogy látott a fiúkban fantáziát –, felajánlotta nekik, természetesen külön-külön, a drogterjesztés lehetőségét. Mindhárman elfogadták. Ügyesek voltak, jól kerestek, gyarapodtak. Minimálisra korlátozták saját fogyasztásukat; mindig tudták, mit mikor, miért vesznek be, a terjesztésre összpontosítottak. Három évig ment az üzlet simán. Akkor az egyikükre valamiért felfigyelt a rendőrség. Nem szóltak, csak körülötte forgolódtak, s így kerültek látókörbe a barátok is. A fiatalok kezdték egyre rosszabbul érezni magukat. Tavasszal történt, péntekre virradóra. A dílerék gépkocsijukkal végigszántották az egyik gyár tizenöt méter hosszú díszkerítését, majd nekiütköztek egy vasbetonoszlopnak. Ripityára tört az autó. Az emberek azt beszéltek, intézkedni akaró rendőrök elől menekültek, alkalmasint óránként 130 kilométert meghaladó sebességgel, át a város főutcáján. Az összetört autó láttán hihetetlen, hogy csak egyikük számára fejeződött be a földi pályafutás. Ketten felépültek, igaz, teljes értékű ember már egyikük sem lesz. Az egyik fiatalember mind a két lábára lebénult, és a jobb kezét sem tudja akarata szerint mindenre használni; a másiknak szép, ifjú arcát csúfította el az ütközés, és jól észrevehetően húzza a bal lábát.

Egy harmadik eset... A büszke szülők élsportolót kívántak faragni a fiaikból. Nem látszott akadálya. A valamikor jól focizó apa gyerekeit a sízés vonzotta, és helytálltak országos versenyeken is. Rendszeresen az élmezőnyben végeztek, egyikük még korosztálybajnokságot is nyert. Versenyekre elkísérve a fiait, az apa nem ivott. Később pótolta. Túl jó, túl népszerű orvos volt. Az ajándékba kapott márkás italokat végül is valakinek meg kellett inni. Foglalkozási ártalomként lett az alkohol rabja. Hosszú ideig tudta leplezni. De az idő, a rendszeresség és a mennyiség elvégezte

a maga dolgát. Az adjunktus úr alkalmazásának huszadik évfordulóját még megünnepelte a kórházi osztály, jó fél év múlva azonban útilaput kötöttek a talpára. Háziiorvosként dolgozott tovább. Két hónap múlva piás ügye kerekedett. A kollégák segíteni akartak rajta, és állandó ügyeleti helyettesítéssel bízták meg, remélve, a készenlét leszoktatja a túlzott italozásról. Vágyálom maradt. Az orvosnak el kellett hagynia a családját, a megyét. Egy év múlva azonban visszakönyörögte magát a régi ügyeletbe. Akkor már súlyos beteg volt. S továbbra is párhuzamosan futottak az események. Ahogyan az apa egyre lejjebb csúszott a hierarchiában és a mindennapokban, úgy kanászodtak el a fiai, s egyre gyatrábban síeltek, míg végül felhagytak a versenyszerű sporttal. A tehetségesebb, a kisebbik fiú zuhant mélyebbre. Még aktív versenyző korában italfogyasztáson kapták, az LSD-bélyegek árusítását viszont nem tudták rábizonyítani. Az ismerősök körében ekkor kezdték emlegetni az alma és fája közmondásos hasonlatot. A fiút valahogyan beszervezték dílernek, s kiváló családi indíttatásának és kiterjedt sportos kapcsolatainak köszönhetően, gyorsan és jól illeszkedett be a terjesztőhálózatba. Tekintély lett, helyi viszonylatban mindenképpen az. A banánhéj azonban ott hevert az ő lába előtt is, és tudjuk, ha az a héj ott van, akkor azon egyszer el is csúszik az ember. Két és fél év börtönbüntetést mértek a gyerekre. Nem sokra rá az apa halálhírét hozta a megyei újság. Nem volt még hatvan. De micsoda blamázs volt az a temetés! A díler fiút rabomillal hozták a helyszínre, egyenesen a büntetés-végrehajtási intézetből. A ravataltól kissé távolabb, két smasszer közé ültették le, összebilincseltek kezekkel. Népművelő, pedagógus édesanyja méltányosságból annyit elért, hogy a szertartás után tíz percet beszélgethetett vele a rabkocsiban.

Szerencsésebbnek mondhatják magukat azok a fiatalok, akiknek ügyében felmentő ítéletet hozott a Salgótarjáni Városi Bíróság. Tanulságos, napjaink társadalmi-politikai-igazságszolgáltatási bizonytalanságára jellemző az alábbi ügymenet: „Az első rendű vádlottat, S. Zoltánt és a harmadrendű vádlottat, B. Gábort egy-, illetve kétrendbeli kábítószerrel visszaélés vétsége miatt a bíróság egy évre próbára bocsátotta mint fogyasztókat, míg a másodrendű vádlottat, P. Tamást felmentette a kábítószerrel való visszaélés büntette miatt emelt vád alól... Bizonyított tény, hogy eltérő környezetben és eltérő mennyiségben mindhármuk lakásán és autójában találtak elenyésző mennyiségű kábítószeret. Az elsőrendű vádlott elfogásakor háromfajta drog volt nála, melyről állította: 18 ezer forintért Budapesten vette, saját fogyasztásra a többi adag kábítószeret. A bíróság ítélete szerint lehetséges, hogy S. Zoltán értékesíteni akarta a szert, de mindez nem nyert bizonyítást. A vád szerint 2002-ben P. Tamás ismeretlen helyen, ismeretlen személytől, ismeretlen eredetű kábítószeret vásárolt, melyet később S. Zoltánnak terjesztés céljából átadott, ő pedig a drogot a lakásában tartotta. A bíróság rámutatott: a nyomozó hatóság nem vizsgálta, hogy valós lehet-e B. Gábornak az az állítása, hogy S. Zoltán és P. Tamás több tucát alkalommal, összesen mintegy 100–150 ezer forint értékben ingyen adott át neki marihuánát, s azt ő fél év alatt elfogyasztotta, noha saját vallomását alapul véve az majdnem három évre elegendő lett volna. Ráadásul B. Gábor az első öt kihallgatáson még tagadta, hogy kapott volna S. Zoltántól kábítószeret, illetve, hogy tud arról: a barátja terjeszti is a drogot; majd később az ellenkezőjét vallotta, s a változtatásnak nem adta indokát. Az ítélet szerint nem lehet kizárni, hogy az első és a harmadrendű vádlott foglalkozott kábítószer-terjesztéssel, de kétséget kizáróan

megállapítani sem, mert bár a vádlottak védekezése nem volt mentes ellentmondásoktól, a terhelő vallomások sem hitelesek, s ezért konkrét bűncselekmények elkövetése nem bizonyítható.”

*

Neve van a szakmában, nem csak szűkebb környezetében. Sokan köszönhetik neki megváltozott – szebb és jobb – életüket. Dr. Kadosa Ildikó, a balassagyarmati Dr. Kenessey Albert Kórház addiktológiai és rehabilitációs osztályának vezető főorvosa tapasztalata több évtizedes, szakértelme és véleménye megkerülhetetlen. Az addiktológiai fekvő részleg 75 ágyas, kihasználtsága éves viszonylatban hullámzó, de mindenkor jelentős. A beutaltak között általában egy-három személy a kábítószerbeteg. A főorvos asszony adatai szerint a magyar lakosság 8,6 százaléka alkoholbeteg, a drogbetegek száma viszont ismeretlen, mert – mint másoktól is hallhattuk – a kábítószeresek nem szívesen jelentkeznek az egészségügyi ellátásban. Az alkoholbetegek számát a Jellinek-formula szerint számolják ki, vagyis a májzsugorban elhaltak száma szerint. Ilyen viszonyítási alap nincs használatban a drogbetegekre vonatkozóan.

– *Mind az alkohol-, mind a drogbetegek kezelése tetemes összegbe kerül. Tapasztalata szerint mennyibe?*

– A drogbetegek kezelési költségét pontosan nem ismerem, de feltételezem, nem haladhatja meg az alkoholbetegekét, mivel az utóbbiak általában jóval idősebbek, és sok szövődményük van, s ilyenkor a kezelésük már igencsak költséges... A betegek aktív felvételét az úgynevezett HBCS alapján finanszírozza a társadalombiztosítás, vagyis a diagnózistól függően állapítják meg a kórház számára térített összeget, amely bizonyos idő elteltével változni szokott. A megállapított összeg a minimális ápolási időtől – alkoholfüggőség esetén ez négy nap – a felső határnápig – ami negyvenöt nap – ugyanaz, jelenleg 75 353 forint egy ápolási esetre. Ehhez hasonlóan, itt négy naptól hatvan napig, a drogbetegekért is fizetnek térítést, de ez kisebb összeg: 68 314 forint. A rehabilitációs ágyon naponkénti finanszírozás történik, szakterülettől függően; ez az összeg az addiktológián naponta 6 240 forint.

– *Ezt az adófizetők pénzéből fizetik, holott ez „önként vállalt” betegség. Ön szerint nem visszatetsző dolog ez?*

– A betegek gyógykezelése nem az adófizetők pénzéből történik, hanem a társadalombiztosítás finanszírozza. Magyarországon azt is gyógykezelik, aki semmiféle biztosítást nem fizet, mert az ellátás állampolgári jogon jár mindenkinek... Ami pedig az „önként vállalt” betegség gondolatát illeti, nem vezet sehova, minthogy a betegségek jelentős része önként vállalt. Például a dohányzásból eredő hörghurut, tüdőrák, érszűkület, a kövérségből eredő cukorbetegség, magas vérnyomás, a túlhajtott életmódból, a kielégíthetetlen szerzési vágyból következő különböző lelki és keringési betegségek, akár az infarktus, a laza nemi erkölcsből következő nemi betegségek és életveszélyes szövődmények, a túlzott sportolásból eredő ficamok, törések... Remélem, ezután belátja, mit jelent az „önként vállalás”... Úgy vélem, mindenkor a társadalom teherbíró képessége és szemlélete szabja meg, mit tud vállalni tagjai érdekében.

– *Hogyan kezelnek ma egy kábítószerfüggőt? Miből áll a kezelés?*

– Beszéljünk inkább a drogfüggőkről, mivel a kábítószeresek csak a drogok egy részét jelentik. A drogbetegek túlnyomó része ambuláns kezelésben részesül, ha egyáltalán fordul valahová. A gyógykezelés a fogyasztott szerektől függ, tehát nem

általános. A kezelés lehet önkéntes, vagy úgynevezett elterelés hatósági kezdeményezésre. A drogfogyasztónak orvosi vizsgálat alapján kell drogambulanciára, vagy megelőző-felvilágosító szolgáltatásra járnia. Az elterelésért a térítést a TB vállalja. A rendelet szerint, úgy emlékszem, hétezer forintot fizet az államkassza egy személy után abban az esetben, ha fél éven át kéthetente megjelenik az illető személy a két-két órás foglalkozáson. Az idő rövidsége miatt még nem ítélték meg, mennyire hatékony gyakorlat ez. A bíróság egyébként csak azt kérdezi, hogy az illető az előírás szerint járt-e a számára előírt találkozásokra.

– *Praxisában számos súlyos és tragikus eset is előfordult. Ön szintén azt tapasztalja, hogy egyre fiatalabb korban nyúlnak tiltott szerekhez az emberek?*

– Az eddigi legfiatalabb Nógrád megyei betegem 12 és fél éves volt. Budapesten a VIII. kerületben már drogfogyasztók lehetnek akár nyolcévesek is. Az általam vezetett osztály betegtörténete szerint általában 15–17 éves korban kezdik a drogfogyasztást, és 20–24 éves korban kerülnek hozzánk, néha harmincas éveikben, s fiúk-lányok vegyesen. Nagy részük egészségesen született, bár a családi háttérük sokszor, főleg lelkiileg, igen károsító. Némelyik még főiskolára, egyetemre is jár. Ők jelentik a jövőt. Nem sajnáljuk a pénzt semmilyen emberi lénytől, aki rászorul, bármennyire is kilátástalan a kezelésük... Nem gondolja, hogy értük, a drogbetegekért is kell áldoznia a társadalomnak... a magunk érdekében is?

– *Az utóbbi időben kezdenek emlegetni egy hatásosnak mondott ellenszert: az ibogát. Egzotikus növény, bennszülött törzsek alkalmazzák, állítólag könnyen, mellékhatások nélkül szoktat le a kábítószerrel...*

– Nem ismerem az iboga növényt. Magam csak olyan szert alkalmazhatok, amely az orvosi gyakorlatban engedélyezett. A drogok között sokféle hatású szer van, ezért azt gondolom, hogy egyféle növény, nevezetesen az iboga csak bizonyos esetekben hathat.

– *Egyes társadalmi körök propagandát folytatnak a drogok közötti különbségek elfogadtatásáért, sőt némelyik használatának törvényesítéséért. Az orvos hogyan tesz különbséget könnyű és nehéz drog között?*

– Orvosi szempontból nincs könnyű vagy nehéz drog, ez laikus fogalom. A fű hatóanyagának, a kannabisznak is van receptora az agyban, s ugyanúgy közvetlen módon hat, mint számos más drog. A kannabisz egyszeri hatása sokban hasonlít az ittasságra, ezért a közlekedésben is igen veszélyes. A tartós kannabisz fogyasztás ugyanakkor az első állomást jelentheti az egyre súlyosabb drogkarrierben, bár nem feltétlenül. Tartós fogyasztása személyiségkárosodást, a tanulási folyamat zavarát okozhatja, és egy-két év alatt kialakulhat az a motivációs tünetegyüttes, az érdektelenség. Tehát senkinél sem kívánatos a fogyasztás, a tanuló ifjúságnál a legkevésbé.

– *Úgy értsen tehát, hogy a marihuana legalizálása ellen foglal állást?*

– Visszakérdezek: nem elég az alkoholizmus népbetegség szintű elterjedtsége; nem hal meg elég ember a dohányzás következtében?... Miközben egyre csökken a születésszám... Ezek után én is megkérdezem: Ön legalizálná a marihuánát?...

*

Egy nyugdíj előtt álló tanár „prüszkölései” – avagy akinek már nincs veszíteni-valója:

– Iskolánk a legutóbbi időkig a „béke” szigete volt. A tanulói rendbontások nem lépték túl a hagyományos kereteket, 2002 óta azonban csaknem havonta, szinte

menetrendszerűen történnek rendkívülinek nevezhető események. Tanártársaimmal egyetlen nap sem lehetünk biztosak abban, hogy megússzuk plusz idegesség nélkül. Azt jóval régebbtől, karakteresen legalább egy évtizede tapasztaljuk, hogy évről évre gyengébb felkészültségű gyerekek jelentkeznek továbbtanulni az iskolánkba. Sok tanulónk olvas döcögősen, hadd ne mondjam: makogva, sok ír ákom-bákomokkal, rengeteg helyesírási hibával, és sokan számolni sem tudnak a kívánt színvonalon. Persze bánná is az ember, ha nem nálunk kéne nekik megtanulni valamilyen szakmát, vagy nem itt kellene leérettségizniük. Türelmetlenek a diákjaink; szinte szünet nélkül szövegelnek, akkor állnak fel a székről, amikor akarnak, padot cserélnek az órán, a besózottak sétafikálnak, papírgombócokkal, néha tízórai maradékokkal dobálják egymást, némelyikük nyerít, kukorékol, böfög, s van, ki káromkodik, trágár szavakat szajkóz merő jópofaságból. Az óra nagy része fegyelmezéssel telik. S alig van foganatja. Talán egy-két percig, legyen ötig, aztán kezdődik az egész előlről. Ha az egyik abbahagyja, kezdi a rendetlenkedést a másik. Ha a nevelő szaktanári figyelmeztetést ír be a naplóba, legtöbbjük a vállát vonogatja: „na és, akkor mi van”.

Hasonlókat tapasztaltam sok szülő esetében is. Nem mondhatom, hogy a többségnél, mert a szülők szinte alig törődnek a csemetéik iskolai tanulásával. A szülőértekezletekre jó, ha eljön az egy harmaduk. S eredménytelenek a havi fogadóórák is. Pár szülő veszi csak a fáradságot, hogy tiszteletét tegye az intézményben, jöllehet kínosan igazodunk a környékünkön szokásos, általános munkaidő-gyakorlathoz.

A gyerekek egy része nagy kedvvel nyelvel a tanárral, mert a visszabeszélést, a „jogvédelmet”, azt kiválóan megtanulta, csak a kötelességek ismerete, teljesítése nem smakkol. Emlékezetem szerint régen nem így volt, akkor számítottak a dolgok, akkor hathatós segítség is adódott, a rossznak volt érdemleges következménye. Most jobbára a szócséplés megy, költséges és teljesen fölösleges levelezgetés folyik a szülőkkel, a különböző hivatalokkal, hatóságokkal. Marékkal dobjuk ki a pénzt az ablakon. Rontja a helyzetet, hogy a fegyelmi eljárással sem tudunk megfelelő hatást elérni, mert a hasonló képzést folytató tanintézmények nem szívesen veszik át a nehezen kezelhető gyerekeinket. Egy kivétellel, mindegyik partnerünk felmondta az évekkal korábban kötött szerződést... Régen egy-két gyerekre sütöttük rá a bélyeget: nehezen kezelhető, manapság meg... De hagyjuk... Úgy szaporodnak ezek, mint a gomba... És a lányok sem jelentenek kivételt.

Úgy látom, nincs hatékony fegyelmezési-nevelési eszköz a pedagógusok, az iskola kezében. De azt hiszem, a szülő kezében sincs. Nagyon sok papa és mama ugyanis állandó munka nélkül, létbizonytalanságban, segélyekre szorulva él, helyesebben mondva: vegetál. Következésképpen a szülő elvesztette tekintélyét a gyermeke előtt, de – s ez legalább akkora baj – saját maga előtt is... elvesztette az önbecsülését. Kényszerpályán téblábol, szenved, vergődik... és reménykedik élete jobbra fordulásában... Mint a társadalom nagyobbik része... S ezzel a kör bezárult. Ma már úgy látom: ha nem javul a környék szellemi, kulturális színvonala, akkor nem is fog lényeges változás bekövetkezni a mi vidékünkön soha. Akkor marad továbbra is a kín, a le- és az elmaradottság, az egymásra mutogatás.

Amit mondtam, nem igazán csak a magam nevében mondtam. S továbbra is fogalmazhatnék a kollégáim nevében, ha lenne felhatalmazásom... Szóval nem érzem, hogy az önkormányzatok eredményesen tudnak hatni a problémás gyerekekre.

Pedig vannak törvényeink, ám a törvény legtöbbször írott malaszt marad. Valami miatt, valamiért. Felmérések híján csak találgathatunk... Annyi azonban bizonyosnak mondható: az oktatás minden résztvevője több és határozottabb támogatást vár el a nagypolitikától, és nagyon rosszul éli meg egy fals szokásrend, egyfajta fordított világ létrejöttét mind az iskolákban, mind a hivatalokban. A pedagógusok – de ide vehetnék más társadalmi szereplőket is – ezeket a gondolataikat azonban nem képesek nyilvánosan kommunikálni, részben azért, mert a médiák és az újságok érdektelenek, részben és főként pedig egzisztenciális félelmeik miatt... Szerintem a demokrácia nem fejetlenséget, nem rendetlenséget jelent, a szabadság nem korlátlan szabadságot. Magyarán kimondva: a demokráciában is a nagymamának kell eltenni a befőttet, és nem fordítva... Ez a kiinduló alap, ehhez kell igazodni... Ez csak egy diktatórikus rendszer árnyékában furcsa... Csak addig nehéz, amíg az ország vezetői inkább egymással foglalkoznak, mint velünk és főleg értünk, amíg vajúdik a szép, új világ. Addig a társadalom nagyobb részében a bizonytalanság az úr, ki szóljon az értelem, a hagyományos értékek mellett? Merjen-e szólni valaki? Széllal szemben... De ha hiányzik a szókimondó bátor és igaz, akkor ki szerez érvényt erkölcsnek és jognak; ki követeli meg a becsületes, a tiszta és szép életet?... Mert bizony követelni kell. Kellene! Követelmény nélkül nincs iskola, nincs nevelés, nincs egészséges társadalom.

Engedelmével most pedig feltalálom a spanyolviaszt, azonfelül egy kicsit moralizálok: munka kellene az embereknek. Minden embernek, akinek az egészsége és a kora engedi. Visszaállítanám a megélhetés és az érvényesülés eredeti forrását: a tudás, az ész és a kéz hatalmát, s üldözném a szofisztikus, haszonleső ügyeskedést, a bocsánatosnak feltüntetett hazudozást, a másik ember tudatos félrevezetését. Na és a munkát tisztességesen megfizetném, hogy ne csak családot lehessen a bérből tartani, hanem felfrissülni, kirándulni, sportolni, nyaralni, üdülni és félretenni is – nehezebb napokra – lehessen belőle.

Iskolánkban folyamatosan nő a sokszorososan hátrányos helyzetű, rendkívül ingerszegény családokból érkező tanulók száma. Óriási türelem kell hozzájuk. Ezek a gyerekek nem szoktak hozzá az érvelő beszédhez, a higgadt beszélgetéshez. Majdhogynem csak az erő hatalmát ismerik. Azt hiszik, mindig annak van igaza, aki közöttük a lehangosabb, vagy aki fizikailag erősebb. Ne csodálkozzon! Ilyen világ veszi körül őket. Ebben a közegben a kulturált, jobb érzésű emberek különccé válnak, s veszít értelméből a normális élet.

Az utóbbi két-három évben rendszeresen hallgattunk előadásokat a kábítószerfogyasztásról. Nagyon időben jöttek a felvilágosítók, mert tavaly a kábítószerből már botrány kerekedett. Addig csak sejtéseink voltak... Ez kényes téma, nem fészegeti az ember, nehogy problémái származzanak belőle. Akadnak ugyanis, akik szívesen nagyobbítgatják a történeteket, vita esetén pedig a tanár ellen fordulnak és röhögve elmeszelik... Szóval 2004 tavaszán megtörtént az első kábítószeres botrány, pár hétre rá pedig egy másik, majd még egy. Három a magyar igazság. Fű és alkohol együtt. Olyan dolgok kerültek akkor elő, amelyenről még álmodni sem mertem. Persze nem is kellett. Más idők voltak... Hiszi, vagy sem, nem irigylem fiatal kollégáimat. Ha rágondolok, mit kell még kiállniuk... Előfordulhat, hogy motozás után lehet majd belépni a mi iskolánkba is.

Globális problémának érzem: értéket és mértéket veszített a világ (!), az emberek magukra maradtak (!), tobzódik az önzés, a hedonizmus (!), élesen szétszakadtak a

társadalmak, horizontálisan és vertikálisan ugyanúgy! A maroknyi, mérhetetlenül gazdag ember „gorillákkal” védi pozícióit és vagyonát, miközben rossz a lelkiismerete, mert tudja, miként gazdagodott meg, s fél. A többiek meg nem értik, mi végre az a határtalan anyagi jólét, mire föl az ő meglopásuk, kisémmizésük, s nem értik, miért nem tehetik ezt szóvá. Mi marad nekik valódi érdekvédelem és széles nyilvánosság híján, megfosztva a hatékony véleményformálás és a reálisan biztató életalakítás lehetőségeitől? Marad, hogy egyre stabilabban belebetonozódnak a testi és a szellemi mocskokba, és gyönyörrel szétárad bennük a nihil.

Soha nem gondoltam volna, lesz idő, amikor üres frázisnak érzem, ha diákjaimat a tanulásra nógatom. A tanításra esküdtem fel... mint a mind méltatlanabb körülmények között gürögő egészségügyi dolgozók a gyógyításra... Bár még hiszek a tudás életsorsot formáló, jobbító erejében – és hinni is fogok, mert hit nélkül nem élhet a pedagógus –, de egyre kevesebb konkrét példát látok rá magam körül. Jobbára azt tapasztalom, hogy az egzisztenciateremtésben az ismeretség, a haver-ság és komaság, a párthoz való tartozás, a kirakat-szépség és a tudj’isten miféle külön szempont számít még, és legfeljebb utoljára veszik tekintetbe a megszerzett tudást, a szakértelmet. Tanítványaim megérzik, ösztönükkel is, valami nincs rendben a társadalmunkban, s ez lecsapódik náluk. Hiszem, ezért olyanok, amilyeneknek nem szeretjük őket. Zömükben ezért nem munkál pozitív elhivatottság, értelmes orientáció. Nincs lelkesítő jövőképük. Ezért annyi az agresszív, deviáns, drogozó ifjú. Ezért lenne szükséges újragombolni a nagykabátot!

Sok előadást hallottam már a drogozásról, sok riportot olvastam és láttam a médiában. Sokszor éreztem, hogy nem ásunk le eléggé a mélybe, a problémák gyökeréig. Mintha attól tartanánk, valami szörnyűséges dologra bukkanunk, és ki kellene mondani. A felszín „csiklandozása” pedig szimpla pótcselekvés. Ezzel nem lehet megállítani vagy visszaszorítani a kábítószeresedést. De úgy sem lehet, hogy politikusaink nem lépnek fel határozottan és következetesen ellene. Való igaz, nem a fogyasztókra kell zúdítani az ösztönyt, legtöbbjük szerintem is áldozat, és jóra való ember. A dilereket kell tűzzel-vassal üldözni, és – hogy legyen visszatartó ereje – példásan megbüntetni. A politikusoknak nem szabadna fedezetet nyújtani a bűnösöknek, azoknak a nagy pénzembereknek, akik a kábítószerüzlet mögött dölyfölnek. Nem szabadna, hogy a pénz zsebre tegyen mindnyájunkat. Az csak a dühöt, az elkeseredést, a reménytelenséget táplálja az emberekben, és végzetesen meggyengíti a köztük lévő kohéziót. Babits verssora örök érvényű: „vétkesek közt cinkos, aki néma.” Aztán igaznak érzem az olyan közhelyes közmondásokat is, mint: a nagy halak megeszik a kishalakat; a fejétől büzlik a hal; ne szólj szám, nem fáj fejem.

Nem hiszem, hogy szüksége lenne a társadalomnak újabb drogok legalizálására. Történt, ami történt. Legalább most vonjuk le a tanulságot Noé apánk történetéből. Mi értelme volna a bor, a cigaretta, a kávé mellé további tudatmódosító szereket hivatalossá tenni? Nincs rá pénze a társadalomnak. Nem vagyunk gazdagok. Ne tetézzük önszántunkból a bajt.

Szánom a megtévedt embereket; betegek, a legaljasabb és legocsmányabb kórtól fertőzöttek. Felháborít, hogy vannak, akik az eddiginél is jobban ki akarják használni a gyengébb akaratú honfitársainknak a szerencsétlenségét, és a füvezés állami engedélyezése mellett kampányolnak. Azt hirdetik, hogy a megbotlott emberek védelméért

mennek ki tüntetni. Ezt Tartuffe-i magatartásnak tartom. Fellepésük mögött önző, anyagi érdekeket gyanítok, alattomos haszonélvezők. Az egyéni szabadságjogok pajzsa mögött tündökölnék. Különben is gyakran érzem úgy, hogy a személyiségi jogokra való hivatkozás pusztán ürügy egyesek száján, bizonyos bűnös szándékok vagy bűnök leplezésére. Ez a varázsszó például a karhatalmista gyilkosok védelmében. Törvényeink nem engedik, hogy nyilvánosan néven nevezzük a kommunista manipulátorokat és kiskirályokat, mondván sértené a jó hírnévhez való jogukat... De mondja meg: lehet jó hírneve annak, aki okkal és ok nélkül internálta, börtönbe zárta vagy akasztófára küldte politikai ellenfeleit, aki haszonlesésből családokat tett tönkre?... Persze abban az időben ők hánytak a személyiségi jogokra, most pedig ezek védik meg őket, a sárba tiprókat. Mondják, ez a demokrácia. El is fogadnám, ha nem látnám, hogy ugyanolyan jól, egyesek még jobban élnek belőle, mint a diktatúrából. S hogy másik példát is hozzak: egyes politikai sakkmesterek fittyet hánytak a személyiségi jogra, ha politikai ellenfelüket kell bemocskolni, akkor sikítanak, ha a saját magukról van szó. Úgy spekulálnak, hogy a bírságot majd csak kifizeti egy pénzes támogató. Az a fontos, hogy gyanút keltettek, amiből talán politikai tőke is kovácsolható. A piszkos játékokra mindig találni jelentkezőt és nyilvánosságot. Ezért lehet sztár a mai Magyarországon a Való valag – pardon: világ – című valóság show Senki Jancsija, Nulla Pistája vagy Feküdj Böskéje, ezért lehet hír az, amit a bulvárfirkászok éppen kitalálnak az anyagilag, szellemileg és érzelmileg kifosztott emberek folyamatos kábítására.

Azt hangoztatják szerteszét, nem célravezető a törvényi szigorítás, mert nem tart kellően vissza a bűnelkövetéstől. Gondolja? Állíthatjuk-e, hogy Szent István vagy Szent László közismerten súlyos ítéletei nem szilárdították meg az államot? A frissen keresztény és feudális magántulajdonú magyar államot. Épp ésszel alig. A súlyos büntetések kilátásba helyezése nélkül Magyarország nem lett volna olyan gyors léptekkel és tartósan stabil keresztény állam, melyet a korabeli Európa partnernek tekintett és irigyelt. Ha az ember tudja, mi várható egy adott cselekedetért, tartja magát hozzá. Ennek ellenére, tudom, valamikor mégis elkövetheti a rosszat, a bűnt – mert végül úgy hozta egy adott helyzet, az ellenérdekelt fél spontán reakciója... A szigorúság – és a következetesség – a legnagyobb visszatartó erő ezen a földön. Göncz Árpád író, műfordító, a rendszerváltás első köztársasági elnöke, a Bibó-per másodrendű vádlottja sem viccből nyilatkozta, hogy élete legboldogabb pillanata volt, amikor halál helyett életfogytiglani börtönbüntetést kapott. Az élet a legnagyobb érték. A tömeggyilkos is ragaszkodik hozzá, fut, menekül a felelősségrevonás elől... Ilyenekre gondolva bánt, amikor mellébeszélnek, és összemossák a diktatúrák gyakorlatát a demokráciákéval, a köztörvényes bűnöző tettét a politikai fogolyéval, a bizonyított bűncselekmények ítéleteit a bizonyítatlanokéval. Azt gondolom, hogy a bűnök egy bizonyos szintjén, elégséges bizonyítékokkal alátámasztva jogos a legsúlyosabb büntetés; tessék megnézni az Amerikai Egyesült Államok számos államát! S innen már csak egy lépés kimondani: a kábítószer-terjesztést, a belőle való élést a legsúlyosabban büntetném. Utána aztán megvizsgálhatnánk, milyen hatással volt intézkedésünk a bűnözésre, a kábítószerterjesztés terjedésére, sikerült-e megállítanunk a negatív tendenciákat.

Amíg azonban erre nincs kellő politikai akarat és hezitálás folyik, addig marad számunkra továbbra is a pusztá dohogás, a kábítószer-rém magabiztos előre araszolása,

a maga minden kínjával együtt. Ezért érzem kötelességemnek, hogy szóljak ellene. Üzenem tehát valamennyi volt és jelenlegi tanítványomnak, hogy álmából felkelve is tudja: aki a drogozás mellett dönt, az a halállal kerül pajtási viszonyba, és lényegében saját halálos ítéletét írta alá. Nincs fellebbezés. Az ítélet-végrehajtás lassú, fájdalmakkal, gusztustalan szimptomákkal terhes. Ilyen ítéletvégrehajtó ugyanis a kábítószer. Gyerekeim! Annyi szép dolog van ebben a rongyos életben – kábítószer nélkül különösen. Ne a drogot szeresd hát, hanem magadat! Csak sokkalta jobban, mint eddig!

Öreg ház, öreg kapu, Székelyszenttamás

SZABÓ ANDREA

Középkori miniatűr

Közöttük Cselényi János volt a leghangosabb, a reggel még oly szolid étékfogó, a Simon fia, ahogy ez idő tájt őt a királyi udvarban számon tartották. Hogy miként szorult belé hirtelen ekkora dühödt harci erő, azt ezekben a pillanatokban nem kutatta senki.

Sem a király, sem Erzsébet, sem a lihegő, riadt tekintetű testőrök. Ami egy pont felé rántotta arcukat és megkötötte gondolatukat, az a palota kövezetén szétkaszabolt véres test volt. Meg a négy csonka ujj a királyné jobb kezén, amit elért az acél pengéje, amikor az eszét-vesztett nemes a királyra rontott.

A vérben úszó holttest úgy nyúlt el előttük, mint aranyozott szentképeken a sárkány Szent György lovának patái alatt. Domborodott, felpuffedt, behorpadt, tekeredett különös vonalakban, mintha nem is emberi test lett volna percekkel ezelőtt. Ebben a kusza összevisszaságban csak a száj maradt nyugodt és határozott.

A pillanat csendje tovább sűrűsödött. A rettenet, az iszony a halott test látványa felett elnémította a fájdalmat a királyné kezében. A gyerekek a falhoz lapultak, egyik a függöny mögé fúrta be magát. És akkor, akárcsak az esőtől vemhes felhőkben a zápor, vajúdva kiszakadt a király száján az átok: – Vesszen el Zách Felicián minden sarja. Ne maradjon írmagja nemzetségének!

És útnak eredtek az udvari legények – valamennyi egy-egy Zách lányért és Zách fiúért, hogy írmagjuk se maradjon.

Legelőször a fiút érte el a halál. Lent állt két felnyergelt könnyű lovával a vár aljában és az apját várta, amikor a testőrök kardja orvul végzett vele.

Estére már a legtávolabb élő rokont is elérte a végzet. Kegyetlenül lemészárolták őket és házaikat felgyújtották. Sebét, Felicián legidősebb asszonylányát hajánál fogva vonszolták az udvarra, meggyalázták és megölték.

Legutoljára hagyták a királyi udvarhoz legközelebb lévőt, Klárát, Zách büszkeségét, szeme csillogásának, medvésen kedélyeskedő jókedvének okozóját, Erzsébet udvarhölgyét.

Alkonyodott, amikor Cselényi János cimboráival megérkezett a klastromkertbe. Már számon tartott ember volt: elsőik között suhintotta acélját a megvadult nemesre.

Sűrű nép fogadta őket a királyi palota kertjében. A fákon és falakon lógott a sok kíváncsiskodó. Ott volt közöttük egy erős fához kötözve az utolsó Zách is, Klára.

Lassan, engedelmesen húzódott szét a bábész csőcselék, ahogy a frissen jöttek utat vágtak közöttük. Egyikük, bizonyos Somorjai Péter oldani kezdte a kötelet Zách Klára derekáról. Cselényi János enyhén szétvetett lábakkal, közvetlen Péter mellett állt és a lányt figyelte: a szemét, a mellét, a derekát, s hirtelen delejes rezdülések járták át a testét. Azok az éjszakák villantak fel benne, amikor Felicián lányát kívánta az ágyába.

A kötél lehuppant a földre és Zách Klára nagyot zuhant előre. Alighogy elesett, Somorjai Péter felemelte és máris újabbat taszított rajta. Most egy nyúlánk, szakállas férfi ugrott ki a sorból, hirtelen mozdulattal hátrarántotta a lány fejét és a markában levő késsel Klára arcába vágott.

Vékony, metszőn éles sikoly hallatszott. A következő pillanatban a szakállas két uja közé csípve emelte az egyre hangosabb tömeg feje fölé a lecsípett testrészt.

Óriási rivalgás támadt. Cselényi még mindig egy kicsit távol a történetektől, kezét szája elé tartva, hunyorítva figyelt. Az elnyújtott kiáltás közepette ismét lehajolt a férfi.

Kisvártatva valaki lovat tuszkolt át a tömegen. A ló megállott a kör közepén és akkor az alélt, megkínzott lányt a nyeregbe emelték. Egy orr és ajak nélküli lény nézett le kék szemeivel a szitkozódó, öklét rázó sokaságra.

Ekkor valaki azt ajánlotta: kötözzék a lányt a nyeregbe és vigyék el a városokba, okulására mindenkinek.

De gyenge lehetett a kötél, vagy a csomót kötő kéz bizonytalan, mert a ló egy-két lépése után a lány megingott és a földre zuhant. Ahogy magatehetetlenül csúszott lefelé a megcsonkított test, a kengyelvasban fennakadt és kihasadt a gyönggyel kihányt áldozói ruha. A következő pillanatban már karok erdeje emelte újra a magasba, de mindez mégsem történt olyan gyorsan, hogy Cselényi János figyelmét az előtte felbukó alakon meg ne ragadta volna valami.

Az a valami pedig egy testrész volt, egy vértől és pizsoktól mentes hótisztaságú testrész, ami csodával határos módon a test meghurcolása, véres meggyalázása ellenére is megőrizte makulátlan fehérségét. Az egyik csípő lankás, finom dombú íve villant elő a vértől átítatott, hasadozott rongyok közül olyanformán, hogy mindjárt maga mellett láttatni engedte a has egy részét is, mely dacára az embertelen fájdalmaknak, szabályos időközökben lüktetve és ringva adta hírül a benne áramló életet.

Cselényi János felordított. Öntudatlanul, ösztönösen szakadt ki belőle a kiáltás, maga is elcsodálkozott rajta.

Este, amikor hangos szóval körülülték a tüzet és a társak trágárságokkal egybevegyítve Zách merényletéről és a megtorlásról beszéltek, Cselényi János volt köztük a legcsendesebb.

Az álmodozó kertészek

Ezek a kertészek
merengő emberek,
ők nem kelnek fel reggelente,
és mégis eljárnak dolgozni,
képzeletük zengő piros erdő,
mikor locsolják a növényeket,
a virágok tekintete
örömmé hímezi ruhájukat,
lelkiismeretük az árnyékok,
s szeles időben a
teniszezők ütéseinek hangját
védőburának sóhajtják a virágokra.

Szép társamban valami meghasadt...

Szép társamban valami meghasadt,
ahogy a roncs jégen megtörik a kacaj,
ahogy langyos szelet tép össze a háztető.

Ahogy a fájdalomban meghasad a sóhaj,
ahogy a sovány fény elhajlik az aszfalton,
ahogy a kedvesség a düh kardján vérzik el.

Szép társam mindig hallgatagon járt haza,
szerették lépteit a kutyák,
a karján elaludt a szürkület,

de mostanában meghasadt valami benne,
s már dideregve nézik a fák,
és morzsolják törzsüket.

Míg pergett időm...

Ezerfelé szakadva
akartam élni,
nem hagyta Uram,
míg pergett időm
a fáradhatatlan rokkán,
angyal és ördög
jellemét kölcsönözvén
száműztél zabot hegyezni
az ironikusba.

Napok óta

Kétségbeesve figyeled
amint a lét lova erőlködik
alattam, majd fújtatva lerogy.

Hangosan recsegnek
körbe-körülöttünk
a mítoszt tartó oszlopok.

Heroikus pózra váltasz,
elszántan imádkozik
kezedben az ostor.

Utolsó világ

Kő a neved, felém dobod.
Mélyről zuhanó csillagok
nyoma tapad szemembe.

Mindig élő bizonytalan
sütkérezem ágaid közt.
Lépek barázdáidon,
lesimítom, veled érzek.

Lassan oldom képletedet,
mint cipőfűzőt a kisgyerek.
Néha belegabalyodom,
világom tartod a válladon.

Elszunnyadsz hajamon.

Kígyóvörösre gyúlt leveled,
eltemetsz vele. Nem akarod,
mást nem tehetsz.

Lehunyor eszméimet is.

Lélegzeted lélegzetem,
kezünk kiégett kályha:
végső leheletem.

Kérés

A hófelhő tisztaságát,
a mindig-jóra-törekvés
tisztaságát,
a kanyargó utakat
egyenesre váltás
tisztaságát,
a folyamatos
meghalás és
feleszmélkedés
tisztaságát
Add meg nekem...

Nosztalgia és a többi

az egyre inkább terjeszkedő főzelékesek
mint isten lelkes küldöttei megszólítják
a hamburger-mázban és kóros éttermi lázban
szenvedő budapesti közép- és alsó bugyrokban
senyvedő koszos utcákon magukat fontosnak
de legalábbis a halálra érdemesnek tartó
polgárságra hajló olykor az öncsalásig süket
és harsogó porfogó teszem-a-dolgom-
de-minek meg hát ha-addig-élek-is

élek is meg nem is
de hát úgy se meg így se lesz jobb
bár a tüneteket azért olykor mentesítjük
s a metrón amikor összenézünk
akad egy-egy mosoly a reklámhajtású
pávakék-másodpéldány-hús alatt
szánalmas rövidzárlat

a földalattin ahogy kiérsz a Hősök terére
nem érdekelnek a Vezérek
a táguló világegyetem kockaköves
síkján gördeszkás-bringás halottas mintás
köd-füzérbe font útján a plútó utánig
az ólélek-esszenciás tengeren túl
de azért az öntudattól egy kerékbilincssel
visszább egészen a hátamig

leülnék egy percre
talán még a városligetbe is kimennék
felírnám a nevem minden padra
itt járt itt hált bennem a jóindulat
itt köszöntött rám valami fénylő
fázó csoda valami tett amit talán
jobb lenne ha le se írnék

visszamegyek hát a Hollán Ernő utcába
az Odeonon túlra
kérek egy sárgababfőzeléket házi fasírttal
kérek engedélyt abba hagyni
s kérem hogy ne zaklassanak tovább

A pontyóhalfaj kihalása

Álmomban Pontyó barátom hallá változik. Ábrázata megduzzad, párnás szája csücsörivé alakul, feje eldeformálódik.

Másnap tanácstalanul bámulom. Miután a zsúfolt talponállóban végzünk ebédünkkel, megkérdezem tőle:

– Nem kajáltál volna inkább kukoricát?

– Menj a hülyeségeddel! Mi ez a baromság?

– Álmomban hallá változtál és felettébb idióta mosollyal úszkáltál egy trópusi tóban.

– Szerinted én hal vagyok?

Úgy kérdi, mint aki retteg a választól.

– Néha olyan vagy, mint aki tényleg halasodik.

Pontyó összeráncolja homlokát.

– Érdekes, ezt mások is pedzegették a koleszban.

*

Reggel telefoncsengetés ébreszt. Pontyó zokog a telefonkagylóba:

– Nem hittem az ok nélküli átváltozásban. A franc essen bele! Épp a vizsgák előtt! De mitől? Mi a fészkes fenétől? Alárendelem magam. Beérem annyival, amennyi jár. Lemondok terveimről. Valahol messze, egy langyos tavacskában kívánom leélni az életemet.

Meggyőz, nem kételkedem őszinteségében. Napról-napra igénytelenebb. Bevallja, hogy nem bírja sokáig. Könyörög, hogy segítek. Óriásikat tátoz; légszomj gyötri. Tőmondatokat böffent öblösödő hangján. Szavait alig érteni.

Pontyót másnap vidékre szállítom bátyám nyaralójába. Nem árulhatom el a tervemet, a közelgő tortúra elriasztaná.

Testvérem borral kínál minket. Barátom mohón hörpinti fel. Az italba kevert altatótól hamarosan álomba merül. Becipeljük a műtőhelyiségbe.

Leválasztjuk a fejet a testről. Az asztalra pakolt agy nagyobb részét testvérem találomra a hulladékgyűjtőbe dobja. Csupán a helyet foglalta. A kloákaként funkcionáló bélnyúlványt, a gyomor egy részét, a szívet és néhány létfontosságú, leegyszerűsített belső szervet a fejbe műtjük. Az agymaradványt visszaoperáljuk. A csücsöri száját még csücsöribbé nyújtjuk. Így könnyen szippanthatja fel az iszapban hemzsegő férgeket és csigákat. Az anyagcserével sem lehet gond. Az összeillesztett fejre tőponty-uszonyokat varrunk. Hisszük, hogy a testidegen mell, farok, és hátúszó megfelelően fogja mozgatni a duzzadt fejet. Az ér és idegsebészeti műveletek a legkomplikáltabbak.

A testet hűtőkamrába fektetjük. Az átalakított kába Pontyó egy benedvesített szivacson szendereg. Sokszorosítjuk, majd a létrehozott hasonmásokat vizsgálgatjuk. Testvérem unottan:

– Valamit elszúrtam, a többiek mérete eltér a szabványtól.

A pontyómásokat a furgon egyik hordójába öntjük. A bugyborékoló fejhalak a fenékre süllyednek. Barátomat vizes rongyba csavarjuk. Kocsiba pattanunk. Óvatosan haladunk, nehogy összekoccanjanak. Súlyuk az egykilóstól (ilyen Pontyó) nyolckilósig terjed. A napfényes, elhagyott tavat néhol sűrű nádas borítja. Köröskörül zöld fű, vadvirágok, öblök. Ideális élettér. A példányokat a vízbe zúdítjuk. Az agy nagyobb felét eltávolítottuk. A hangszálak megmaradtak, reménykedünk, hogy talán némelyik tud beszélni.

Bátyám ismét felmordul:

– Bocs, de a kopoltyúval nem volt türelmem szarakodni. Tüdővel lélegeznek. Ha nem jönnek fel hamarosan, akkor kipurcantak.

Kalkulációink szerint maximum öt percig bírják oxigén nélkül. Felszínre emelkedik az első. Kábultan slukkol a levegőből, majd alámerül. Sorban érkeznek. Engem csupán a farkuszonyánál piros masnival megjelölt barátom érdekel. Remélem butulásának mértéke nem lesz nagyobb az eltávolított agy arányánál. Nagy sokára felbukkan Pontyó. Álmosan harap a levegőbe. Zavartan köröz a felszínen, sumákul leplezi, hogy felismert. Elégedettnek tűnik, magatartása rideg. Ez inkább afféle durcás közönyösség, mintsem az elhülyülés jele. Akárhogy hangsúlyozom a szavakat, ügyet sem vet rám. Végül egy felém irányzott bugyuta mosollyal társai közé merül.

Elcsendesedik a víz. Sötétségbe borul a környék. A felszínre emelkedő álmatag fejhalak apró körökben úszkálnak, melluszonyukat lebegtetik, háttal a víz színére fordulnak. Becsukódik szemük, csücsöri harmonikaszájuk kinyílik. Alvás közben sem merülnek el, vagy billennek oldalra. Puha bölcsőként ringatja őket az éjsötét víz.

*

Hajnalban kikocsikázom a tóhoz. A még alvó példányok távolabb sodródtak egymástól. A többiek bizonyára a fenéken kotorásznak zsenge táplálék után. Az életrevalóbbak a nádrostok közé, a csendesebb öblökbe, vagy a vízbe nyúló fák ágaihoz fészkelik be magukat.

Pontyó az egyik legfrekvenciáltabb öböl tavirózsái között lapul. Közelemben csalom kedvence, Batári Gábor versével; nagyot csobbant a katarzis-élménytől. Szemeit úgy mereszti, mint egy vadidegenre. Kevés értelmet fedezek fel tekintetében. Melluszonyait alig mozgatja, helyben lebeg. Mintha csak azt kérdeznék: „Mi joga mersz engem, a tó urát megzavarni?” Felé nyújtom megmaradt csokoládémat. Nemes pózt erőltet magára.

– Fenébe is! Ne nézz már ostobának! Tudom, hogy kéred! Vedd el!

Darabig még játssza a durcás arisztokratát, de az olvadozó csokoládé láttán nem bír magával, összes idegszálával az édességre összpontosít. Ritmustalanul pislog.

– Több nádat! Ide a csokit, te szemét!

Csupán felületes problémák foglalkoztatják. A csokoládét odadobom neki.

Másnap, ahogy a fűre telepedek, így fogad:

– Hol a csoki, te szemét? Csoki kell! Francos férgek és csigák, félévet nem vizsgáztam. Se zene, se mozi. Anyu kereshet.

*

Hétvégén horgászni kezdek rájuk. Legalább szórakoztassanak, ha már ennyi energiát öltem beléjük.

Fogok egy négykilósat kukaccal. Amint kiakasztom szájából a horgot, áradni kezd belőle a szó; megállás nélkül verseket szaval. Ámulva nézem a fűvön vergődő, vérző egyedet. Benne öröklődött Pontyó lírai vénája. A meghatottságtól visszengedem.

Miután nem válik be a kukorica és a kenyérbél, tejsokoládét tűzök a horogra. Nemsokára egy valamivel apróbbat fogok, ám az aljas, a horog kiszabadításakor az ujjamba harap. „Ez még arra sem méltó, hogy felfaljam!” Visszavágom a tóba. Akkorát csattan, mintha palacsintasütővel sújtanék a víztükörré. Alighogy elmerül, kiugrik a tóból, fintorgó pofácskájából iszapos latyakot spriccel a képembe. Levegővétel után terebélyes karikákat rajzol a felszínre. Bekötözöm kezemet és folytatom a pecázást.

A következő áldozat lefelel amerikanisztikából. Kiválóan teljesít, útjára engedem. Fogok még négyet, de nem visz rá a lélek, hogy megegyem őket, mindegyikben van valami pontyós.

Pontyó tavirózásával a fején jelenik meg.

– Hoztál csokit, te szemét?

Odaadom a szokásos fejadagját, így legalább tisztességesen *végiglebegi* mondanómat.

Hétvégére hazautazom. Este telefoncsörgés.

– Halló, ki az?

– Szervusz, Gabi néni vagyok. Tudsz valamit a fiamról? Állítólag veled látták utoljára.

– Nem hinném... na jó, minek tagadjam, egyszerűbb, ha tisztázzuk. Bizonyára önnek is feltűnt, hogy az utóbbi időkben mennyit változott.

– Hogy mit csinált?

– Hát... a szája kicsücsörödött, az arca párnásabb, szeme vizenyősebb...

– Miféle dőreségeket hordasz össze? A fiam olyan, mint bármelyik fiatal. Árudd el, hol van!

– Fejhallá műtöttük. Nem bírta elviselni az emberi létet, fulladt, értelmetlenségeket zagyvált. Összehoztuk az álmát, halként élhet tovább. Testét hibernáltuk... De kérem, ne zaklassa! Retteg öntől!

– Uramisten! Hogy tehettetek ilyet? Ehhez nincs jogotok!

Elsírja magát. Azzal nyugtatom, hogy amennyiben fia a szárazon marad, elpusztul. Nem figyel rám, leteszem a kagylót.

Sorra érkeznek a telefonhívások. Hol Pontyó barátai, hol a rokonok zaklatnak.

Másnap reggel az anya ismét ostromol:

– Ti vagdaltátok szét, tessék rendbe tenni! Kérjetek bármit, kivéve pénzt, mert erre nincs, de egy vasárnapi ebédet ötötökre is megfőzök, csak egyezzünk meg végre! Nem mehet így tovább! Legalább a testet adjátok vissza.

Az idegkimerültség hatására az anya hangnemet vált:

– Figyelj, te szaros! Dutyiban végzed, ha nem értesz a szóból!!!

*

Barátom tartja azt a jó ötvenes intelligenciaszintet, nem okosodik, nem butul.

Cudarul beborul; frontok vonulnak át felettünk. Vadul dühöng az északi szélvihar. Nádszálak szakadnak ki az iszapból, fűzfaágak csapkodnak ostorként. Az anyavízből kiemelkedő víztaréj néhol egybekel a levegővel.

A fejhalak ábrázatán félelem, bizonytalanság, és a szokásosnál is ostobább kifejezés. Pontyó sem fest különkül a többiekénél. Igyekezem szóra bírni. Csak pislog, mintha azt gondolná: „Nem ártana menekülni, Isten tudja, mi készül lesújtani az égből.”

Pontyóék a partvonalhoz lapulnak. Néhányan a nádcsonkoknál és a növényzet között találnak menedéket. Egyikük a tó közepén lubickol. A vígan ficáncoló fejhal nem a bátorságot örökölte, hanem azt az emberi tapasztalatot, miszerint a természet kisebbfajta viszontagságaitól sükségtelen rettegni.

Kihúzó egyet a partközében billegők közül, beszélek hozzá, de az csak össze-függéstelenül sorolja a szavakat.

Az óvatosan kiemelt Pontyó a középső ujjamba harap, szemei bekancsalodnak, görcsösen remeg, mintha elbutulásának súlyosságával azonosulna. Végtagok híján, pánikba esve kívánja megértetni velem tehetetlen lázadását. Visszahullik a vízbe.

Fejhalak emelkednek a víz színére, majd újabb példányok lökődnek fel élettele-nül. A kóros butulás végezhetett velük. Vagy talán szívük lázadhatott fel: *nem pum-pálom tovább a vért az ostoba agyba.*

Pontyó bújócskát, majd fogócskát játszik; eltűnik a kövek között, leúszik a mélybe, visszaevickél, mielőtt elkaphatnám, tovasiklik kezeim közül. A sodródó tetemek között sem unja meg az incselkedést:

– Ugye hoztál csokit, te szemét?

Átfagyott kezemmel a nadrágzsebemben kotorászom. Úgy startol az édességre, akár az ülepen szúrt pávián. Mohóságának csapdájába esik. Elkapom. Igyekszik ismét úgy fickándozni, hogy megharaphasson.

*

A házhoz vezető úton fél métereket ugrál az autó.

Barátomat négy óra alatt emberré műtjük. A száj csücsöri marad, szeme halvány vizenyős. A frissen olvadozó test összerogy a teher alatt. Izotópikusan ingereljük, hogy elbírja saját súlyát. Bátyám ismét:

– Bocs, megint elcseszttem valamit, de szarni és zabálni azért fog tudni. Kama-tyolni sajnos tutira nem!

Barátom csakugyan olyan bamba lett, mint egy széttaposott túrós rétes.

Pontyó édesanyja az ajtó előtt várt ránk. Anyai ösztöne súghatta neki, hogy ha-marosan megérkezik a fia. Átkarolja gyermekét, és a tévé előtti fotelbe ülteti.

Naponta telefonálok. Az anya optimistán:

– Sokkal jobb a színe, igaz még nem eszi, amit régen.

– Beszél?

– Nem, de csak idő kérdése...

Évfolyamtársai és tanárai is benéznek hozzá, de nem maradnak sokáig. Én is elláto-gatok Pontyóhoz. Ugyanabban a fotelban gubbaszt, lassan, sípolva veszi a levegőt.

Édesanyja csészével kezében érkezik a konyhából. Tartalmát kevergeti, így szól:

– Tudod, hogy a jövő héten lesz a születésnapja? Szép nagyfiú, bizony ám.

Gyermekét simogatja és elkezd az etetést.

– Ez az egyetlen, amit hajlandó enni. Mennyit kísérletezgettem, amíg végre... Sokat fogyott, most pótoljuk a kilókat.

Megcsörren a telefon. Az asztalra tett csészében különféle fajtájú férgek nyü-zsögnek.

SOLYMÁR JÓZSEF

A szécsényi kocsmáros lánya

Lapozgatás Ács Irén fotóalbumában

Mikszáth Kálmán mindent megírt, amit a palócokról megírni érdemes, Ács Irén pedig minden lefényképezett. Tudom, hogy túlzás ez az állítás, de jól hangzik, és van is benne igazság.

Van azonban a palócoknak olyan tulajdonsága, amelyet Mikszáth nem vett és nem is vehetett észre. Igaz, arról már ő is számot adott, hogy az öreg Filcsik és a többi leábrázolt figurája büszke volt és nagy barátsággal fogadta, amikor a Jó palócok óriási sikere után rajzolóval tért vissza Szklabonyára. De Mikszáth bármely ravasz fény csillogott is a szemében nem figyelhette meg, mennyire természetesen, jókedvűen és szívesen üzennek a palócok az örökkévalóságnak.

A palóc falvakban készített több órányi dokumentumfilmem készítése közben tapasztaltam, hogy a kiszemeltek felvétel előtt mórlikálják ugyan magukat, előadják, hogy mennyire izgulnak, de aztán a kamera jelenléte, ahelyett, hogy megbénítaná őket, ha lehet, még nyíltabban, őszintébben viselkednek, profi színészek is túltéve játsszák saját szerepüket. Ugyanilyen meghitt barátságban vannak a fényképezőgéppel és a magnetofonnal is.

Az 1924. október 24-én Szécsényben született Ács Irénről elmondhatjuk, hogy kitörölhetetlenül beírta nevét a magyar fotográfia történetébe. Az általa készített hetvenezer felvétel negatívját gondosan feldolgozva a Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Fényképtára őrzi, és munkáiból eddig kilenc szép fénykép album jelent meg. Mivel fotóriporterként a leghosszabb időt az *Ország-Világnál* töltött, elmondhatjuk, hogy bejárta a Földet.

Mégis, a képanyag feldolgozásakor kiderült, hogy a legvaskosabb dosszié Nógrád megyei, palócországi. Igaz, azt is érdemes megjegyezni, hogy ha Szécsény kört mondjuk egy harminc kilométeres kört vonnánk, ezen kívülről már sokkal kevesebb képet találunk. Heves és Borsod palóc népéről és a határon túliakról részben objektív okok miatt szegényesebb a tudósítás.

Ha csak az albumok címeit nézzük – *Palócország, Nógárdi képek, Hollókő, Istenek a Palóc Olimposzon, „Őrizd meg...”* (amelynek címlapján ott van Szécsény neve) szintén bizonyosság arra, milyen erős a szülőföldhöz való kötődése. Hollókőről készült fényképeit Tihanyban, Párizsban, Jeruzsálemben, Prágában és Londonban is kiállították.

Találkozásunkra készülődve elolvastam majdnem mindent, ami róla megjelent, és zavarba jöttem. Olyan értő személyiségek írtak róla, méltatták munkásságát, elemezték egyes képeit, készítettek vele interjút, mint Boldizsár Iván, Praznovszky Mihály, Szarka Klára, Babarczy Eszter, Torda István, Levendel Júlia és másfélórás

dokumentumfilmet készített vele Spielberg, a híres amerikai filmrendező megbízásából V. Bálint Éva. Ezek után mondhatok-e még valami újat és érdekeset? Ezen aggodalmamat el is mondtam Irénnek, aki értetlenül nézett rám.

– Miért, te se szívesen ismétled meg egy jeles személyt bemutatva azt a beállítást, amit már egy kollegád jól megcsinált! adtam magyarázatot. Erre már rábólintott. Próbáljunk meg hát új vizek felé evezni.

Ács Irénnek van egy kedves mondása, miszerint a fénykép nem regény. Ez nagy igazság, annak kivédésére, hogy nem lehet számon kémi a fotóriportertől azt, ami az adott pillanaton innen és túl van. Mégis vitába szállnék vele, éppen a saját képei alapján. Mert vajon a szemünkkel a világból egy adott pillanatban nem ugyanígy csak egyetlen képet látunk-e? És ha filmet nézünk, az se más, mint a fotográfiák egymásba kapcsolódó hosszú sora.

Elmondtam Irénnek, egy ide kapcsolódó régi élményemet. 1951-ben a SZOT által meghirdetett regénypályázat egyik győztese voltam. Jelentkeztem egy filmrendezői, operatőri álmokat dédelgetők számára pályázatra, s valósággal átsétáltam a nagy rosták kiválasztottjai közé. Két vagy három napra beköltöztünk a Horváth Árpád Színész-kollégiumba. (Az ott lakó színész és rendező növendékek számára tanítási szünet volt akkor.)

Voltak ott különböző előadások, foglalkozások, de a legtöbb időt Kovács András, a kollégium igazgatója töltötte velünk. Egy alkalommal különböző fényképeket mutogatott, kérdezve, hogy melyik lehetne egy film kiemelkedő jelenete. Amikor az egri nők hősie harca az ostromló török sereggel megjelent a diavetítő vásznán, az egész társaság kórusban mondta, hogy ez igen, ez nagyon jó lenne. (Meg is csinálta később Várkonyi Zoltán az *Egri csillagokat*.)

Aztán, mint később kiderült, beugrató kérdésként Kovács a bemutatott képek közé kevert egy francia impresszionista festményt. A képen egy kalapos, nagyszakállas, szomorú ember áll, érezhetően nyirkos, esős időben egy ívelt kis köhíd mellett. Én a méla, tétova csendben elrikkantottam magam:

– Ez lehetne egy nagyon szép film egyik kockája!

Ám ekkor még nem volt (vagy nálunk nem volt) szalonképes a neorealizmus, és eme megnyilatkozásom után Kovács átnézett fölöttem. Később, életem során, a forgatókönyvírás és a dokumentumfilmek készítése némiképp kárpótolt. De én azért csak szidtam Kovács Andrást, amikor csak megtehettem.

Csak hogy aztán Cseres Tibor regényéből megcsinálta a *Hideg napokat*. Kevés magyar film váltott ki akkora társadalmi vitát, sokakból mély ellenzést, sőt gyűlöletet. Miért kell így kiteregetni a szennyest? Szomszédaink nem teszik, csak mi vagyunk ilyen ostobán önmarcangolók. Én pedig máig azt tartom történelmünk fényes, dicső eseményének, hogy egyrészt számon kell tartani történelmünk fényes, dicsőséges eseményeit (s ezeket ne mocskolja be senki), de a bűnökre emlékezni és emlékeztetni kell, hogy sem mi, sem utódaink el ne kövessék újra. A *Hideg napok* nagy film, emlékezetes karakterekkel és neorealista képsorokkal.

Mindezt pedig azért mondtam el Irénnek ilyen részletesen, hogy hitelesebb legyen azon állításom, hogy képeit nézegetve sokszor támadt az az érzésem: egy szép film egyik kockáját látom. És ez nemcsak az utolsó szécsényi várúr, Odelschalchi Eugénie hercegnő, vagy a nagy népi tehetség, idősebb Szabó István szobrász esetében történt így, akiknek önéletrajzát olvastam és életútját is ismerem,

akikről tudhatom, mi rejtőzik szomorú mosolyuk mögött. Sejteni vélem azok élet-történetét is, akiket elevenen sosem láttam, akik talán már nincsenek is az élők sorában.

A karbidlámpájával cigarettára gyújtó bányalakatos akár egy elmúlt, sokaknak kenyeret adó nehéz mesterség jelképe is lehetne. A feszületet vivő búcsús öreg-asszony, a feketekendős, imakönyvét vivő szügyi néni, mind-mind személyes ismerőseim lettek. S talán leginkább megszerettem a kapájával határba induló vaskos hollókői palóc asszonyt, aki a kép elkészültekor még nem is tudta, hogy egyszer majd világörökségként tartják számon a faluját.

Tudom, most igazságtalan vagyok Ács Irénnel, amikor képei közül csak a palóc témájúakat emelem ki. De hát ezen a nyomon indultam el, s ezen futok tovább.

Testvéremtől hallottam egyszer nagyon régen, hogy az az igazán jó költő, akitől akkor is tudunk sorokat, versrészleteket, ha nem az iskolában kötelezően bifláztatták be velünk. Példát is hadd mondjak. Nagy László verse (úgy vélem, emelgethetem Laciként), a *Ki viszi át a szerelmet*, amely az *Élet és Irodalomban* jelent meg, aztán szinte napok alatt tíz vagy százezrek idézték föl, jól, rosszul, és választották kedvenc költeményükül. Irén riportképei (elsősorban Weöres Sándorról és Zelk Zoltánról), a tanyasi iskola gyermekei, a hajlott hátú pannonhalmi bencés szerzetes, a pesti külváros figurái, de az agrárproletár vöröskatona, Hunya bácsi, fotója is emlékezetes marad.

A dús választékon belül két könyvről külön is szólni kívánok. Ezek kicsit eltérnek a többiektől. Az egyik az *Istenek a Palóc Olimposzon*. A könyvből megtudhatjuk, hogy a palócok szent hegye a 726 méter magas Karancs, a két ott fent tanyázó palóc isten pedig Madách és Mikszáth, amivel csak egyetérteni lehet. Ács Irén fáradhatatlanul járta be "Karancs vármegye" városait, falvait, s gyűjti, fényképezi a helyszíneket, a megmaradt emlékhelyeket. Szép idézeteket passzít melléjük, a két palóc isten főpapja, akit eme folyóiratban nem illendő túl gyakran megnevezni.

De nem szegényes-e a mi Palóc Olimposzunk?

Ott lenn, az achájok földjén, az a másik valamelyest talán magasabb hegy nemcsak Zeusz és a főistenek, istennők lakhelye volt, de népes társaság vette körül, szolgálta őket. Mivel az istenek és istennők szívesen háltak emberekkel, végül még félistenek is részt vehettek a lakomákon. Kóstolgathatták a nektárt és az ambróziát.

Félek, hogy ami két nagy palóc istenünk nagyon magányos lehet. Néha ugyan átinteget nekik valamelyik kicsit odébb lévő csúcsról Balassi Bálint, de különben mivel töltik az időt? 1910 óta sokan elszánták már magukat, hogy feljutnak a palóc Olimposzra, de sikerült-e ez eddig valakinek? Én meg nem mondhatom, mert elakadtam Karancslapujtónél. Vannak, akik egész közel jutottak hozzájuk, hiszen megírták, lerajzolták vagy szoborrá formázták őket. Hogy oda jutottak-e, hogy ott jártak-e csakugyan, talán idővel ez is kiderül.

Az, hogy Ács Irén kitűnő fotóriporter és a palócok hűséges krónikása, az nem volt újdonság számomra. A rendszerváltás után fél évig 124. főszerkesztője lehettem a majd másfél évszázados múltú *Ország-Világ* című hetilapnak. (Az egyik elődöm rövid ideig Mikszáth Kálmán volt.) Itt együtt dolgozhattam Ács Irénnel. No meg kedves könyveim között őriztem a *Palócország* album egyik ma már könyvritkaságnak számító példányát. Mivel a beszélgetésünk során kiderült, hogy a szerzőtől elhurcolták az utolsó példányt, s tudom, milyen keserves, ha az ember elveszejtli ily

módon egy-egy kedves művét, ez esetben én ajándékoztam meg őt. De nem bántam meg, mert kaptam helyette két másikat, és ráadásul egy jókora adag szeretetet is.

Rég elmúltak már azok az idők, amikor lestem az antikváriumok polcait, s próbáltam megszerezni a kedvemre való új műveket. Az öreg ember könyvtára is vele öregszik.

Mit sem tudtam az „Órizd meg...” kötet megjelenéséről. Pedig ez a könyv nem maradt visszhang nélkül, hiszen az Oktatási Minisztérium a diákok számára ajánlott olvasmánynak minősítette.

Előbb az album képeiről. Ács Irén saját felvételeiből alig találunk benne kettőt-hármat. A többség amatőr fotó. Sok képre ő talált rá, sokat Somogyi Magda gyűjtött össze. Házaspárok, családok, nyaralások, vidám összejövetelek. Bocskai ruhás diákok, fejükön címeres, koronás egyensapkában. Kislányok magyar ruhában. Sok csinos és kevésbé csinos kisasszonyka. Boldog tulajdonosok üzletük ajtajában. Egy népes, magyar zsidó vagy zsidó magyar kolónia életének derűs, később fájdalmas emlékei. Fotográfiákat látunk szécsényi zsidókról, akik a holocaust áldozatai lettek, s azokról a kevesekről, akik túléltek. A kötet egyik oldalán Irén édesapja és barátai vannak lefényképezve. A kép 1938-ban készült. Alatta látható egy másik felvétel, amely Szentivánpusztán készült 1944. augusztus 20-án munkaszolgálatos szécsényi zsidókról, még a szörnyű menetelés előtt. Háromszázan vesztek oda közülük a rémuralom idején.

Találkozásunkkor féltem kimondani az igazságot, hogy rám az album képeinél nagyobb és megrázóbb hatást gyakoroltak a betűk, az Ács Irén által elmondott, s Levendel Júlia által lejegyzett szöveg. Még jó, hogy őszintén mindjárt hozzátehettem, miszerint az én szubjektív véleményem szerint ez a munka nagyobb hatású, meggyőzőbb erejű a *Sorstalanságnál*. Címe akár sorsvállalás is lehetne. Mert Ács Irén nem éri be az üldöztetés iszonyú következményeinek bemutatásával, de beavat abba is, hogy szülei, testvére, barátai, kedves ismerősei, az annyira szeretett Szécsény zsidó közösségének elvesztése után, hogy keresett és talált magának újra szerethető világot, élhető életet.

Amikor szülei beleegyezésével Irén a háborús években a fővárosban vállalt fotólaboránsi munkát, senki nem sejtette, hogy talpraesettsége – ha úgy tetszik vagánysága – mellett ennek a döntésnek köszönheti majd az életét. Mert a korábban könyvárus, később a szülői kocsmát átvevő művelt apa időben észrevette, hogy a megbújasnak, a megmaradásnak vidéken gyakorlatilag nincs esélye. Nem az erdő, a világváros kínálhat esetleges bújóhelyet. És nem engedték a szülők, hogy Irén hozzájuk csatlakozzék.

Csak a háborús vihar elmúltával ment haza Szécsénybe, a szülőket várni, majd hagyta el szülőföldjét fájdalommal és haraggal megterhelt lélekkel. S azzal az érzéssel, hogy vissza se néz már soha többé.

Az életben maradt zsidók közül sokan elhagyták az országot, mentek Amerikába, Izraelbe, s ki tudja még hová, merre. Hívták Irént is, s ő már néha elbujdosott a távozni készülőkhöz. Kérdezték, miért nem tart velük? Nem akarok messzi menni. Messzi, de honnan? Akkor még nem mondta ki Szécsény nevét. De aztán volt egy a riportút Nógrádba. Aztán egy másik. S végül már a szerkesztőségben tréfálgatás tárgya lett, hogy Irén minden fontos témát Görbeországban próbál fellelteni. Immár újra otthon érezte magát a palócok között.

Ács Irén az „Őrizd meg...” hátsó borítóján maga emelte ki és írta alá a következő mondatokat:

„Mint fotóriporter utaztam az elmúlt években Nógrádban és másutt is. A riportok, a fotózások során sok kedves ismerősöm, barátom akadt. Gyakran meghívtak, többen újra, meg újra hívtak az otthonukba, és egyre meghittebb beszélgetésekben néha meséltem a gyerekkoromról. Egyszer például a zsidó elemi iskoláról. És Piroska, egy hollókői fiatalasszony, akit akkor három éve ismertem, hitetlenkedve rám bámult: »Az Irén néni zsidó?«

Meg kellett értenem, hogy miután Magyarországon a vidéki zsidókat elvitték és megölték, a később születetteknek a zsidó sohasem látott idegen. Piroskának én egy kedves, szécsényi születésű fotóriporter voltam – dehogy zsidó!”

Olyan vallomás ez, amelyet érdemes tovább gondolnunk. Palóc falvainkból, kisvárosainkból is oly tökéletesen sikerült kiirtani és kizavarni a zsidókat, hogy ma már nemcsak a gyerekekről, de a közép generáció tagjairól is elmondhatjuk, hogy nem láttak még életükben eleven zsidót. Pedig Mikszáth vészjósló megfigyelése szerint nincs nagy jövője az olyan tájéknak, amelyet a zsidók is elkerülnek.

És mint megrögzött, vén filozemita (tévedés ne essék, ez az antiszemita ellentéte), hadd tegyek most egy gonoszkodó megjegyzést. Nem biztos, hogy szerencsés, ha a magyar vidék lakói ma már csak a televízió csatornáin keresztül láthatnak zsidókat. És most nem a vallásos műsorokra, jó erkölcsöt prédikáló szakállas rabbikra, a fájdalmas énekeket mondó kántorokra és nem is a magukat öntudatosan zsidóknak valló tehetséges színészekre gondolok, mint Garas Dezső vagy Kézdy György. (Ha negatív példát kellene mondanom, az olcsó, a gagyi szórakoztatás területéről venném.)

Van egy képe Ács Irénnek, amelyet – ha én valami nemzetközi fotópályázat zsűrijének az elnöke lehetnék –, minden bizonnyal a legeslegnagyobb aranyéremmel jutalmaznám. Ezzel a képpel a nemrég megjelent *Légyott Rendezvous* című kötetben találkoztam.

Irén 1991-ben repülő útján találkozott egy Oroszországból Izraelbe bevándorló zsidó csoporttal. Az emlegetett felvétel Jeruzsálemben, a Ben Gurion Repülőtéren készült. Ott áll a kép közepén egy idősebb férfi, divatból rég kiment kalapban, öltönyben, nyakkendő nélküli ingben. Kissé meggörnyedve, jókora bőrdíjút cipelve. Bal szemén kötés és a mellén sok kitüntetés, emlékérem. Ezeket feltehetőleg mint ifjú harcos, a szovjet haza védelmében, a fasiszták elleni harcban szerezte. Ezért érezte jogosnak, hogy eme jelekkel ékesítve érkezzen új hazája földjére. Amikor a gépet elkattintotta, Irén is tudta, hogy a derék öreg beilleszkedése aligha lesz könnyű.

Ács Irén élettörténetével még adós vagyok, és adós is maradok. Reménytelen lenne akárcsak érzékeltetni is azt a sok élményt, fordulatot, amelyben része volt. A derű, az emberszeretet, az együttérzés sosem hagyta el. Ennek bemutatására talán egyetlen példa elegendő lesz.

1956-ban a *Néphadsereg* című katonai napilap egyetlen női munkatársa volt. Születésnapja megünneplését követően késve érkezett a szerkesztőségbe és rovatvezetője mindjárt kiküldte, hogy a Műegyetemről induló tüntetésre induló diákokat lefényképezze. Később, a győzedelmesnek hitt napok egyikén a Corvin közben is készített felvételeket. Nagy volt akkor ott a nyüzsgés. Csapatosan jöttek a külföldi újságírók, filmesek, kíváncsiskodók. S mintha összebeszéltek volna (mivel ez itthon még újdonságnak) rágógumit osztogattak. A srácok pedig rágtak, rágtak önfeledten

és persze Irént is megkínálták. Nem lehetett tudni, hogy a három kilőtt tankra vagy a rágógumira büszkébbek-e.

Irén nem tudhatta, de történelmi tapasztalatai alapján érezte, hogy jönni fog a tragikus harmadik felvonás. Szomorúan ült a Corvin mozi lépcsőjén és rágózott a fiúkkal együtt. (Mivel a megszépítő messzeségben elkopnak, elvesznek a kivételes részletek, fontosnak éreztem eme élmény lejegyzését.)

És hogyan él a 81 éves fotóriporter asszony? Természetesen dolgozik. Az idén két újabb albuma jelent meg. Segít elrendezni a Nemzeti Múzeumban a gyűjteményét. Neves kollegáival együtt fényképezi egy baranyai falu életét. (Azért nem olyan szép itt a táj, nem oly érdekesek az emberek, mint Görbeországban...)

Különben Irén tömegközlekedik, rendszeresen úszni jár és keres] a kellemes társaságot. Amikor búcsúzáskor megajándékoztam én is palóc témájú munkáimmal, az egyik könyvem hátán meglátta, ahogy a horpácsi kúria mellett az ifjú Szabó István jóvoltából szoborrá keményedett Mikszáth mellett ülök a bronz padon. Dokumentumfilmjeim keretjátékaként nemcsak Kálmán bátyánk csúfondáros megjegyzéseit viseltem jó kedvvel, de a Nagy Palócot papramorgóval is megkínáltam.

– Én is elmegyek, lefényképeztetem magam Mikszáthtal – közli határozottan Irén.

– Az bizony jól teszed – feleltem neki. – Kálmán bátyánk örülni fog a látogatásodnak.

Utóirat: Itt lenne alkalmas és szép befejezni ezt a portrét, viszont most adódik lehetőség rá, hogy elmondjam régen érlelődő gondolatomat. Tudom, Palócföldnek szép számmal vannak kegyhelyei, jeles pontjai. Ám örülnék, ha egyel több lenne. Ha divatba jönne, ha a környékbeli fiatal házaspárok, családi ünnepek résztvevői ide látogatnának és a mi palóc szentünkkel együtt fényképeztetnék le magukat. A szép fiatal lányok, menyecskék netán megsimogatnák Mikszáth szivarját. A kezében hamvadó bronz szivarra gondolok, arra hogy a kultikus mozdulat bőséget, szaporaságot és sok derűt, humort hozzon számukra az elkövetkezendő esztendőkből.

Kálmán bátyánk nem sértődne meg, ha a sok simogatástól kifényesedne, s ragyogna az a szivar, akár Salamon üstöke. Hiszen Kálmán bátyánk többször bevallotta, hogy a babonás szokásokban való hit nem idegen tőle. Ha a palóc családok fotóalbumába így módon bekerülne mindannyiunk mesélő kedvű nagybácsikája, az semmiképp sem lenne ártalmas. Jó, jó, tudom, hogy a Nagy Palóc népszerűségének, az iránta megnyilvánuló és nem szűnő szeretetnek ilyen mankóra nincs szüksége.

De azért annak is örülni fogok, ha látom majd a fotográfiát, hogy a bronz padon ott ül Ács Irén is, aki 2003 óta Nógrád megye díszpolgára.

Ács Irén eddig megjelent fotóalbumai:

Palóccország. Corvina, Bp., 1984. • *Nógrádi képek.* Nógrádi Múzeum, S.tarján, 1985. • *Hollókő.* Corvina, Bp., 1990. • *Istenek a Palóc Olimposzon.* S.tarján, 1994. • *Magyarország Otthon.* Jövendő Kiadó, Bp., 1997. • „Őrizd meg...”. Liget Műhely Alapítvány, Bp., 2000. • *Légyott.* INTERART Stúdió Kft., Bp., 2003. • *Keep it safe! („Őrizd meg...”).* Boulevard Books, 2004. (angol nyelven) • *Fák között, padon.* Liget Műhely Alapítvány, Bp., 2005. • *Azok a jó kis hatvanas évek.* Ulpus-Ház, Bp., 2005.

BÁTONYI LÁSZLÓ

Közös ünnep legyen közös forradalmunk

A jubileumi esztendőben számos rendezvénnyel emlékezik meg a magyarság. Középpontba kerülnek a sorsalakító időszak egész társadalmat lendületbe hozó eseményei, a tántoríthatatlan hűség, a helytállás, a pálfordulások és az árulások tényei, megemlékezünk az igazak és a jók eltiprásáról, bemocskolásáról, a magyar történelemben példátlan indulatú, – ennek megfelelően – páratlan mértékű bosszúállásról.

A Politikai Foglyok Országos Szövetsége fennállásának eddigi legnagyobb rendezvényére készül: az 1956-os forradalom és szabadságharc félévszázados évfordulójának a méltó megünneplésére. Nógrád megyei szervezete különös gondot fordít a rendezvényekre, legfőképpen azért, mert olyan véres leszámolás a forradalommal, a népakarattal sehol máshol az országban nem történt, mint éppen megyeszékhelyén, Salgótarjánban.

A 2006-os rendezvényeikkel kapcsolatos kérdéseimmel kerestem fel *Juhász Attilát*, a POFOSZ Nógrád megyei szervezetének elnökét, aki a Hadady-Hargitai-féle salgótarjáni acélgyári fegyveres rendfenntartó csoportban való részvételéért sokéves börtönbüntetést szenvedett. Juhász Attila a POFOSZ alapító tagja, munkálkodott salgótarjáni városi elnökként, 2001 márciusától megyei elnök, 2002-ben az elsők között kapta meg a Nagy Imre Érdemrendet, 2004 novemberétől az országos elnökség tagja, csaknem egy esztendeje pedig megbízták az emlékév POFOSZ-rendezvényeinek a koordinálásával.

– *Miként fogalmazták meg az ünnepi rendezvényeik eredendő célját, tartalmát?*

– Azt szeretnénk, ha az évforduló nem csupán az egyre fogyatkozó résztvevők és egyéb közvetlenül érintettek, hanem a szabadságra és igazságra törekvő egész magyar nemzet közös megemlékező ünnepe lenne. A forradalom jellege diktatúra- és szovjetellenes, azaz kommunistaellenes és nemzeti szabadságra törekvő volt. Ezért tudta, és ezért mozgósította Magyarország szinte egész népét. Azt akarjuk, hogy az állam és a pártok emelkedjenek felül a forradalomnak saját pártszempontjaik és érdekeik szerinti megítélésén. A visszaemlékezések a forradalom eredeti, valódi tartalmát elevenítsék föl, kinek-kinek ötven évvel ezelőtti álláspontja és szerepe szerint. Ezért tartjuk kívánatosnak, hogy az ünneplés eseményeitől tartsa magát távol minden olyan személy, aki a forradalmi és szabadságharcos cselekvésért járó megtorlásban, diszkriminációban bármilyen szerepet játszott, vagy későbbi szerepvállalásával, nézeteivel elárulta, megtagadta eredeti, a forradalomban vállalt szerepét. Végül is mi, a POFOSZ tagjai, az eseményhez méltó és hiteles megemlékezések szervezésében vagyunk érdekeltek, és ebben gondolkodunk, az ilyen jellegű ünnepségek megrendezését szorgalmazzuk.

– *Feltételezem, kiemelt szándékuk a fiatalok bevonása az emlékév rendezvényeibe.*

– Pontosan ebből a meggondolásból találkoztunk a középiskolák igazgatóival. A megyei közgyűlés elnöke hívta össze a pedagógusokat, mi pedig, a POFOSZ három megyei vezetője, tájékoztattuk az intézményvezetőket az emlékév tervezett rendezvényeiről, a kapcsolódási pontokról és lehetőségekről. Azt kértük és kérjük, hogy az iskolák sokszínű és sokféle programmal emlékezzenek. Szervezzenek vers- és prózamondó versenyt, rajz- és fotópályázatot, kiállításokat, relikviagyűjtést, interjú- és riportíró-versenyt, szellemi vetélkedőt, rendhagyó történelemórákat, találkozásokat egykori '56-os elítéltekkel. Ezekhez a rendezvényekhez megyei szervezetünk konkrét szellemi segítséget nyújt, esetenként még anyagit is a díjazásokban való részvétellel. A rendezvények egy részét felmenő rendszerben szervezhetik, vagyis megyei döntőket rendezünk.

– *Hogyan képzelik el a segítségadást?*

– A versmondóknak kérésre ide illő verseket ajánlunk, kiadványokra hívjuk fel a figyelmüket. Kérdéseket állítunk össze a szellemi vetélkedők lebonyolításához, és a helyes válaszokat, az ajánlott irodalmat is mellékeljük. A rajzpályázat meghirdetéséhez is szívesen adunk ötleteket, akár még a témák vonatkozásában is. A fotópályázat kiírható az '56-os emlékhelyek, illetve börtönbüntetésre ítélt, még élő résztvevők portréinak, valamint a meghaltak sírjainak a fotografálására. A kész műveket helyi és települési kiállításokon közkinccsá lehet tenni.

– *Az iskolák, kulturális intézmények mellett kikre számítanak még?*

– Hivatkozhatok a városok polgármestereire, alpolgármestereire, akik közül többekkel találkoztunk már, és egyeztetjük elképzeléseinket. Maximálisan támogatják törekvéseinket. Ugyanígy nyilatkozott a Nógrád megyei közgyűlés elnöke, *Dóra Ottó* úr, aki mentori felkérésünket is elfogadta. Salgótarján megyei jogú város vezetésével hagyományosan jó a kapcsolatunk. *Tyekvicska Árpád*, a Megyei Levéltár igazgatója és munkatársai kitűnő munkaprogramot állítottak össze, s a maguk eszközeivel bennünket is segítenek. *Korill Ferenc*, a József Attila Művelődési Központ igazgatója is támogatja rendezvényeinket. *Répássy László* megyei sportigazgató segítségével kiváltképpen a hugyagi emlék-futóversenyek megrendezésében hasznos a számunkra.

– *Hugyagon, ebben a kis Ipoly menti faluban kínozták halálra a salgótarjáni acélgyári fegyveres őrség két parancsnokát: Hadady Rudolfot és Hargitai Lajost.*

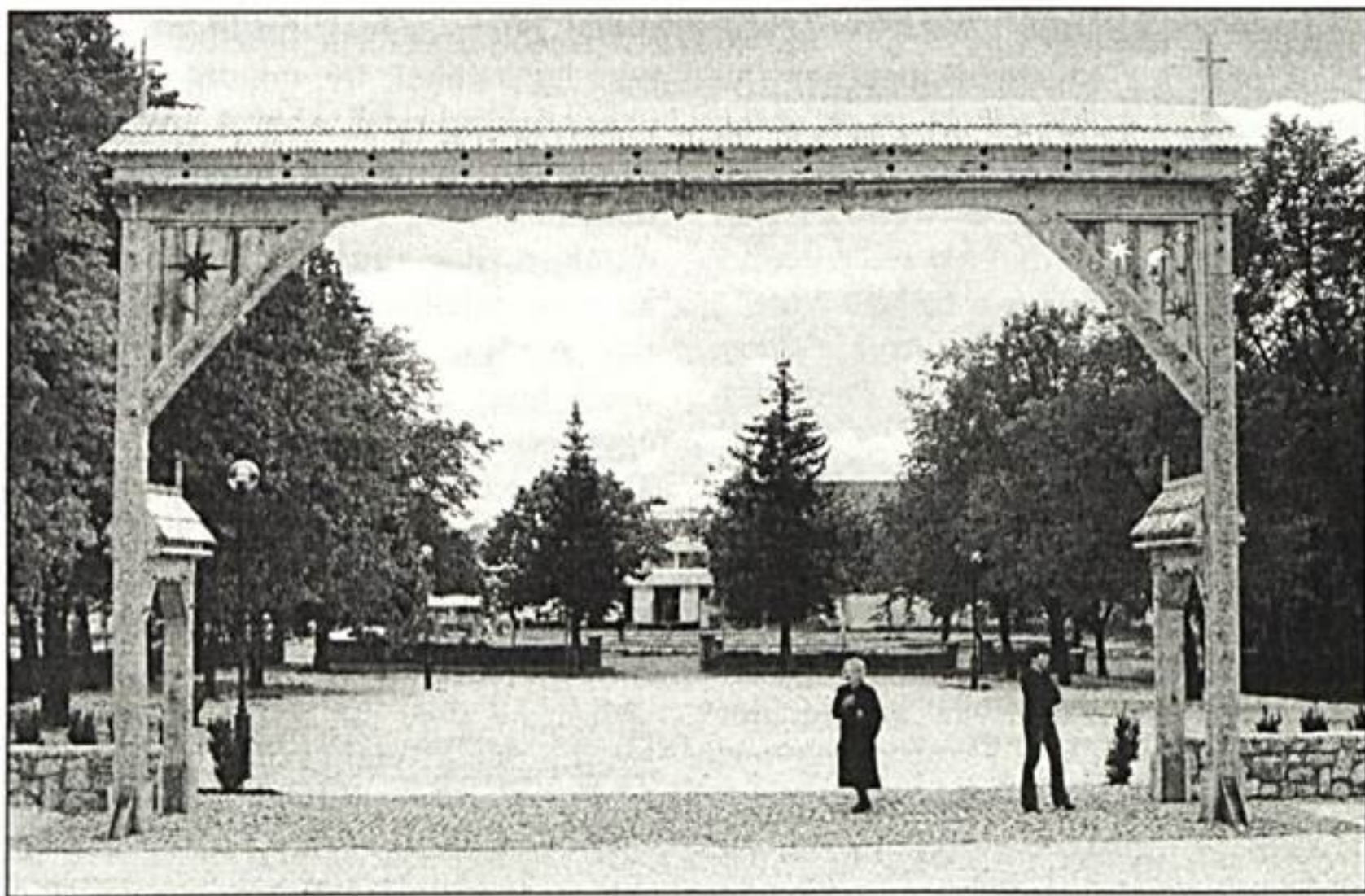
– Emlékük őrzésére emlékmúzeumot avatunk, közösen a helyi önkormányzattal. *Kanyó Tibor* polgármester dicséretes munkát végez, azonban várjuk a megyei önkormányzat anyagi támogatását is. Fontos feladat hárul *Presits Antal* kiállítás-rendező grafikusra, aki kivételes értékű munkát végzett már az őszi salgótarjáni emlékkiállítás megrendezésével is. Ezt a kiállítást – mint említettem – vándorkiállításnak szántuk, és bemutatjuk a megye mindazon településén, ahol igény mutatkozik rá. Sőt, megyén kívül is.

– *Közismert Salgótarján kivételes szerepe az 1956-os megtorlásokban. A december 8-ai pufajkás sortiúzek az arrogáns, újjászervezett bolsevik diktatúra legaljasabb cselekedetei közé tartoznak. Minősítése: emberiség elleni bűntett. A szörnyű esemény helyszínén most Szabó Tamás salgótarjáni születésű szobrászművész szép alkotása látható. Hírlik, hogy átépítik az egykori vásárteret.*

– A POFOSZ megyei vezetőségének kezdeményezésére Salgótarján Önkormányzata átépítteti a December 8-ai emlékparkot. Az évfordulós nemzeti ünnepünkre befejeződik a munka. A háromrészes emlékegyüttes elemei egy vonalba

kerülnek, lámpákkal lesznek megvilágítva. Zászlótartókat állítanak fel, dísz- és ivókút épül, kígyópadokat helyeznek el, kockakő burkolatot kapnak a járdák, felfrissítik a növényzetet. Zárt hely lesz, kutyákat nem lehet az emlékparkba bevinni. Gyakorlatilag ez temető, itt emlékezni kell, hisz' annyi ember lelte e helyen halálát. Ok nélkül, ártatlanul. A város is ezért tartja fontosnak az átépítést. Méltó hely kell az áldozatoknak. A terv alapján úgy gondolom, vonzó, szép parkja lesz ez Salgótarjánnak. Társaim nevében is remélem, halottak napján is kijönnek majd az emberek emlékezni, gyertyát gyújtani, egy szál virágot hozni a véráztatta földre. Szeretnénk, ha a megemlékezés mindenki közös ünnepe lenne, politikai párttól és hovatartozástól függetlenül, mint ahogyan a nemzet közös fellépése volt a forradalom és szabadságharc. Egyelőre azonban erről, sajnos, nem beszélhetünk. Talán majd most. Meghívtuk Súlyom László köztársasági elnök urat a december 8-ai jubileumi emlékünnepeinkre, s a meghívásunkat elfogadta.

– Köszönöm a tájékoztatást.

Zabolai ácsok ajándék kapuja a tapolcaiaknak

PETRÓCZI ÉVA

Mikszáth csapást vágott magának

„Mikszáth nem vágott csapást magának...” olvashatjuk e szomorkás summázó félmondatot az *Árgus* 2001/5-ös számában, Kabdebó Tamás *A háború utáni magyar fordítóirodalom Nagy-Britanniában* című, értő és érzékeny írásában, Palóccország mesemondójának nem éppen kedvező angliai recepciójáról. Ez a kijelentés bizony sokáig – alkalmasint szinte mindmáig – érvényes maradt, a *The Good People of Palocz*-cal (*A jó palócok* erősen leiterjakabosított címe ez!) – vagy éppen a *The Phantom on Horseback*-kel, amely a *Kísértet Lublón* szinkronizált filmváltozatának nem túl szerencsés, inkább Hitchcockot, mintsem Mikszáthot idéző angol címe.

Mindezen mélabús előzmények után Bernard Adams – aki elsősorban a régi magyar irodalom – Bethlen Miklós, Szepsi Csombor Márton, Árva Bethlen Kata, Mikes Kelemen, Apor Péter, Kemény János – avatott és elkötelezett fordítója, *A lohinei fiú* című Mikszáth-kisregény átültetése után most arra vállalkozott, hogy Mikszáth egyik kulcsregényét mutassa be az angolul olvasóknak. Neki köszönhetően *A Noszty fiú esete Tóth Marival* olyan színvonalon látott napvilágot, hogy Mikszáth művészete előtt immár megnyílhatnak a távolságtartó angol elmék és szívek. Életteli adaptációjának csak a címével barátkoztam meg nehezen. Egy, a fordítóval készült korábbi interjúban a készülő könyv még *Young Noszty and Mari Tóth* fedőnéven futott, a stilizált

címlapra végül mégis ez került: *The Noszty Boy's Affair with Mari Tóth*. Mondom, ez a cím eleinte kimódoltnak, idegennek tűnt, de végül ráéreztem, voltaképpen milyen szellemes angol szójáték rejtőzik benne: Noszty Boy – nasty boy, azaz: Noszty fiú, rossz fiú/cshintalan fiú! A fordító baráti közlése szerint e cím korántsem tudatos költői lelemény volt részéről, de ha spontán telitalálat, az csak annál jobb! Ez a játékoság ötvöződik a fordításban, még hozzá a klasszika-filológus Adamshez méltó pontossággal; fordítónk semmit nem bíz a véletlenre, mindig csak ott és akkor lábjegyzetel, ahol a „magyaros” és „tótos” fordulatok, helyiérdekű történelmi-közéleti események és anekdoták, esetleg titulusok (mint a fő- és alispán) feltétlenül tisztázásra szorulnak. Arról igazán nem Bernard Adams tehet, hogy a „kurjantás” nem teljesen egyenértékű a „trumpeting” szóval. Találó és ötletes megoldás ellenben az, hogy a magyar megszólításokat helyelközzel eredetiben is közli a fordító, a figyelemfelkeltés céljából ezeken a helyeken kurziválva a szöveget: például „Miska bátyám”. Ez a megoldás a magyarul nem tudók számára is kiváló hangulatfestő eszközként működhet. Vannak persze olyan esetek, amikor csak a körülírás segíthet: egyebek között ott, ahol Mikszáth a puliszka tótos (bár románul is hasonlóan hangzó) becenevét, a mamaligát említi, ott Adams ezt írja a lábjegyzetben: „a

mythical delicacy”, vagyis: „egy titokzatos finomság”. Való igaz, egy angol olvasó számára a puliszka legalább annyira misztikus étel (mellesleg: a túrós csusza is!) mint számunkra – mondjuk – a walesiek kedvelt, tengeri moszatból sült kenyerre. Biztos fordítói érzéket sejtető, otthonosság-érzetet keltő megoldás végül az is, hogy a regény egyik, valószínűleg egy korabeli magyar nótát is felidéző záró mondatának egy részét – *Szebbnél szebbek, édesebbek* (t.i. a lányok!) – ugyancsak magyarul közli Adams. A keresztnévek következetes eredetiben-hagyása is az átültető érdeme; képzeljük csak el, milyen furán és végképp elidegenítően csengene Mary Tóth vagy Rose Velkovics vagy akár Aunt Amelie neve... Bernard Adams fordítása – Mikszáth szövegének minőségi tolmácsolásán kívül – alkalmas arra is, hogy felkeltse az angolszász olvasók érdeklődését Magyarország és a „jó palócok” kisvilága iránt. Ugyanígy hasznára öröme lehet továbbá e könyv bármely nemzetiségű magyarságtudományi ta-

nulmányokat végző diák számára is, hála a szöveg életteliségének, „folklorisztikus” színeinek-ízeinek; egyszóval annak, hogy a temperamentumos és virtuóz Bernard Adams szerencsésen kikerülte a „steril” szövegátültetés kényelmesebb fordítókat meg-megkísértő, olcsó és sápadt megoldásait.

A Corvina Kiadónál 2005-ben megjelent könyv ízléses és korhű cím- és előzéklapjai az 1908-as első kiadás látványvilágát idézik. Jogos izgalommal várjuk a folytatást, a már elkészült, s 2006-ban remélhetőleg megjelenő *A fekete város*-t, amely azt bizonyítja, hogy Mikszáth alaposan meghódította Bernard Adams szívét. Ezután már csak az angol anyanyelvű vagy angolul olvasó külföldiekben kell a szklabonyai meszternek hasonló érzéseket keltenie. Jó okunk van remélni, hogy így lesz, most, hogy Adams tanár úr immár „csapást vágott” Mikszáthnak Albion földjén. A többi már a nem-fakuló mesére bízható, csaknem száz esztendővel a regény első megjelenése után, de korántsem elkés-

E SZÁMUNK SZERZŐI:

Balás Róbert (Salgótarján), Baráthi Ottó (Salgótarján), Bátorfy László (Nagybátony), Bozó Andrea (Füle), Cs. Varga István (Eger), Csák Gyöngyi (Bp.), Deme Károly (Salgótarján), Dömény Veronika (Lucfalva), Fodor Miklós (Bp.), Gintli Tibor (Bp.), Gréczy-Zsoldos Enikő (Salgótarján), Handó Péter (Sóshartyán), Határ Győző (London), Ignácz Krisztián (Biatorbágy), Juhani Nagy János (Bp.), Kovács Tibor (Rimaszombat), Merényi Krisztián (Bp.), Papp Tibor (Párizs), Petrőczy Éva (Bp.), Solymár József (Solymár), Sulyok László (Salgótarján), Szabó Andrea (Balassagyarmat), Tőzsér Árpád (Pozsony), Udvardy Balázs (Bp.)

Tájtörténet két falumonográfia tükrében

G. Kovács Gyula: Feled és Serke

A Gortva menti falvak településtörténetének rövid feldolgozását G. Kovács Gyula már egy – a rimaszombati *Gömöri Hírlap* hasábjain – korábban megjelent sorozatban elkezdte, mely írások akkor jó néhány gömöri település történetét bemutatták egy-egy teljes újságoldalon. Nagy érdeklődés kísérte e falutörténeteket.

A szerző az utóbbi években részletesebben – kötetnyi monográfiákban – dolgozta fel egy-egy gömöri község múltját.

Első vállalkozása szülőfalujának – Felednek – története, ami 1998-ban a Méry Ratio Kiadónál jelent meg.

Feled történetének első fejezete a magyar honfoglalás kárpát-medencei általános jellemzőivel kezdődik. Megállapítja, hogy a „szabad magyar elemek” Heves megye felől „fokozatosan, hullámokban” foglalták el megyénk folyóvölgyeit. Korábban a Sajó-völgyet a szerző szerint – az avarok, majd a bolgár kánság uralta.

A kötet elején felhívja a figyelmet a kutatás nehézségeire a magyar honfoglalás történetét követve: „...régészeti leletek nem állnak rendelkezésünkre...”. Írott forrásként idézi Anonymus művét a honfoglalás Gömör megyei eseményei kapcsán, s az említett „P” magister Gömörre vonatkozó sorait „értelmezteti” Kubinyi Ferencsel és felhasználja Ila Bálint és B. Kovács István kutatásainak eredményeit is.

Ezen munkákban azonosulnak a szerzők a megye későbbi kialakításának tényével.

A megye – és így Feled – történetének kutatása kapcsán a szerző felfigyelt egy Anonymus előtti adatra, amely Szent László korának határleírását tartalmazza, és említ egy „Feledseyre” (Feled sírja?) nevű helyet, települést, amelyet Domoszló herceg a pécsváradai apátságnak adományoz.

A fenti adat alapján G. Kovács Gyula a Gortvatő tájékára adatolja az első ismert települést Gömör megyében. Ezt a megállapítását Serke történetének kapcsán szintén kifejti.

Feled történetét úgyszólván napjainkig követő a szerző bőséges adatokkal szolgál nemcsak a település, hanem a családok, az intézmények múltjáról is.

A Serke történetét tartalmazó kötet – amelyben nincs adatolva a kiadó, de ismert tény, hogy a kötetet Serke község önkormányzata adta ki 2002-ben – bevezető fejezete a Rima, Gortva, Sajó, Balog, Hanva folyók és patakok völgyeinek benépesítés-történetével foglalkozik a magyar honfoglalástól a XIV. század közepéig, a Gortvatő megnevezés kialakulásáig, a Serkei nemzetség megjelenéséig.

A Sajó völgye – írja G. Kovács Gyula – 803-ig az Avar Birodalom szerves része, majd a bolgár kánság végvidéke lett. A magyar honfoglalás után a Sajó vidéke mint gyepűelve szolgált a magyarokat: „a Medves, a Gortva patak... gyepűvonalnak számított. A gyepük védelmére az Abák kabar szállásterületéről öröket rendeltek ide határvédelemre”. Ezt a

megállapítását G. Kovács Gyula földrajzi nevek etimológiájával támasztja alá.

A szerző szerint Géza fejedelem alatt elkezdődött a majdani Gömör megye egy részének – a Sajó, Balog, Hanva, Rima folyók déli területeinek – benépesítése. Így a gyepűvonal északra tolódott. Ezt a folyamatot is a földrajzi nevek történeti szóetimológiájával bizonyítja.

Az első foglalók a Hanvák, majd a Hangonyiak. István király halála után feltehetően a Rima-medence is benépesült.

Gömör megye kialakulásának idejét a szerző – elfogadva B. Kovács István kutatásainak eredményét – a XI–XII. század fordulójára teszi. Feltételezi, hogy I. András idejében telepedett meg a Balog nemzetség, amelynek őse a thüringiai származású Friedburgi Altmann páncélos vitéz, s akinek uradalma magába foglalta a Gortva torkolatvidékét, így Serkét is. Nincs egyértelműen pontos dátuma Gömör megye kialakulásának, melynek területét Borsod és Hont területeiből hasították ki. Központja (Sajó)gömör lehetett, aminek vára egy torony, sánccal védve. Később kapcsolták ide a Medves környékét (akkor a bolondóci vár birtoka) és a pelsőci uradalmat (akkor az atornai erdőispánság része).

A megye élén az ispán állt. A legnagyobb tömeget a várnépek képezték, akikből kialakult a szabadok egy csoportja és a várjobbágyok rétege (az ő feladatuk a katonai szolgálat lesz). Külön csoportot képeztek az udvarnokok és szolgarendűek.

A megye benépesítésének folyamatát követve a szerző a Heves megyei határleírások (Fegyvernek) között rábukkant egy Szent László

korából (1077–1095) származó oklevélre, amelyben utalás található – „via usqu ad Feledseyri” – egy olyan útra, ami a Tiszától Feledseyre-ig vezet. G. Kovács Gyula feltételezi, hogy a Feledseyre megnevezés a „Rima menti Feledet” jelöli. Ezen források alapján a szerző úgy véli, hogy ez a legkorábbi ismert feljegyzés egy Gömör megyei faluról. A fent említett út mentén építik fel – a monográfia szerint – a Serkei nemzetség várát.

A birtokadományozások időszakát és eredményeit is ismerteti a szerző a bevezető fejezetben. A gömöri urak színe-java maradt a muhi csata után holtan – írja G. Kovács Gyula. IV. Béla a megyén keresztül menekült nyugat felé – rövid pihenőt tartva a Balog nembéli Miklós rimaszécsi birtokán –, a Via Forensisnek nevezett megyei úton Fülek–Salgó irányába.

A tatárjárást követően kővárépítések kezdődtek az országban. Birtokadományokban részesültek gömöri és nógrádi urak is. IV. Béla elvette Füleki Simonfia Fulcustól a füleki uradalmat és Móric fia Móric főpohármesternek adományozta. Ebben a dokumentumban találjuk az első írásos említést – terra Sirque – Serkéről 1246. január 10-ei dátummal.

Serke a gömöri vár fennhatósága alá tartozott. G. Kovács Gyula bemutatja a zömében várnépek lakta helység korabeli mindennapjait, lakói gondolkodását, életmódját. A szerző feltételezi, hogy „harci tevékenységük”-kel szerzett érdekeik miatt emelkedtek ki a várnépek soraiból a Serkeiek.

A kötetek megvásárolhatók a feledi illetve a serkei önkormányzatok hivatalaiban.

G. Kovács Gyula jelenleg a rimaszombati városi lapnak, a *Gömöri Hírlap*nak a főszerkesztője, saját bevallása szerint jelenleg Újbást (korábban Egyházasbást) történetét kutatja.

A szeretet és a remény könyve

Hubai Gruber Miklós *Hajoljunk közelebb egymáshoz és Ünneplőruhában* című novelláskötete után, 2005. karácsonyára közre adta *Altatódal* című, harmadik novella kötetét. A témájukat illetően történetei az előző két könyvben közöltekének a folytatását képezik. Bár Hubai Gruber Miklós természettudományos képzést kapott (képesítése szerint erdőmérnök), történeteiben változatlanul az *ember és emberek közti kapcsolatot* boncolgatja, vagy ha még ezt is szűkíteni szükséges, akkor azt hangsúlyozom, hogy nála – ami a tollát is vezeti – a szeretet a legfőbb motiváció. Lehet egy szereplőnek negatív tulajdonsága, elválhat egymástól férj és feleség, történhet a cselekmény során akár erőszak is, de biztosak lehetünk abban, hogy a szeretet, az emberség, a megbocsátás nem marad ki Hubai Gruber történeteiből.

„Végül is háromszor sírtam végig minden történetedet. Mert háromszor olvastam el” – írja a szerzőnek címzett levelében az egykori gimnáziumi osztálytárs, a könyvtárossá és magyartanárrá lett Tekes Rozália, aki Kondor Katalin és Hámori József mellett az olvasóknak is ajánlja az *Altatódalt* a borító negyedik oldalán. Mintha csak a Magyarországon élő szlovák nemzetiség hetilapjának riporterét idézte volna, aki azt kérdezte egy interjú során az írótól, miért akar mindig mindenkit *megríkatni*.

Talán az agykutató Hámori József, a MTA alelnöke adja meg a választ a feltett kérdésre, aki ajánlásában ezt írja: „Hubai Gruber Miklós – most megjelent könyvének 23 novellájában – az egymástól

eltérő emberi sorsok ábrázolásán keresztül a humánus ma különösen fontos értékeire összpontosít. A történetekben nem filozófiai fejtegetések, hanem egyéni sorsok kiválóan ábrázolt részletein keresztül illusztrálja azt, hogy erkölcs és humánus: elválaszthatatlanok, egyik sincs a másik nélkül.”

A szerző által oly sokszor emlegetett emberség, szeretet és egymás iránti türelem ma már valóban ritkaságszámba megy. Éppen ezért, ha olyan emberrel találkozunk – akár a könyv lapjain is –, aki jobb, emberibb és szeretetre méltóbb az átlagosnál, hajlamosak vagyunk elérékenyülni, a tetteit megkönnyezni. Könyvajánlásában Kondor Katalin belülről látó, magvas véleményt fogalmazott meg: „Hubai Gruber Miklós nem először bizonyítja be, hogy kitartóan hisz a »kisemberi« történetekben. Amelyek itt születnek közöttünk, ám többnyire észre sem vesszük ezeket a »hétköznapi hősokeket«. Rohanunk. Hubai Gruber Miklós nem rohan. Pedig eredeti szakmája, a rádióriporter mesterség örökös sietségre kényszerítené. De ő makacs ember, nem hagyja magát. Lát, érez, nem csak néz. A szívbe markoló, gyönyörű történetek meg újból és újból rabul ejtenek, megkönnyeztetnek bennünket. S mintha mégsem lenne olyan felszínes, rideg a világ...”

Hubai Gruber Miklós történetei valóban mélységesen érzelemgazdagok, de nem ponyvaízűek, mentesek a giccses sallangoktól. Írásai a mindennapok történéseit beszélik el, még ha szerzőjük válogat is a mindennapok történéseiből. Példát akar rögzíteni, a követendő, a követésre méltót, azt tárja elénk. Teszi pedig ezt annak egy

csöppet sem titkolt szándékával, hogy általa közelebb kerüljön az Olvasó lelkéhez. És ha közben könnyet lát a szemünkben, biztos lehet benne, hogy megérintett, megnyert bennünket a jó ügynek. Mi más ez, ha nem a lehető leg-nemesebb célja egy kortárs szépírónak?

Külön is meg kell említeni az *Altatódal* témaválasztásáról, hogy a 23 történetből hat kötődik valamilyen módon a karácsonyhoz. Egyesek szerint ez lehet véletlen, mások pedig a szerző vallásos nevelésével hozzák összefüggésbe. Az utóbbit látszanak igazolni az előző kötetekben már tapasztalt, az írásokba rejtett, istenfélő életet tükröző mondatok, személyes hitelű vallomások is.

Hubai Gruber könyv(ek)ben rögzített történeteinek gyakorta ismétlődő színhelyei: a tanya, az iskola, az autóbusz meg a többi is, mind-mind az átéltséget jelzik az olvasónak; azt, hogy ezek a történetek valóságok, még ha azokat a saját bevallása szerint akár két-három eseményből gyúrta is össze a szerző.

A *Tanyakiútban* elmesélt gyilkosságról hajdanán a televízió is hírt adott; és – csupán a példa kedvéért – Hajnalka történetét is csak megfogalmaznia, de nem kitalálnia kellett az írónak. Alighanem ez igaz a szereplők személyére vonatkozóan is: a *Professzort* – magától a szerzőtől tudjuk – a Magyar Rádió épületének közelében figyelte meg, de valóságos személy az *Egy-egy csokor vörös rózsá* dunántúli tanárnője is. (Hubai Gruber neki kínálta föl először a történet elolvasását.) A *fehér csokoládé* cigányasszonyának története ugyan erősen a fantázia szüleménye, de maga a narráció, vagyis az alkotás elbeszélő része, eleme személyes beszélgetés során alakult ilyenre. Hasonlóképpen élő valóság,

típusalkotó érvényű jelenség Csibi és Füske, A Hinta Istvánja, amint az *Altatódal* Lenuocskája és a szereplők nagyobb részének személye is.

Mindezért gyakorta előfordul, hogy a megmintázott ember már a könyv megjelenése előtt elolvashatja a róla szóló történetet. Tekes Rozália tanúsítja, hogy van is rá bizonyíték, hogy milyen reflexióval: „Megrendítően szép ez a könyv. Apró kis történetek, már-már balladisztikusak. Hőseit, az esendőket, a megtévedteket is a szívéinkbe zárjuk, mert életük legnehezebb pillanatában a szeretet ad erőt a továbblépésükhöz. Személyes ismerősiünk valamennyi: némelyikük, mintha a gyerekkoromból bukkant volna elő. Egy szomszéd, egy távoli rokon vagy régi osztálytárs. Ki a legkedvesebb? Nem lehet választani. És nem lehet el nem olvasni a könyvet, az elejétől a végéig. A történeteken túl különös gyönyörűség ízeletetni azt a sajátos nyelvet, amelyen a szereplők beszélnek. Szavaik egyszerűek, ízesek, tele érzelmekkel. A szép szót, tiszta emberi hitet, őszinte érzést szomjazó olvasónak üdítő lehet ez a kötet, mint a vízért sóvárgónak a tiszta forrás.”

Bibó István szerint „Demokrata, aki nem fél.” Rejtő Jenő szerint pedig „Csak az nem fél, akinek nincsen fantáziája.” Nem baj, ha egy kicsit „félni” fog a novellairó Hubai Gruber Miklós, és jobban szabadjára engedi fantáziáját, még bátrabban vállalja tehetsége iránt a felelősséget. Segíteni fog szépírói fejlődésében a szabadabb, színe-sebb, alkotói képzelet, hogy a minden kezdetnél nehezebb folytatásban új, újszerű oldalról tudja majd látni, láttatni, megjeleníteni alakjait és elbeszélni a velük történeteket.

(*Altatódal*, Magyar Rádió Rt. Xénia Könyvkiadó, Eger, 2005.)

„Valóban csak merész s alakító szellem
kell egy új világot kitárni előttünk.”

(Madách Imre)

PÁLYÁZATI FELHÍVÁS

Nógrád Megye Önkormányzata, valamint a *Palócföld* irodalmi, művészeti, közéleti folyóirat szerkesztősége a 2006. évre meghirdeti a

MADÁCH-PÁLYÁZATOT.

A pályázaton olyan, eddig nem publikált, máshol egyidőben be nem nyújtott esszével, tanulmánnyal, riporttal, szociográfiával, interjúval lehet nevezni, amelyek elemzik, bemutatják, föltárják a magyar szellemi és kulturális élet irodalmi értékeit, történeti jelenségeit és jelenkori eredményeit, illetőleg amelyek Madách Imre korára, életére, életművére, annak utóéletére vonatkozó új gondolatanyagot, adalékot tartalmaznak.

Maximális terjedelem: 15 flekk (1 flekk 1350 karakter)

A pályamunkákat 3 példányban 2006. november 15-ig lehet benyújtani a *Palócföld* Szerkesztőségének címére (3100 Salgótarján, Kassai sor 2.).

A pályázatot a *Palócföld* folyóirat szerkesztősége által felkért zsűri bírálja.

A pályázat díjai:

I.	150 000 Ft
II.	120 000 Ft
III.	100 000 Ft

Eredményhirdetésre 2007 januárjában, a Madách-ünnepség keretében kerül sor.

A díjazott művek közlésének jogát a *Palócföld* folyóirat fenntartja.

Nógrád Megye Önkormányzata

Palócföld Szerkesztősége

„Egy nemzet intelligenciája csak akkora nagy,
amekkora irodalma mutatja.”

(Mikszáth Kálmán)

PÁLYÁZATI FELHÍVÁS

Nógrád Megye Önkormányzata, valamint a *Palócföld* irodalmi, művészeti, közéleti folyóirat szerkesztősége a 2006. évre meghirdeti a

MIKSZÁTH-PÁLYÁZATOT.

A pályázaton eddig nem publikált, máshol egyidőben be nem nyújtott szépirodalmi művekkel lehet nevezni.

Maximális terjedelem: 15 flekk (1 flekk 1350 karakter)

A pályamunkákat 3 példányban 2006. november 15-ig lehet benyújtani a *Palócföld* Szerkesztőségének címére (3100 Salgótarján, Kassai sor 2.).

A pályázatot a *Palócföld* folyóirat szerkesztősége által felkért zsűri bírálja.

A pályázat díjai:

I.	150 000 Ft
II.	120 000 Ft
III.	100 000 Ft

Eredményhirdetésre 2007 januárjában, a Madách-ünnepség keretében kerül sor.

A díjazott művek közlésének jogát a *Palócföld* folyóirat fenntartja.

Nógrád Megye Önkormányzata

Palócföld Szerkesztősége

VÁRADI PÉTER PÁL

Életemről dióhéjban

Nagyváradon születtem 1944-ben, a július 2-i és szeptember 6-i amerikai bombák földre érkezése közötti félidőben, augusztus 19-én, viszonylagos nyugalomban. A zavaros időköt csupán szüleim emlékei alapján ismerem, az én nyiladozó elmém korán megmutatta későbbi érdeklődésemet, „határtalan” természetszeretemet.

Iskoláimat a 4. számúban kezdtem Nagyváradon. Az elsők voltunk, akiket román nyelvű történelem és földrajz érettségire köteleztek, bár ez tanárainknak volt inkább igazi nagy próbatétel.

A temesvári egyetemre nem kerülhettem be, rosszul értelmeztem a román nyelven megfogalmazott vizsgakérdéseket a felvételin.

1964 és 1969 között a kolozsvári egyetem agrármérnöki karán tanultam, aminek eredményeképpen megszereztem az agrármérnöki diplomámat.

1969. októberétől 1972 októberéig a moldvai Botosán megye Horodistea helységében agronómus-gyakornokként, majd főmérnökként dolgoztam a helyi termelészövetkezetben. Az itt eltöltött időszak inkább „Gulág”-, mintsem jóízű volt. 1972 elején százezer leire büntettek csupán azért, hogy ne tudjak Magyarországra telepedni házassági szándékkal. Sikerült kölcsönökből kifizetnem az összeget (egyhavi fizetésem 1 500 lei volt) és áttelepültem.

Végre Magyarországon éltem feleségemmel, Gaál Anikóval. Házasságunkból három gyermekünk született: 1973-ban Hunor fiam, aki azóta angoltanár, 1975-ben Anikó lányom, aki jelenleg hitoktató, 1977-ben Botond, ő számítógép-programokat készít.

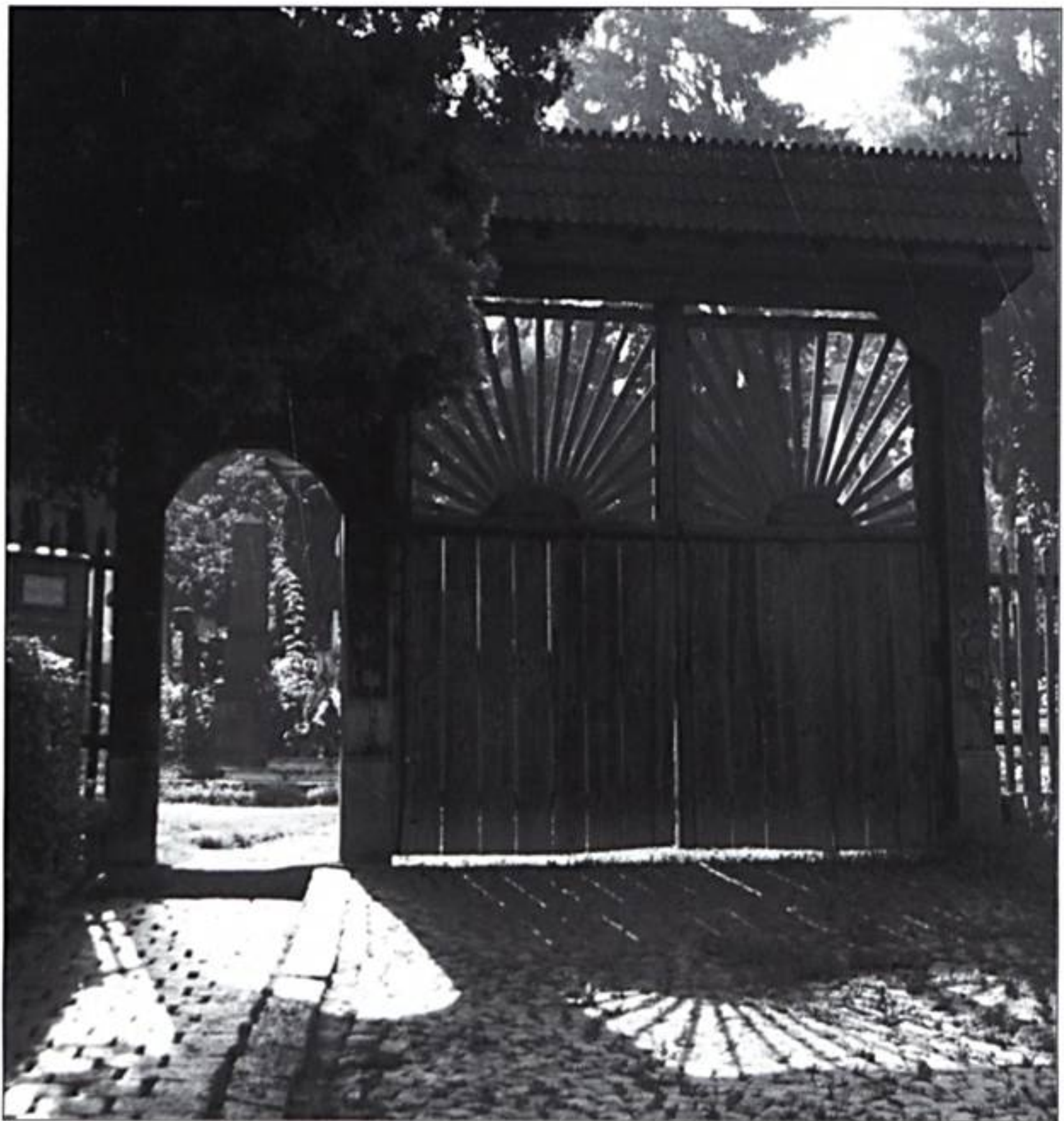
Áttelepülésemtől kezdve az agrár-ágazatban dolgoztam, Veszprémben voltam falugazdász, innen mentem nyugdíjba 2005-ben.

Feleségemet hosszas betegeskedés után elvesztettem, korunk gyógyíthatatlan betegsége vitte el 1994. december 24-én.

Később újból házasságot kötöttem. Jelenlegi feleségem Löwey Lilla, akinek két lánya van: Andrea és Ildikó.

1989-től kezdve honismereti fotóalbumok készítésével foglalkozom Váradi Péter Pál néven. A fényképeket Erdélyben, az adott tájegység területén készíttem, a szöveget gyűjtőmunka alapján feleségem, Gaál Anikó írta, majd az ő halála után, 1995-től Löwey Lillával dolgozunk együtt. (Ő látható a fotón is mellettem.) Munkásságomat Veszprém megye Pro Comitatu-díjjal ismerte el.

Eddig 20 erdélyi fotóalbumot adtunk ki, most dolgozunk a következőn. A Székelyföldet szeretnénk megmutatni a világnak, ahogyan mi látjuk.

Váradi Péter Pál: Marosvásárhelyi temetőkapu

